

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI

**MOĞOLLAR ve NİZARİ İSMAİLİLERİNİN İRAN'DAKİ HÂKİMİYETİNİN
SONU**

GÜLŞEN YILMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:
DR. ÖĞR. ÜYESİ MUSTAFA AKKUŞ

KONYA-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Gülşen YILMAZ
	Numarası	158105011010
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih/Tarih
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Mustafa AKKUŞ
	Tezin Adı	Moğollar ve Nizari İsmaililerinin İran'daki Hâkimiyetinin Sonu

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan 'Moğollar ve Nizari İsmaililerinin İran'daki Hâkimiyetinin Sonu' başlıklı bu çalışma 18/09/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Dr. Öğr. Üyesi	Mustafa Akkuş	
2	Prof. Dr.	Mehmet Ali Hacıgökmen	
3	Doç. Dr.	Bekir Biçer	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Gülşen YILMAZ		
	Numarası	158105011010		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih/Tarih		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
Tezin Adı	Moğollar ve Nizari İsmaililerinin İran'daki Hâkimiyetinin Sonu			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası
Gülşen YILMAZ

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Gülşen YILMAZ		
	Numarası	158105011010		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih/Tarih		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Mustafa AKKUŞ		
Tezin Adı	Moğollar ve Nizari İsmaililerinin İran'daki Hâkimiyetinin Sonu			

Alamut Nizari İsmaililiği, Hasan Sabbah'ın öncülüğünde 1090 yılında başlamış, genişleyerek 1256 yılına kadar Selçuklu Devleti'nden bağımsız bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Bâtınilerin yüz altmışaltı yıl İran'da yaptıkları faaliyetler, hem Selçuklu Devleti'ni hem de Harzemşahları yıllarca zor durumda bırakmıştır. Selçuklu Devleti'nde yaşanan iç karışıklıklar Bâtınilerin işine yaramış ve suikastlarla Selçuklu Devleti'nin üzerine gitmiştir. Bu bölgede bir terör devleti oluşturan Batıniler, İran, Horasan ve Selçuklu coğrafyasında yıllarca terör faaliyetleri yürütmüşlerdir. Bir taraftan daileri ile insanları dinlerine davet eden Bâtıniler, bir taraftan da halka korku salarak, fedaileri ile devletlerin gözünü korkutmaya çalışmışlardır. 1256 yılına kadar İran'da bir şekilde ayakta kalan Bâtınilerin kalelerini Moğollar istila ederek yıkmışlar ve bu bölgede Nizari İsmaili varlığına son vermişlerdir.

Anahtar Kelime: Hasan Sabbah, Moğollar, Alamut, Bâtini, İran, Kale, Nizari

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Gülşen Yılmaz		
	Student Number	158105011010		
	Department	History/History		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Dr. Öğr. Üyesi Mustafa AKKUŞ		
Title of the Thesis/Dissertation	End of the Dominance of Mongols and Nizari Ismailis in Iran			

Alamut Nizari İsmailism began in 1090 under the leadership of Hasan Sabbah, expanded until 1256 and continued its existence independently of the Seljuk State. The activities carried out by the Bâtunis in Iran for a hundred and sixty-six years left both the Seljuk State and the Harzemşah in a difficult position for years. The internal turmoil in the Seljuk State worked for the Bâtunis and advanced on the Seljuk State with assassinations. The Bâtunis that formed a state of terror in this region, carried out terrorist activities in Iran, Khorasan and Seljuks for years. On the one hand, the Bâtunis, who invited people to religion with their dais, tried to intimidate the states with their bouncers by spreading fear to the people. The Mongols invaded the castle of The Bâtunis remained staining in Iran until 1256 somehow and destroyed the presence of Nizari Ismaili in this region.

Key Words: Hasan Sabbah, Mongols, Alamut, Bâtini, Iran, Castle, Nizari

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	II
ÖN SÖZ.....	III
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ALAMUT NİZARİ İSMÂİLİLİĞİ

1. 1. Konunun kapsam ve sınırları.....	1
1. 2. Konunun Kavram ve Metotları.....	1
1. 3. Kaynaklar	3
1. 3. 1. Temel Kaynaklar.....	3
1. 3. 2. Araştırma Eserler	6
1. 4. Nizari İsmaili Öğretisine Kadarki Süreçte İslam Dünyası'nda Şiilik	7
1. 4. 1. Dört Halife Dönemi	7
1. 5. Şia'nın İmamları.....	10
1. 5. 1. Hz. Ali Dönemi.....	10
1. 5. 2. Hz. Hasan Dönemi	11
1. 5. 3. Hz. Hüseyin Dönemi.....	11
1. 5. 4. Ali b. Hüseyin Zeynelabidin Dönemi	12
1. 5. 5. Muhammed Bakır Dönemi.....	12
1. 5. 6. Cafer es-Sadık Dönemi	13
1. 1. Nizari İsmailiğinin Başlangıcı.....	16
1. 2. Alamut Öncesi Hasan Sabbah	17
1. 3. Alamut Kalesi Hakkında Bilgiler	20
1. 4. Hasan Sabbah'ın Kaledeki Faaliyetleri	24
1. 5. Fedailer ve Başlıca Suikastları	26
1. 6. Nizarilerin Ele Geçirdikleri Kaleler	29
1. 7. Nizari İsmailileri'nin Hasan Sabbah'tan Sonraki Liderleri.....	32
1. 7. 1. Kiya Buzurg Ümid (1124-1138).....	32
1. 7. 2. Muhammed b. Buzurg Ümid (1138-1162).....	33
1. 7. 3. Hasan Muhammed (1162-1166)	34
1. 7. 4. Nureddin Muhammed (1166-1210)	34
1. 7. 5. Celaleddin Hasan (1210-1221)	35
1. 7. 6. Alaaddin Muhammed (1221-1255).....	37

İKİNCİ BÖLÜM
MOĞOLLAR ve NİZARİ İSMAİLİLERİ

2. 1. Moğolların Cengiz Han Dönemi'ne Kısa Bir Bakış	40
2. 2. Moğolların Harzemşah Topraklarını İstilasası	40
2. 2. 1. Moğolların Ön Asya'ya Gelişi ve Otrar Hadisesi	42
2. 2. 2. Nizarilerin Harzemşahlara Karşı Tutumu	46
2. 3. Cengiz'den Sonraki Büyük Hanlar Dönemi	47
2. 3. 1. Ögeday Dönemi (1229–1241) ve Nizari İsmailileri	47
2. 3. 2. Güyük Dönemi (1246–1248) ve Nizari İsmailileri	49
2. 4. Mengü Han'ın İsmaililiğe Bakışı	50
2. 5. Rükneddin Hürşah Devri ve Moğollarla Temasları	52
2. 5. 1. Moğollar Tarafından Kalelerin Alınması	52
2. 5. 2. Kalelerin Alınmasından Sonra Bâtınilerin Durumu	56
SONUÇ	59
KAYNAKÇA	61
EKLER	66
ÖZGEÇMİŞ	73

KISALTMALAR

a.g.e	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
AÜİF	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
bkz.	bakınız
c.	cilt
ev.	Çeviren
DİA	Diyanet İşleri Ansiklopedisi
ed.	editör
Hız.	Hazreti
s.	sayfa
S.	Sayı
TTK	Türk Tarih Kurumu
v.d.	ve diğeri

ÖN SÖZ

Büyük Selçuklu Devleti, kendisine zamanla bir devlet kurarak sınırlarını Mezopotamya, Anadolu ve İç Asya'ya kadar genişletmiştir. Hasan Sabbah ise kendisine, Selçuklu Devleti'nin içinde dinsel farklılıklardan doğan yeni bir devlet kurmak istemiştir. Kendisine, mensubu olduğu Nizari mezhebini yayacak en iyi ortam olarak da, İran'daki Alamut Kalesi'ni bulmuştur. Ancak Hasan Sabbah'ı ve Nizarileri tanımadan önce İslamiyet'in dört halife dönemine ve Nizariliğe kadar ki süreçte yaşanan ayrılımlara bir bakmak hâsıl olmuştur. Son ilahi din olan İslamiyet'in peygamberi Hz. Muhammed'in, vefatının ardından Müslümanları bir arada tutmak için tabii olarak bir halife gerekliydi. Hz. Muhammed, bu konuda bir vasiyette bulunmadığı için de sahabe Hz. Ebubekir'e biat etmiştir. Hz. Ebubekir döneminde İslamiyet'te sağlanan birlik, Hz. Ömer döneminde de sürmüştür ancak Hz. Osman'ın hilafetinin ikinci altı yıllık döneminde ihtilaflar ve büyük fitne olayları çıkmıştır. Başlayan hilafet tartışmaları ve fikir ayrılıkları İslamiyet'te mezhepsel bölünmelere sebep olmuştur. Bu ihtilaflar bir bakıma Nizari İsmaililiği'nin de ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Böylelikle İslamiyet Sünni ve Şii olmak üzere ayrılmıştır.

Kuzey Afrika, Mısır ve Suriye'de hüküm süren bir Şii devleti olan Fatımi Devleti'de (909-1171), İsmaililiği bu bölgelerde hâkim kılmıştır. Fakat Müstansır'ın halifeliği döneminde (1036-1094), İsmaililik bölünmüş ve Hasan Sabbah önderliğindeki Nizari İsmaililiği, Alamut Kalesi'nden yayılarak varlığını sürdürmüştür. Hasan Sabbah burada kendisine farklı bir dünya kurarak İsmaililikten sıyrılmış ve Nizari İsmaililiğini buradan yönetmiştir. Büyük Selçuklu Devleti'nin başına uzun yıllar dert olan Nizari İsmailileri'nin İran'daki hâkimiyetine Moğollar son vermiştir.

Moğol Devleti'ne bakıldığı zaman Ögeday döneminde Nizari İsmailileri Moğollarla irtibat kurmayı denemişler fakat sonuç alamamışlardır. Ögeday'dan sonra yerine geçen Güyük döneminde de Moğol İmparatorluğu, Nizari İsmailileri ile iyi ilişkiler kuramamışlardır. Moğollar Mengü Han zamanında, artık Nizariler, ortadan kaldırılması gereken bir tehlike olarak görülmeye başlanmıştır. Mengü, Nizariler

hakkında gelen şikayetler üzerine, siyasetinin gereği olarak, onları ortadan kaldırmının gerekli olduğunu düşünmeye başlamıştır. Mengü kurultayda alınan kararlar batıya büyük bir ordu göndermiştir. Bu ordunun bir kısmını da Nizarilerin üzerine gönderen Mengü, Nizarilerin İran'daki hâkimiyetine son vermiştir.

Moğol İmparatorluğu'nun Bâtınilere yönelik tutumları hakkında araştırma yaparken, büyük zorluklar yaşanmıştır. Ayrıca Nizari İsmailileri dönemine ait temel kaynakların Moğollar tarafından yakılması, Bâtınilerin son dönem tarihi hakkında çoğu şeyi karanlıkta bırakmıştır. Bu sebeple Moğol-Bâtını ilişkileri ile ilgili bilgiler İran, Selçuklu ve Arap tarihçilerinin yazdıkları kaynaklardaki mahdut rivayetlerden aktarılmıştır. Kaynak yetersizliği çalışmanın hazırlanmasında karşılaşılan en büyük problemlerden biri olmuştur.

İki bölümden oluşan tezin birinci bölümünde ilk olarak Nizari İsmaililiğinin XIII. yüzyıla kadar ki gelişim sürecinden bahsederek, Hasan Sabbah'ın Alamut Kalesi'ni almadan önceki yaşamına değinilmiştir. Daha sonra, Alamut Kalesi hakkında bilgiler verilerek, Hasan Sabbah bu kaledeki faaliyetleri, onun fedailerinin suikastleri ve Bâtınilerin ele geçirdikleri kaleler anlatılmıştır. Hasan Sabbah'ın ölümünün ardından gelen imamlar ile ilgili konular ise kısaca ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise, ilk olarak Moğol liderlerinin her biri hakkında bilgi verilmiştir. Cengiz Han döneminin değerlendirilmesinden sonra Ögeday ve Güyük dönemlerinde Batını ilişkileri ve siyasetleri, Bâtınilerin Moğol hakimiyetindeki İren'da faaliyetleri ve Mengü döneminde Bâtınilerin durumu anlatılarak Batını kalelerinin ele geçirilmesi ile çalışma tamamlanmıştır.

Çalışmanın hazırlanmasında benden desteğini esirgemeyen değerli danışmanım, Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Akkuş'a, yüksek lisansın ilk aşamalarında benimle en iyi şekilde ilgilenen kıymetli hocam, Dr. Öğr. Üyesi Zahide Ay'a, bu süreçte hep yanımda olan başta annem babam olmak üzere bütün aileme ve arkadaşlarıma teşekkürleri bir borç bilirim.

Gülşen Yılmaz

Konya-2019

GİRİŞ

1. 1. Konunun kapsam ve sınırları

Çalışmanın temel hedeflerinden biri Büyük Selçuklu Devleti ve Harzemşahlar gibi büyük devletleri uğraştıran, fedaileri Ön Asya ve Anadolu halklarına korku salan Nizari İsmaililerini, 1256 yılında Moğol İmparatorluğu'nun nasıl bir şekilde yaktığının anlaşılmasını sağlamaktır. Tezin kapsam ve içeriğini, Nizari İsmaililerinin İran hâkimiyeti ile Moğol İmparatorluğu'nun Nizarileri yıkana kadar ki süreci oluşturmaktadır.

Çalışmada Alamut Nizari İsmaililiği yerine sıkça kullanılan ve bazı kaynaklarda da geçen Bâtınlık kavramı ana hatları ile ele alınmıştır. Ardından yine genel olarak Alamut Nizari İsmaililiği'ne kadar ki süreçte İslam dünyasında yaşanan hadiseler incelenmiştir. Birinci bölüme geçtiğimizde Bâtınlığın başlangıcından itibaren Moğolların istila ettiği 1256 yılına kadar olan dönemdeki olaylar anlatılmıştır. Tezin birinci bölümünü Hasan Sabbah'ın Alamut Kalesi'ni almadan önce yaşadıkları, devamında kaleyi alışından sonra buradaki faaliyetleri kapsamaktadır. Bu çerçevede Sabbah'ın ardından gelen imamların da Moğol istilasına kadar neler yaptıkları, burada Bâtınilerin ele geçirdikleri kalelerin hangileri olduğu ve kalelerdeki faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Tezin kapsamı içerisinde Suriye Nizarilerine değinilmeden sadece İran'daki Bâtıniler ve onların Moğollar tarafından kalelerinin istila edilmesi dâhil edilmiştir.

Tezin alanında ikinci bir bölüm oluşturularak Cengiz Han, Ögeday ve Mengü dönemlerinde Moğolların Bâtınilerle temasları ile sınırlandırılmıştır. Moğol istilasının başlamasına sebep olan ve Moğolların Ön Asya'ya gelişini sağlayan Harzemşahlar da kısaca ikinci bölümün kapsamı içerisine alınmıştır. Bu kapsamın en önemli dönemi Mengü Han devri olduğundan, Hülagu'nun Batı Seferi'nin içine dahil ettiği Batını kalelerini istilasını tezin sınırları içerisindeki en mühim kısım olmuştur.

1. 2. Konunun Kavram ve Metotları

Çalışmamızda en sık kullandığımız terimlerin başında Nizari İsmaililiği ve Bâtını kavramları yer almaktadır. Nizari İsmaililiği kavramı yerine zaman zaman

bazı kaynaklarda Bâtını kavramı da kullanıldığından bu kavramların açıklanmasına ihtiyaç vardır. Batın kavramı, Kur'an'da Allah'ın isimlerinden biri olarak yer almıştır¹. Bâtını kelimesi ise nesil, kuşak, iç, karın boşluğu ve görünmeyen şey anlamlarını taşır. Arapçada görünmeyen, saklı, yaratılmışların bakışlarına ve düşüncelerine kapalı olan, herkesin ulaşamayacağı bilgi anlamına gelir. “Gizli olmak, bir şeyin iç yüzünü bilmek” anlamındaki “batn” veya “butûn” kökünden türeyen bâtin kelimesine nispet ekinin eklenmesiyle oluşmuş bir terimdir². İç ve belirtmek sözcüklerinden türeyen Bâtınilığın bir diğer anlamı ise kutsal kitabın gizli manasını aramak olarak tarif edilmiştir. Bu açıklamaya tam olarak uygun olan kelime ise te'vil olarak belirtilmiştir. Özet olarak Bâtıniler, her zahirin bir batını, her nassın bir te'vili bulunduğunu bunu da sadece Tanrı tarafından belirlenmiş veya onunla ilişki kurmuş masum bir imamın bilebileceğini iddia eden gruplar olarak tarif edilmiştir³.

Genel itibarıyla, yapılan çalışmalarda İsmaililer, “Bâtını”, “Bâtıniyye”, “Bâtıniler” diye isimlendirilmiş, birtakım araştırmacılar ise İsmaililik ile Bâtınilığın farklı olduğunu savunarak, Bâtınilığın İsmaililik mezhebinin aşırıya kaçmış hali olduğunu söylemişlerdir. Bâtınilığın özellikle Hasan Sabbah ile gelişen İsmaililiğin koluna verilen ad olduğunu belirtmişlerdir⁴. Kaynaklar İsmaililere bu şekilde hitap edilmesini naslara batını anlam yüklemeleri, gizli bir imamın arkasından gitmeleri, takıyye yapmaları, çalışmalarını gizli devam ettirmeleri gibi sebeplere bağlamıştır⁵.

İsmaililik, Bâtınilik kavramından başka, farklı dönemlerde farklı isimlerle anılmıştır. En eskilere Karmatia ve Batıniya; daha sonrakilere Sebiyye ve Talimiyya, Haşhaşiler ve Sabbahiya; günümüzde İran'da olanlar Muradan-i Aga Han-i Mahallati denilmiştir. Orta Asya'da Mullai, Hindistan'da ise Hocalar (Nizariler) ve Bohorolalar ya da Bohrolar (Mustaliler) gibi isimlerle adlandırılmışlardır⁶.

¹ Ömer Aydın, *Hasan Sabbah'ın Gizli Öğretisi*, Nobel Bilimsel Eserler Yayınları, Ankara 2019, s. 29.

² Avni İlhan, “Batıniyye”, *DİA*, C. 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 193.

³ Ayşe Atıcı Arayancan, *Dağın Efendisi Hasan Sabbah ve Alamut*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2014, s. 9.

⁴ Arayancan, *a.g.e.*, s. 7.

⁵ İlhan, *a.g.m.*, s. 191.

⁶ Ayşe Atıcı, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nda Batını Hareketi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Ankara 2005), s. 3.

1. 3. Kaynaklar

1. 3. 1. Temel Kaynaklar

Çalışmanın temel kaynakları arasında en yaygın olarak Ata Melik Cüveynî'nin, "*Tarih-i Cihan Güşa*" adlı eserinden faydalanılmıştır. 1226 yılında Cüveyn şehrinin Azadvar kasabasında doğan Cüveynî, kültürlü bir ailede yetişerek on sekiz yaşına geldiğinde Moğol Valisi Argun'un özel kâtipleri arasına girmiştir. Hülagu 1256 yılında İran'a gelince onun hizmetine girmiştir. Hülagu'nun İran'daki Nizari İsmailileri'ne karşı düzenlediği seferde ve onları ortadan kaldırmasına bizzat şahit olmuştur. Özellikle Alamut Kalesi'nin ele geçirilmesinde orada bulunan Cüveynî, Hasan Sabbah'ın buradaki kütüphanesinin tamamen yok edilmesini önlemiş, fakat sonra kütüphanedeki Bâtini kitaplarının hepsini yaktırmıştır. 1257 yılında Hülagu Bağdat Seferi'ni yaparak orayı yerle bir ettiğinde de Cüveynî yanında olmuştur. 1259 yılında Cüveynî'ye Irak-ı Arab ve Huzistan eyaletlerinin idaresi verilmiştir. Hülagu öldükten sonra da oğlu Abaka Han döneminde yine Irak-ı Arab'da idareyi sağlamıştır. Cüveynî 5 Mart 1283'te Mugan'da ölmüş, Tebriz'e getirilip Çerendâb Mezarlığı'na defnedilmiştir⁷.

Cüveynî'nin, *Tarih-i Cihan Güşa* eseri hem Moğol Devleti ile olan bağlantısı hem de Nizari İsmailileri yıkılırken orada bulunması sebebiyle tezimiz açısından en önemli eserlerden biridir. Tezin Nizariler dönemini anlatan birinci bölümünde de Moğol İmparatorluğu'nu anlatan ikinci bölümünde de temel kaynak olarak en çok *Tarih-i Cihan Güşa*'dan faydalanılmıştır. Kitap her ne kadar Moğol yanlısı bir çizgide ilerlese de o dönemi aydınlatma açısından çok önemli bir kaynaktır. Eserin Mürsel Öztürk tarafından Türkçe'ye çevrilmiş nüshası kullanılmıştır⁸.

Araştırmamızda kullandığımız bir diğer temel kaynak İbnü'l Esir'in "*El-Kamil fi't-Tarih*" adlı eseridir. İbnü'l Esir, 1160 yılında Cizre'de doğmuştur. Babası Esirüddin lakabını taşıdığı için İbnü'l Esir ismi ile tanınmıştır. İbnü'l Esir 21 yaşında hacca giderek buradaki alimlerden hadis öğrenmiştir. Babası çocukları daha iyi eğitim alabilsin diye Cizre'den Musul'a yerleşince, burada önemli alimlerden dersler

⁷ Orhan Bilgin, "Cüveynî Ata Melik", *DİA*, C. 8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 140.

⁸ Alaaddin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, çev: Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

almıştır. Öğrenim hayatının son yıllarında Musul atabeğinin mesajlarını halifeye iletmek için Bağdat'a gitmiştir. Orada boş durmayarak önemli bilginlerden ve kütüphanelerdeki kitaplardan yararlanmıştır. Dımaşk, Halep ve Kudüs'te de birçok âlimden bilgiler almıştır. Hayatının son dönemlerinde bile hadis ilmine dair öğrenciler yetiştiren İbnü'l Esir 6 Haziran 1233'te Musul'da vefat etmiştir⁹. İbnü'l Esir rivayetleri değerlendirirken titiz bir şekilde çalışması ve güvenilir kaynaklara başvurmasıyla tanınmıştır¹⁰. Bu çalışmada İbnü'l Esir'in "*El-Kamil fi't-Tarih*" adlı eserinden yararlanılmıştır. Birinci bölümün başında İslam Tarihi'nin Nizariliğe kadarki gelişimini anlattığımız kısımlarında ve Hasan Sabbah'ın hayatından bahsederken *El-Kamil fi't-Tarih* adlı eserden çokça faydalanılmıştır. Eserin Ahmet Ağırakça tarafından çevrilmiş nüshası kullanılmıştır¹¹.

Tezde kullandığımız başka bir önemli eser, Gregory Ebu'l-Ferec'in yazdığı "*Ebu'l-Ferec Tarihi*"dir. Bar Hebraeus olarak da bilinen Gregory Ebu'l-Ferec küçük yaştan itibaren dil öğrenerek kendini en iyi şekilde geliştirmiştir. Bütün çabasıyla felsefe, ilahiyat ve tıp alanında dersler almış ve hastaların tedavisi ile ilgilenmiştir. Moğolların 1243 yılında İran'dan Filistin'e kadar olan şehirleri istila ettiği haberi Malatya'ya kadar gelmiş ve bir nevi Ebu'l-Ferec'in Moğollar ile tanışması da bu sayede olmuştur¹². 1243'te babası Moğol komutanı Yasavur Noyan'ı tedavi etmiştir¹³. Moğol ordusu 1260 yılında Halep'e girdiğinde Ebu'l-Ferec oradaki Ya'kübî cemaatine dokunulmamasını istemiştir. 1265 yılına geldiğinde de Ebu'l-Ferec Ya'kübî Hristiyanlarının Antakya patriğinden sonra en yüksek rütbeli din adamı olmuştur. Ardından Hülagu ile görüşerek kendisine patrik için berat almıştır. Ebu'l-Ferec 30 Temmuz 1286'da Meraga'da ölünce cenazesi Musul'a getirilmiştir¹⁴. Gregory Ebu'l-Ferec'in süryanice yazmış olduğu *Ebu'l-Ferec Tarihi*'i adlı eserin Ömer Rıza Doğrul tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ikinci cildinden yararlanılmıştır¹⁵.

⁹ Abdülkerim Özeydın, "İbnü'l-Esir İzzeddin", *DİA*, C. 21, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 26.

¹⁰ Özeydın, a.g.m., s. 27.

¹¹ İbnü'l Esir, *El-Kamil fi't-Tarih*, çev: Ahmet Ağırakça, C. 3, Bahar Yayınları, İstanbul 1991.

¹² Ebu'l-Ferec, a.g.e., s. 11.

¹³ Abdülkerim Özeydın, "İbn'ül İbri", *DİA*, C. 21, İstanbul 2000, s. 92.

¹⁴ Özeydın, a.g.m., s. 93.

¹⁵ Gregory Ebu'l-Ferec, *Ebu'l-Ferec Tarihi*, çev: Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Özellikle ikinci bölümde Moğollar'ın Cengiz Han döneminden başlayarak, Güyük, Mengü ve Hülagu Hanların tezde anlatılan bütün süreçlerinde bu eser sıkça kullanılmıştır.

Faydalandığımız bir başka kaynak, Reşîdüddin Fazlullâh'ın, *Câmiu't-Tevarîh (İlhanlılar Kısmı)* isimli eseri olmuştur. Reşîdüddin Fazlullâh, Yahudi bir ailenin çocuğu olarak Hemedan'da dünyaya gelmiştir. Reşîdüddin Fazlullâh otuzlu yaşlarına geldiğinde İslamiyet'i de benimsemiştir. Abaka Han döneminde tabip olarak devlet hizmetine giren Reşîdüddin Fazlullâh, Argun Han zamanında durumunu güçlendirmiştir. Gazan Han dönemine gelindiğinde vezir ilan edilen Reşîdüddin Fazlullâh, İlhanlıların yeniden yapılandırılmasında etkin görevler üstlenmiştir. İlhanlıların Sultan Olcaytu döneminde Sâhib-Dîvân makamına getirilen, Reşîdüddin Fazlullâh, Sultan Olcaytu'nun zehirleterek ölümünden sorumlu tutularak idam edilmiştir¹⁶. Çalışmada *Camiu't-Tevarih (İlhanlılar Kısmı)*'in İsmail Aka, Mehmet Ersan ve Ahmad Hesamipour Khelejani tarafından çevrilmiş hali kullanılmıştır. Ayrıca aynı eserin Farsça hali olan *Jami'al-Tavarikh*'den de tezin ikinci bölümünde faydalanılmıştır. Özellikle Hülagu'nun kaleleri alışı ile ilgili bilgileri verirken bu eserden alıntılar yapılmıştır¹⁷.

Minhac-ı Sirac el- Cûzcânî'nin *Tabakat-ı Nasiri (Moğol İstilasına Dair Kayıtlar)* adlı eserinden Moğol dönemlerinden bahsettiğimiz ikinci bölümde bolca yararlanılmıştır. Cûzcânî'nin ailesi ilim ve edebiyatla meşgul olduğu için Cûzcânî'de yüksek mevkilere gelmiştir. O dönemde önemli görevlerde bulunan Cûzcânî, Hülagu'ya da gönderilen elçiler vasıtasıyla bir kaside takdim etmiştir. Cûzcânî'nin ne zaman öldüğü hakkında bir bilgi bulunamamıştır. Tezimizde, Cûzcânî'nin *Tabakat-ı Nasiri (Moğol İstilasına Dair Kayıtlar)* eserinde Moğollar dönemi ile ilgili anekdotların aktarılmasında ve hükümdarlar ile ilgili bilgilerin derlenmesinde faydalanılmıştır¹⁸.

¹⁶ Reşîdüddin Fazlullâh, *Camiu't-Tevarih (İlhanlılar Kısmı)*, çev: İsmail Aka, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

¹⁷ Rashid al-Din Fazl Allah Hamidani, *Jami'al-Tavarikh*, Tehran 2008.

¹⁸ Minhac-ı Sirac el-Cüzcani, *Tabakat-ı Nasiri (Moğol İstilasına Dair Kayıtlar)*, çev: Mustafa Uyar, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2016, s. 112.

1. 3. 2. Araştırma Eserler

İsmaililer ile ilgili başta gelen eserlerden biri Farhad Daftary'nin "*Muhalif İslam'ın 1400 Yılı İsmaililer: Tarih ve Kuram*" adlı kitabıdır. Farhad Daftary, Londra'da İsmaili Araştırma Enstitüsü'nün müdürü ve enstitünün Akademik Araştırmalar ve Yayınlar Bölümü'nün başkanıdır. Doktora çalışmasını sürdürdüğü yıllardan itibaren İsmaililiğe ile ilgili araştırmalar yapmıştır. Daftary birçok yayınında editörlüğünü üstlenmiştir¹⁹. Daftary, İsmaililik meselesini kapsamlı şekilde ele almış, Şiiiliğin doğuşuyla yaşanan bütün gelişmeleri, İsmaililiğin kökenini ve sonunda Alamut Nizari İsmaililiğinin sonuna kadar bütün detaylara yer vermiştir. Farhad Daftary'nin hem "*Muhalif İslam'ın 1400 Yılı İsmaililer: Tarih ve Kuram*" adlı eserini²⁰ hem de "*Şii İslam Tarihi*" adlı eserinden yararlanılmıştır²¹.

Selçuklu devrini dini ve mezhebi açıdan ele alan eserlerden birisi Ahmet Ocak'ın, *Selçuklular'ın Dini Siyaseti* adlı eseridir. Özellikle Hasan Sabbah'ı anlattığımız bölümlerde ve fedailerin suikastlarından bahsederken bu eserden faydalanılmıştır²².

İsmaililer hakkında ki araştırma eserlerden birisi de Bernard Lewis'in "*Haşhaşiler İslam'da Radikal Bir Tarikat*" kitabı olmuştur. İslam ve Orta Doğu Tarihi hakkında uzmanlığı olan Bernard Lewis, 1949-1974 yıllarında Şark ve Afrika Araştırmaları Okulu Orta Doğu Tarihi Bölümü'nde profesör olarak görev yapmıştır. *Haşhaşiler İslam'da Radikal Bir Tarikat* adlı eserde, Hasan Sabbah'ın Alamut öncesi geçirdiği süreç ve İran'daki Nizarilerin durumları kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Özellikle Hasan Sabbah'ın hayatından bahsettiğimiz kısımlarda bu kaynaktan bilgi sahibi olunmuştur²³.

Ayşe Atıcı Arayancan'ın *Dağın Efendisi Hasan Sabbah ve Alamut* isimli çalışması da tezimiz açısından önemli bir araştırma olmuştur²⁴. Hasan Sabbah ile

¹⁹ Farhad Daftary, *Şii İslam Tarihi*, çev: Ahmet Fethi Yıldırım, Alfa Tarih Yayınları, İstanbul 2016.

²⁰ Farhad Daftary, *Muhalif İslam'ın 1400 Yılı İsmaililer Tarih ve Kuram*, çev: Ercüment Özkaya, Rastlantı Yayınları, Ankara 2001.

²¹ Farhad Daftary, *Şii İslam Tarihi*, çev: Ahmet Fethi Yıldırım, Alfa Tarih Yayınları, İstanbul 2016.

²² Ahmet Ocak, *Selçukluların Dini Siyaseti 1040-1092*, TATAV Yayınları, İstanbul 2002.

²³ Bernard Lewis, *Haşhaşiler*, çev: Ali Aktan, Sebil Yayınevi, İstanbul 1995.

²⁴ Arayancan, *Dağın Efendisi Hasan Sabbah ve Alamut*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2014.

ilgili bölümlerde sıkça faydalandığımız makale ise Laurence Lockhart'ın “*Hasan-ı Sabbah ve Haşîşiler*” makalesidir. Hasan Sabbah'ın özellikle Alamut Kalesi'ne gelmeden önceki süreçte neler yaptığı konusunda Lockhart'ın makalesi bize yardımcı olmuştur. Tezimizde makalenin Süleyman Tülücü tarafından çevrilmiş halini kullanılmıştır²⁵. Moğolların Mengü döneminden bahsederken, Mustafa Akkuş'un, “*İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*” tezinden faydalanılmıştır. Tez bize en çok Mengü Han'ın Bâtınileri karşı yaptığı istilaların sebepleri konusunda yardımcı olmuştur²⁶. Ayrıca çalışmamızda öne çıkan ve bu eserler dışında kaynakçada belirttiğimiz birçok kitap, makale ve tez çalışmasından da istifade edilmiştir.

1. 4. Nizari İsmaili Öğretisine Kadarki Süreçte İslam Dünyası'nda Şiilik

1. 4. 1. Dört Halife Dönemi

Bâtınileri anlatmaya geçmeden önce Hz. Muhammed'in vefatından sonraki süreçte İslamiyet toplumunda yaşanan olayları özetlemenin faydalı olacağı kanaatiyle Hulefa-i Raşidin döneminde İslam Dünyası'nda hilafet ve imamet konusunda genel bir değerlendirilmede bulunulmuştur. Hz. Muhammed'in vefatından sonra, Müslümanlar arasında en önemli problem hilafet konusu olmuştur. Dönemin Müslümanları, Hz. Muhammed'in halife konusunda bir şey söylememesi dolayısıyla aralarında görüş birliğine vararak Hz. Ebubekir'i halife seçmişlerdir²⁷.

Hz. Ebubekir İslamiyet'in ilk halifesi olmuştur²⁸. Hz. Ebubekir'in halifeliği sırasında dinden dönmeler yaşanmış ve hilafeti süresince bunlarla mücadele etmiştir²⁹. Hz. Ebubekir İslamiyet'i tebliğ etme konusunda Hz. Muhammed'in tavrını devam ettirip, Fırat'ın aşağı taraflarındaki bölgelere ordu göndermiştir. Gönderilen ordular Basra Körfezi'ndeki yerleşim merkezlerini fethederek, Suriye bölgesine geçmişlerdir. Bizans'a karşı 30 Temmuz 634 yılında Suriye'de yapılan savaşta

²⁵ Laurence Lockhart, “Hasan-ı Sabbah ve Haşîşiler”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, çev: Süleyman Tülücü, S. 26, Erzurum 2006.

²⁶ Mustafa Akkuş, “İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, Konya 2011).

²⁷ Farhad Daftary, *Şii İslam Tarihi*, çev: Ahmet Fethi Yıldırım, Alfa Tarih Yayınları, İstanbul 2016, s. 44; Hasan İbrahim Hasan, *Siyasi Dini Kültürel İslam Tarihi*, C. 1, çev: İsmail Yiğit-Sadreddin Gümüş, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1991, s. 267.

²⁸ Daftary, *a.g.e.*, s. 45.

²⁹ Ethem Ruhi Fırlı, *İmamiyye Şiası (Caferiyye Mezhebi)*, Selçuk Yayınları, Ankara 1984, s. 46.

Filistin'in kapıları Müslümanlara açılmış oldu³⁰. Hz. Ebubekir ömrünün sonlarında (Ağustos 634) halifelik tartışmalarının yaşanmaması için kendisinden sonra kimin halife olacağını bildirmeye karar vermiştir. Bu düşüncelerinin ışığında tercihini Hz. Ömer'in halife olmasından yana yapmış ve yeni halife Hz. Ömer olmuştur³¹.

Hz. Ömer'in on yıl kadar süren hilafeti her alanda İslam âlemi için gelişmelere ve refah seviyesinin yükselmesine zemin oluşturmuştur³². Müslümanlar bu dönemde Irak'ın fethini tamamlamışlardır. Suriye Cephesi'nde de Bizans'a karşı savaşlar ara vermeden devam etmiştir. İslam orduları Hz. Ömer döneminde Sasani İmparatorluğu'na bağlı Irak, İran ve Azerbaycan ile Bizans İmparatorluğu'na bağlı Suriye, el-Cezire, Filistin ve Mısır'ı İslam ülkesine katmışlardır. Kazanılan zaferlerle ganimetler de de büyük artışlar olmuştur³³. Hz. Ömer debdebeli bir halifelüğün sonunda İranlı ve Müslüman olmayan bir kölenin hançerle suikastı sonucu Hicretin 23. senesi Zilhicce ayında vefat etmiştir³⁴. Hz. Ömer vefatından önce Hz. Ebubekir'in yaptığı gibi halefini seçmemiş bu işi Müslümanlardan oluşan şura heyetine bırakmıştır³⁵. Kurulan Şura halifeyi seçmek için toplanmıştır. Seçim süresince sürtüşmeler olsa da sonunda Hz. Osman ve Hz. Ali arasında bir seçim yapılarak 644'de Hz. Osman üçüncü halife seçilmiştir³⁶.

Hz. Osman dönemi aslında çok farklı iki döneme ayrılmıştır. Hilafetin ilk altı yılı sakin ve refah içinde geçmiş, ikinci altı yılı ise İslam aleminin ilk fitnesinin çıktığı dönem olmuştur³⁷. Bu fitnenin oluşum sürecine bakacak olursak şöyle anlatabiliriz. Hz. Muhammed'in vefatından sonra ve onu takip eden diğer üç halifenin hilafet dönemlerinde halife olmayı hak eden kişinin Hz. Ali olduğunu düşünen bir grup ortaya çıkmıştır. Fakat düşüncelerinin tam tersine Hz. Ali ilk halife olamayıp dördüncü halife olarak yönetime geçecektir. Grubun ismi zaman geçtikçe

³⁰ Mustafa Fayda, "Ebubekir", *DİA*, C. 10, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 104.

³¹ Hasan, *a.g.e.*, s. 276.

³² Fırlı, *a.g.e.*, s. 48.

³³ Mustafa Fayda, "Ömer", *DİA*, C. 34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, s. 46.

³⁴ Hasan, *a.g.e.*, s. 322.

³⁵ Fırlı, *a.g.e.*, s. 48.

³⁶ Sabri Hizmetli, *İslam Tarihi (Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar)*, AÜİF Yayınları, Ankara 1991, s. 207.

³⁷ İsmail Yiğit, "Osman", *DİA*, C. 33, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, s. 439.

“Şiat Ali” yani “Ali taraftarları” olarak anılmaya başlamış sonrasında ise kısaca “Şia” denilmiştir³⁸. Aslında Şia, Hz. Ali’yi Hz. Muhammed’in ölmeden önce kendisine halife tayin ettiğini düşünmüştür³⁹. Bu düşüncenin imamet esası olarak gelişmesi ile Şiilik diğer İslam mezheplerinden de ayrı bir konuma gelmiştir⁴⁰. Şia’ya mensup olanlar Hz. Ali’nin ardından gelecek imamlarında sadece Hz. Ali’nin soyundan olabileceğini söylemişlerdir⁴¹. Bu düşüncelerini de Veda Haccı dönüşünde Hz. Muhammed’in Gadir Hum’da yaptığı bir konuşmaya dayandırmışlardır. Bu konuşmada Hz. Muhammed, Hz. Ali’nin elini tutarak, “Ben kimin dostu isem Ali’de onun dostudur.” demiştir. Her ne kadar bu konuşmaya Sünni ve Şii dünya değişik türde yorumlamalar getirirler de Şiiler bu hadiseyi Hz. Ali’nin ilk halife olması için delil saymışlardır⁴².

Şiiler Hz. Ali’yi desteklemeye devam etseler de Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer’in halifeliği dönemlerinde kendilerini geri çekmeyi ve sessiz kalmayı tercih etmişlerdir. Aynı şekilde Hz. Ali’de taraftarları gibi kendini geri plana almış ve Hz. Muhammed zamanında bütün savaflara seferlere önde giderken bu dönemlerdeki savaflara katılmamıştır. Fakat Hz. Osman’ın halifeliği sırasında olaylar farklı bir boyut almış ve Şii toplum hareketlenmeye başlamıştır⁴³.

Hz. Osman’ın halifeliği döneminde Mısır’da fikirlerini yayan Şiiler, daha sonra Irak’a geçerek burayı bir süre burada konumlanmışlardır⁴⁴. Tepkilerini Hz. Ömer yönetimiyle ters düşen taşra halkıyla birleşip gösteren Ali taraftarları, Hz. Osman’ın öldürülmesi ile emellerine ulaşmış Hz. Ali’nin halifelik makamına erişmesini sağlamışlardır⁴⁵. Hz. Osman seksen iki yaşında, Medine’yi saran asilerce Haziran 656 yılında şehit edilmiştir. Cenazesinin kaldırılmasına bile müsaade

³⁸ Daftary, *a.g.e.*, s. 46.

³⁹ Muhammed Ebu Zehra, *İslam’da İtikadi Siyasi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi*, çev: Sıbğatullah Kaya, Çelik Yayınevi, İstanbul 2011, s. 43.

⁴⁰ Hasan Onat, “Şiiliğin Doğuşu Meselesi (Birinci Asır)”, *AÜİF Dergisi*, C. 36, S. 1, Ankara 1997, s. 82.

⁴¹ Yaşar Kutluay, *İslam ve Yahudi Mezhepleri Tarihi*, Anka Yayınları, İstanbul 2011, s. 113.

⁴² Daftary, *a.g.e.*, s. 47.

⁴³ Ebu Zehra, *a.g.e.*, s. 45.

⁴⁴ Ebu Zehra, *a.g.e.*, s. 46.

⁴⁵ Daftary, *a.g.e.*, s. 49.

edilmeyince hanımı akşam ile yatsının arasında az bir cemaatle sessizce kaldırmıştır⁴⁶.

Karmaşa dolu ortamda, Hz. Osman şehit olunca, Müslümanlar kendilerine bir an önce bir halife seçmek istemişlerdir. Medine Müslümanlarının isteği ve asilerin yaptıkları baskılar neticesinde Hz. Ali halife seçilmiştir⁴⁷. Hz. Ali'nin Medine'deki kaos ortamında halife olması onun için büyük bir talihsizlik olmuştur. Bu arada Hz. Ali ve Hz. Aişe'nin başını çektiği iki grup arasında Cemel Olayı meydana gelmiştir. Hz. Aişe bu savaşa deve üzerinde katıldığı için olayın adı "Cemel" olarak tarihe geçmiştir⁴⁸.

1. 5. Şia'nın İmamları

1. 5. 1. Hz. Ali Dönemi

Hz. Ali Dönemi'nde yaşanan Cemel olayının ardından yeni bir hareketlenme daha olmuştur. Emevilerin halife olması gerektiğini düşünen Muaviye Hz. Ali'ye karşı isyan başlatmıştır. Sıffin'de karşılaşan Muaviye ve Hz. Ali'nin orduları iki taraf içinde çetin geçecek bir savaş vermiştir. Muaviye'nin ordusunun hakem olayına başvurması ile savaş durmuştur⁴⁹. İki taraftan seçilen hakemler bir belge hazırlayıp sunmuşlardır. Fakat Hz. Ali'nin askerlerinden bu duruma itiraz edip iki hakemle bu işin olmayacağını söyleyen yeni bir Harici grup ortaya çıkmıştır⁵⁰. Onlar hakemin Kuran-ı Kerim olduğunu düşünüp başka hakem istememişlerdir. Bu konuda Hz. Ali'ye ne kadar ısrarcı olsalar da o bu fikirden vazgeçmeyince Hariciler onunla birlikte gitmeyip, Harura'ya çekilmişlerdir. Hz. Ali Harura'ya giden Haricilerle elçiler vasıtasıyla konuşmayı denemiştir. Fakat çabalarına karşılık alamayınca Nehrevan Savaşı⁵¹ ile çoğunluğunu öldürmüştür. Bu durum geriye kalan Haricileri

⁴⁶ Yiğit, a.g.m., s. 441.

⁴⁷ Hizmetli, a.g.e., s. 217.

⁴⁸ Hizmetli, a.g.e., s. 219.

⁴⁹ İsmail Yiğit, "Sıffin Savaşı", *DİA*, C. 37, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, s. 107.

⁵⁰ Yiğit, a.g.m., s. 108.

⁵¹ Nehrevan Savaşı: Harura'da toplanan 4000 Harici Abdullah b. Vehb er-Rasibi'yi kendilerine emir seçip Nehrevan'a gitmişlerdir. Hz. Ali hakemlerin verdiği karardan sonra Haricilere geri dönmelerini isteyen bir mektup göndermiştir. Sünni kaynaklar bu konuda; Haricilerin Hz. Ali'nin tövbe etmesi durumunda, tekrar bu konu üzerine düşüneceklerini yazmıştır. Harici kaynaklar ise daha sert bir dille anlatmıştır. Hz. Ali'nin hak yoldan saptığını ve eğer pişman olup geri dönmek istiyorsa Müslümanların imamı Abdullah b. Vehb er-Rasibi'ye itaat etmesi gerektiğini yazmıştır. Tüm

fikirlerinden döndürmekten çok Hz. Ali'den daha da nefret etmelerini sağlamış ve Hz. Ali Kufe Mescidinde Abdurrahman b. Mülcem isimli bir Haricinin hançerlemesi sonucu 31 Ocak 661'de vefat etmiştir⁵².

1. 5. 2. Hz. Hasan Dönemi

Hz. Ali'nin ölümünün ardından Kufe ahalisi kendilerine Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan'ı halife seçmişlerdir⁵³. Hicretin 40. yılında⁵⁴ halife olan Hz. Hasan, savaşı sevmediği için halifelik iddiasını da fazla sürdürmemiş ve hilafet makamını Muaviye'ye bırakmıştır. Her ne kadar kendisine bırakmaması konusunda ısrar edilse de fikrinden vazgeçirilememiştir⁵⁵. Hz. Hasan bu anlaşmadan sonra da hilafet konularına hiç karışmamış ve Medine'ye taşınarak insanların bir müddet de olsa sakin yaşamalarını sağlamıştır. Fakat Yezid b. Muaviye, Hz. Hasan'ın eşi Ca'de bint Eş'as b. Kays'ı evlenme düşüncesiyle kandırmış ve Hz. Hasan'ı zehirletmiştir. Hz. Hasan 7 Nisan 669'da vefat etmiştir⁵⁶.

1. 5. 3. Hz. Hüseyin Dönemi

Hz. Hasan'ın ölümünden sonra Kufe'deki Ali taraftarları Hz. Hüseyin ile birlikte tekrar ayaklanmayı düşünmüşlerdir. Hz. Hüseyin, Hz. Hasan'ın Muaviye ile yaptığı anlaşma gereğince geri durmayı tercih etmiş ve Muaviye'nin ölümüne kadar bu pozisyonunu korumayı tercih etmiştir. Muaviye ölüp yerine Yezid geçince, Kufeli muhalifler Hz. Hüseyin'e artık harekete geçmesi için tekrar çağrıda bulunmuşlardır. Bu çağrılara kayıtsız kalamayan Hz. Hüseyin 10 Ekim 680'de oluşturduğu bir grupla Kufe'ye hareket etmiştir. Kerbela'da Emeviler tarafından baskına uğramışlar ve Hz.

bu bunlardan sonra Hariciler durmayıp sahabeden insanları fikirlerine uymadıkları için öldürmüş ve Hz. Osman ve Hz. Ali'nin dinden çıktığını söyleyemeyeninde kâfir olduğunu diretmeleri üzerine, bu tabloya kayıtsız kalamayan Hz. Ali Nehrevan'a yürümüştür. Savaşta başta Rasibi olmak üzere Haricilerin büyük bir çoğunluğu öldürülmüştür (17 Temmuz 658). Daha detaylı bilgi için bkz. Ethem Ruhi Fırlalı, "Hariciler", *DİA*, C. 16, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, s. 170; Ethem Ruhi Fırlalı, "Abdullah b. Vehb er-Rasibi", *DİA*, C.1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s. 141.

⁵² Mustafa Öz, *Mezhepler Tarihi ve Terimleri Sözlüğü*, Ensar Yayınevi, İstanbul 2012, s. 195.

⁵³ Mehmet Ali Kapar, "Hz. Hasan'ın Halifeliği ve Hasan-Muaviye Andlaşması", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 7, Konya 1997, s. 67.

⁵⁴ İbnü'l Esir, *El-Kamil fi't-Tarih*, çev: Ahmet Ağırakça, C. 3, Bahar Yayınları, İstanbul 1991, s. 409.

⁵⁵ Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa*, C. 1, Bedir Yayınevi, İstanbul 1972, s. 596; Hasan İbrahim Hasan, *Siyasi Dini Kültürel İslam Tarihi*, çev: İsmail Yiğit-Sadreddin Gümüş, C. 2, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1991, s. 81.

⁵⁶ Ethem Ruhi Fırlalı, "Hasan", *DİA*, C. 16, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, s. 283.

Hüseyin başta olmak üzere kervandakilerin büyük bir çoğunluğu öldürülmüştür. Bundan sonra Şiilik artık farklı bir boyut kazanmıştır⁵⁷. Kerbela olayından sonra artık Hz. Hüseyin'in soyundan ilerleyerek bu soydan gelenleri imam kabul eden İmamiyye kolu ortaya çıkmıştır⁵⁸.

1. 5. 4. Ali b. Hüseyin Zeynelabidin Dönemi

Kerbela olayından sağ kurtulan Ali b. Hüseyin Zeynelabidin, bu dönem çıkan karışıklıklardan uzak durmayı tercih ederek Medine'de sakin bir hayat yaşamıştır⁵⁹. Bu dönemde çıkan Tevvabin Hareketi⁶⁰ ve Muhtar es-Sekafi Hareketine⁶¹ adı karışmamıştır. Hz. Hüseyin'in soyundan geldiği için Şiiler onu imam ilan etmişlerdir⁶². Zeynelabidin İснаaşeriyye'nin⁶³ dördüncü İsmailiyye'nin üçüncü imamı olarak kabul edilmiştir⁶⁴. Zeynelabidin'in sakin tutumu İmamiyye'nin geri planda kalmasına yol açmıştır. Fakat onun ölümünden sonra yerine gelen oğlu Muhammed b. Ali Bakır zamanında İmamiyye tekrar güç kazanmıştır⁶⁵.

1. 5. 5. Muhammed Bakır Dönemi

Muhammed Bakır İснаaşeriyye'nin beşinci İsmailiyye'nin dördüncü imamıdır. Her ne kadar babasının Emevilere karşı uyguladığı sakinlik politikasını devam ettirse de İmamiyye'yi bilimsel yönden ön plana çıkarmıştır⁶⁶. Yeni imam birçok öğretiyi geliştirmiş, özellikle insanların imamlara ihtiyacı olduğu duygusunu empoze etmeye çalışmıştır. Oluşturduğu takiyye ilkesi ile İmamiyye'ye inananları

⁵⁷ Daftary, *a.g.e.*, s. 52.

⁵⁸ Daftary, *a.g.e.*, s. 64.

⁵⁹ Onat, *a.g.m.*, s. 111.

⁶⁰ Tevvabin Hareketi, Kerbela olayından sonra bir grup Müslümanın Hz. Ali ve oğullarının intikamını almak için giriştiği harekettir. Detaylı bilgi için bkz. İsmail Yiğit, "Tevvabin" *DİA*, C. 41, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s. 49-50.

⁶¹ Muhtar es-Sekafi, Hz. Hüseyin'in intikamını almak amacıyla ayaklanan siyasi dini liderdir. Detaylı bilgi için bkz. İsmail Yiğit, "Muhtar es-Sakafi", *DİA*, C. 31, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s. 54-55.

⁶² Daftary, *a.g.e.*, s. 64.

⁶³ İснаaşeriyye, imamların sayısının on iki olduğunu, on ikinci imamın girdiği gaybet dönemlerinden sonra Mehdi olarak zuhur edeceğini iddia eden Şii fırkasıdır. Detaylı bilgi için bkz. Mustafa Öz, *Mezhepler Tarihi ve Terimleri Sözlüğü*, Ensar Yayınevi, İstanbul 2012, s. 257; Ethem Ruhi Fıçlalı, "İснаaşeriyye", *DİA*, C. 23, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, s. 142-147.

⁶⁴ Ahmet Saim Kılavuz, "Zeynelabidin", *DİA*, C. 44, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, s. 365.

⁶⁵ Daftary, *a.g.e.*, s. 65.

⁶⁶ Mustafa Öz, "Muhammed el-Bakır", *DİA*, C. 30, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2005, s. 506.

artırmak için gizlenmenin gerekliliğini savunmuştur. Bu ilkeyi ilerleyen zamanlarda On İki İmamcılar ve İsmaililer'de kabulleneceklerdir⁶⁷. Muhammed Bakır yirmi yıl süren imameti ile kendisini üstün bir konuma getirmeyi başarıp, taraftar sayısını artırmıştır⁶⁸.

Muhammed Bakır ölünce taraftarları da bölünmeye başlamıştır. İmamiyye'nin bu dönemden sonra gelişmesine ve büyümesine vesile olacak Muhammed Bakır'ın oğlu Cafer es-Sadık'ta kendisine epey bir inanan insan toplamıştır⁶⁹.

1. 5. 6. Cafer es-Sadık Dönemi

Cafer es-Sadık; İsmailiyye'nin altıncı, İsmailiyye'nin beşinci imamı ve Caferiyye'nin kurucusudur⁷⁰. Cafer es-Sadık döneminde ki ayrılıklar onun imamlığının son zamanlarında ortaya çıkmıştır. Cafer es-Sadık oğlu İsmail'in kendisinden sonraki imam olmasını istemiştir. Fakat İsmail ile ilgili bir takım uygunsuz hareketi gördüğü için imamlık ondan alınıp diğer oğlu Musa el-Kazım'a verilmiştir. Özellikle Cüveynî'nin aktardığı bilgilere göre Cafer es-Sadık oğlu İsmail'den içki içtiği için şeytan diye bahsetmiştir⁷¹. İsmail babasından beş yıl önce vefat edince, her ne kadar imamet Musa el-Kazım'a verilse de İsmail taraftarları İsmail'in ölmediğini ve onu imam kabul ettiklerini söylemişlerdir⁷². Cafer es-Sadık bu konuda öngörülü davranmış olacak ki İsmail vefat ettiğinde defnedilmeden önce, tabutunu defalarca yere indirip yüzünü herkese göstermiş ve öldüğüne insanları ikna eder bir tavır sergilemiştir. Çünkü İsmail taraftarları büyük bir olasılıkla onun ölemeyeceği düşüncesine ileri boyutta kendilerini inandırmışlardır⁷³. İsmail'in imam olduğunu düşünenler iki gruba ayrılmıştır. Bunlardan bir grup İsmail'in öldüğünü

⁶⁷ Daftary, *a.g.e.*, s. 65.

⁶⁸ Daftary, *a.g.e.*, s. 67.

⁶⁹ Daftary, *a.g.e.*, s. 68.

⁷⁰ Mustafa Öz, "Cafer es-Sadık", *DİA*, C. 7, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 1.

⁷¹ Alaaddin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, çev: Mürsel Öztürk, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s. 525.

⁷² Mustafa Öz, "İsmailiyye Mezhebi", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiiilik Sempozyumu*, İlmî Neşriyat, İstanbul 1993, s. 605; Hayati Ülkü, *Mezhepler Tarihi*, Çelik Yayınevi, İstanbul 2015, s. 82; Ethem Ruhi Fırlı, *Günümüz İslam Mezhepleri*, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir 2008, s. 279; Ebu Zehra, *a.g.e.*, s. 65; Kutluay, *a.g.e.*, s. 160.

⁷³ Abdülbakıy Gölpinarlı, *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiiilik*, Der Yayınları, İstanbul 1987, s. 88.

ama tekrar geleceğini düşünmüş, diğeri ise İsmail'in öldüğünü fakat imam o olduğu için imamlığın ondan sonra oğlu Muhammed b. İsmail'e geçtiğini düşünen bir grup olmuştur⁷⁴. İsmail'in ölmediğine inanan, onun imamlığına bağlı kalan grubun hangi delillerle buna inandığını Şehristânî eserinde şöyle anlatmıştır. “Bazılarına göre İsmail ölmemiş, sadece öldürülme endişesiyle takiiye yaparak öldüğü havasını yaymıştır. Bu görüş içinde birçok delil ileri sürülmüştür. Örneğin annesi bir kardeşi ve henüz çocuk olan kardeşi Muhammed çarşafı kaldırdığında ağabeyinin gözlerini açtığını görmüş ve korku içinde babası İmam Ca'fer'e giderek “Ağabeyim yaşıyor! Ağabeyim yaşıyor!” diye haykırmıştı. Bunun üzerine babası, “Allah Resulü'nün torunları öldükten sonraki halleri böyle olur.” diyerek onu yatıştırmıştır. Bir diğer delil öldüğünün kanıtlanması için şahit istenmesi ve tutanak hazırlanmasıdır. Hâlbuki ondan önce hiç kimse de böyle bir talepte bulunulmamıştır. Bir diğer olay şudur, Halife el-Mansur'a İsmail b. Cafer'in Basra'da görüldüğünü söylemiştir. Medine valisi de buna şahitlik etmiştir⁷⁵.”

İsmail'den sonra oğlu Muhammed b. İsmail İran taraflarına doğru gitmiştir. Bu bölgelerde halifeden gizli yerleşip yine gizli bir şekilde mezheplerine davet yapmışlar ve hatırı sayılır bir çoğunlukta bu davete uymuştur⁷⁶. İsmaili mezhebinde baş tutanlar amaçlarını anlatan yazılar yazıp imamlığın nasıl bir şekilde ilerlediğinden bahsetmişlerdir. Onlara göre imamlık babadan oğula geçen ve sonsuza dek süren bir zincirdir⁷⁷. Ve yine onlara göre Muhammed b. İsmail ile birlikte gizli imamlar dönemi başlamıştır⁷⁸. İsmaili daileri başta Güney Irak olmak üzere Basra Körfezi'nin sahil kısmı ve İran'ın belli bölgelerin de başarılı olmuşlardır. 9. yy'ın sonlarına doğru ise Karmatiler⁷⁹, Arap yarımadasının doğu kısmında kendilerine bir cumhuriyet kurmuşlardır⁸⁰. Karmatilerin bu yükselişinden sonra aynı yüzyılın sonlarında İsmaililer bu seferde Kuzey Afrika bölgesinde güçlenmeye başlamışlardır.

⁷⁴ Ebu Mansur Abdulkaahir b. Tahir Muhammed el-Bağdadi, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, çev: Ethem Ruhi Fiğlalı, Kalem Yayınları, İstanbul 1979, s. 58; Muhammed b. Abdülkerim eş-Şehristani, *Dinler ve Mezhepler Tarihi*, çev: Muharrem Tan, Yeni Akademi Yayınları, İstanbul 2006, s. 153.

⁷⁵ Şehristani, *a.g.e.*, s. 175.

⁷⁶ Cüveyni, *a.g.e.*, s. 525.

⁷⁷ Cüveyni, *a.g.e.*, s. 528.

⁷⁸ Cüveyni, *a.g.e.*, s. 529.

⁷⁹ Karmatiler hakkında detaylı bilgi için bkz. Sabri Hizmetli, “Karmatiler”, *DİA*, C. 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, s. 510-514.

⁸⁰ Bernard Lewis, *Haşîşiler*, çev: Ali Aktan, Sebil Yayinevi, İstanbul 1995, s. 25.

Hatta öyle ki kendilerinin bir devlet kuracak misyona eriştiklerini düşünüp burada “Fatımiler” adı altında yeni bir hanedanlık kurmuşlardır. Kurulan Fatımi Devleti kurulduğu batının aksine Sünniliğin hâkim olduğu doğuyu almak istiyordu. Bu planlarını da başaracak Mısır, Suriye, Kuzey Afrika ve Sicilya’nın ardından istedikleri Afrika sahili, Kızıldeniz, Yemen, Mekke, Medine gibi mühim yerleri aldılar⁸¹. Sünni âlemin bir müddet geri planda kalması Fatımiler’in bu başarılarla ulaşmasında en büyük etkendi denilebilir. Abbasilerin bu dönemde kendini toparlayıp yarışa tekrar katılmasının ardından Fatımilerde yavaş yavaş güçlerini yitirmişlerdir⁸². İç karışıklıklar, Karmatilerle olan ilişkilerin bozulması ve iki kesimin birbirine sırtını dönmesi gibi birçok sebep Fatımileri zayıflatmıştır. Bu süreçte Fatımilerin altıncı halifesi olan el-Hakim 1021 yılında şaibeli bir şekilde ölünce onu sevenler, ölmediği, gizlendiği konusunda birleşip yeni gelecek halefi reddetmiş ve mezheple yollarını ayırmışlardır⁸³.

⁸¹ Lewis, *a.g.e.*, s. 26.

⁸² Lewis, *a.g.e.*, s. 27.

⁸³ Lewis, *a.g.e.*, s. 28.

BİRİNCİ BÖLÜM

ALAMUT NİZARİ İSMÂİLİLİĞİ

1. 1. Nizari İsmailiğinin Başlangıcı

Halife El Hakim'in ölümünden sonra Fatımilerin halifesi Müstansır hilafet makamında 60 sene kalmıştır. Bu süreçte tutum ve davranışlarındaki aşırılık, akıl noksanlığı ve devletin malını israf etmesinden ötürü "Divane Müstansır" ismiyle anılmıştır⁸⁴. Müstansır ardından halife olması için önce oğlu Nizar'ı yerine seçmiştir. Sonra ondan vazgeçerek diğer oğlu Ebu'l-Kasım Ahmet'in halife olmasını istediğini söylemiştir⁸⁵. Müstansır'ın bu olaylardan bir süre sonra 1094 yılında vefat etmesi üzerine Fatımilerin veziri Efdal onun iki oğlu arasında kurnazca bir seçim yapmak istemiştir⁸⁶.

Nizar'ın arkasındaki desteği gören Efdal onu halife seçmektense Müstali gibi daha pasif bir insanı halife seçmeyi uygun görünce Müstali'yi kızıyla evlendirip damadı olarak halife ilan etmiştir⁸⁷. Kahire halkı da Müstali'nin hilafetini benimseyince Nizar ve oğulları İskenderiye'ye giderek burada isyanlar yaratmaya başlamıştır. Bu tehlikeli durumun farkına varan Müstali, onları tekrar Kahire'ye getirip zindana attırması ve Nizar'da bir süre sonra burada ölmüştür⁸⁸.

O dönemde Müstansır'ı destekleyen Hasan Sabbah onun ölümünün ardından Efdal'in tutumunun tersine Nizar'ı desteklemiş ve hatta onun adına hutbe okutmuştur⁸⁹. Nizar'ın öldürülmesinden sonra onun oğlunun da tehlikede olduğu düşünüldükçe gizlice İran'a götürülmüştür. Bazı kaynaklarda İsmaili bir yazar olan Mustafa Galib'in, Nizar'ın ve oğullarının öldürülmediğini ve İskenderiye'den Alamut'a kaçıp burada bir müddet imamlık yaptıktan sonra öldüğünü rivayet etmiştir⁹⁰. Fakat genel kanı Nizar'ın öldürüldüğü yönünde olmuştur. Artık Nizariyye ve Müsta'liye olarak tamamen ikiye ayrılan İsmaililerin, Nizariyye koluna en büyük

⁸⁴ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 541.

⁸⁵ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 542.

⁸⁶ Daftary, *a.g.e.*, s. 160.

⁸⁷ Lewis, *a.g.e.*, s. 65.

⁸⁸ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 543.

⁸⁹ Abdülkerim Özaydın, "Hasan Sabbah", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 16, İstanbul 1997, s. 348.

⁹⁰ Avni İlhan, "İsmailiye veya Bâtıniye", *İslam Mezhepleri Tarihi*, Akyol Yayıncılık, İzmir 1977, s. 76.

destek Hasan Sabbah'tan gelmiştir. Nizariyye hakkında hutbe okutmasının yanı sıra Nizar'ın torununu da Alamut'a getirterek yetiştirmiştir⁹¹.

İlgili kaynaklarda Nizar ve oğluna Hasan Sabbah'ın sahip çıkması hakkında şu rivayetlerden bahsedilmiştir. "Rivayete göre; Fatımi Meclisi'nden kaçan Nizar, bir yaşındaki oğlu ile birlikte Kuhistan tarafında bulunan Hasan Sabbah'ın yanına giderek bir yıl orada kalır. Bu arada Fatımi otoritesinden kopan ve uzaklaşan Hasan Sabbah'ın, Nizar'a destek verdiği için Fatımi halifesi el-Muntansir'ın başkumandanı ve kayınpederi Emirü'l Cuyuş ile arası bozulur. Hatta Emirü'l Cuyuş'un kendisine zıt düşen muhalefet eden Hasan Sabbah'ı da hapse attığı da rivayet edilmektedir. Mustali'nin imam atanmasının ardından Nizar'ın öldürülmesi olaylara tuz biber eker ve İsmaililik'teki Nizariyye ve Mustaliyye keskin bir ayrıma girer⁹²." Bundan sonra Nizariler için Fatımiler'den ayrı Alamut Kalesi liderliğinde yeni bir dönem başlamıştır.

1. 2. Alamut Öncesi Hasan Sabbah

Alamut Nizari İsmaililiği, Hasan Sabbah'ın öncülüğünde, 1090-1256 yılları arasında tam yüz altmışaltı yıl Selçuklu Devleti'nden bağımsız bir şekilde yaşamıştır⁹³. Bunun ayrıntılarına geçmeden önce, Hasan Sabbah'ın Alamut öncesi neler yaptığına bir bakmamız gerekmektedir. Tam adı el-Hasan b. Ali b. Muhammed b. Cafer b. el-Hüseyin b. Muhammed es-Sabbah el-Himyeri⁹⁴ olan Hasan Sabbah'ın Güney Yemen'deki Himyeri krallarının soyundan geldiği düşünülmektedir. Babası Yemen'den Kufe'ye göç etmiş oradan da Kum'a ve en son Rey şehrine yerleşmiştir. Hasan Sabbah'ta Kum'da dünyaya gelmiştir⁹⁵. Babası Ali b. Muhammed, Şia'nın İmamiye kolundan tanınmış bir kişidir. Felsefe, kelam, mantık, fıkıh alanlarında çok iyi bir eğitim almış olan Hasan Sabbah, din âlimi olmayı çok istemiştir⁹⁶.

⁹¹ Mustafa Öz, "Nizariyye", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 33, İstanbul 2007, s. 200

⁹² Arayancan, *a.g.e.*, s. 24.

⁹³ Farhad Daftary, *Muhaliif İslam'ın 1400 Yılı İsmaililer Tarih ve Kuram*, çev: Ercüment Özkaya, Rastlantı Yayınları, Ankara 2001, s. 368.

⁹⁴ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 547; Özeydın, *a.g.m.*, s. 347; İsmail Kaygusuz, *Nizari İsmaili Devleti'nin Kurucusu Hasan Sabbah ve Alamut Öğretisi Tarihi Felsefesi*, Su Yayınları, İstanbul 2016, s. 17.

⁹⁵ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 546; Lewis, *a.g.e.*, s. 72; Kaygusuz, *a.g.e.*, s. 17.

⁹⁶ Özeydın, *a.g.m.*, s. 347.

Hasan Sabbah İsmaili hareketlenmelerinin merkezi olan Rey’de On iki İmamcı olarak ilk eğitimini almıştır. Emire Zarrab isimli bir Fatimi daisi sayesinde, o güne kadar sapkınlık olarak adlandırdığı İsmaili öğretilerini öğrenmiştir⁹⁷. İsmaililik hakkında kitaplar okumuş ve mezhep Emire Zarrab tarafından da iyice öğretilmiştir. Bütün bu eğitimlerden sonra İsmail b. Cafer ve arkasından gelen imamların gerçekliğine inanmıştır. Böylelikle Fatimilik davasına katılan Hasan Sabbah dönemin imamı Halife el-Müstansır’a bağlılık yemini etmiştir⁹⁸.

Irak’taki İsmaili davetinin başı Abdülmelik İbn Attaş mezhebe yeni katılanlarla görüşmek için 1072 yılında Rey’e gelmiştir. Hasan Sabbah’ı görüp tanışınca ona Kahire’ye gitmesini ve halifenin yanında kendini tanıttirmasını söylemiştir. Birkaç yıl sonra da Hasan Sabbah Mısır’a gitmiştir⁹⁹. Burada Hasan Sabbah’ın hayatının anlatıldığı Sergüzeşt-i Seyyidina’da belirtilen Hasan Sabbah, Ömer Hayyam ve Nizamülmülk arkadaşlığından bahsetmek gerekirse, rivayete göre Hasan Sabbah, Nizamülmülk ve Ömer Hayyam’ın Nişapur’da aynı hocanın öğrencisi oldukları anlatılmıştır. Fakat kahramanların aralarındaki yaş farkı ve üçünün de gençliklerini İran’ın değişik yerlerinde geçirmiş olduklarını göz önüne alan çağdaş bilginler bu öykünün uydurma olduğu görüşündedir¹⁰⁰.

Hasan Sabbah, 1076 yılında, Rey’den İsfahan’a oradan da Azerbaycan yoluyla Silvan’a ulaşmıştır. Burada Sünni âlimlerin üstün olduklarını reddedip dini açıklamayı sadece imamların yapabileceğini söylemiştir. Bunu duyan Silvan Kadısı, Hasan Sabbah’ı şehirden kovmuştur. Arkasından Meyyafarikin, Musul, Sincar, Rahbe, Dımaşk, Sayda ve Sur üzerinden Akka’ya gelip en son Fatimi halifesi el-Müstansır’la görüşmek için Mısır’a gitmiştir. Hatta halife onu kendisine vekil tayin

⁹⁷ Lewis, *a.g.e.*, s. 73.

⁹⁸ Daftary, *İsmaililer*, s. 378; Cüveynî, *a.g.e.*, s. 547.

⁹⁹ Bernard Lewis, *Haşhaşiler İslam’da Radikal Bir Tarikat*, çev: Kemal Sarısözen, Kapı Yayınları, İstanbul 2014, s. 74.

¹⁰⁰ Rivayete göre Hasan Sabbah, Nizamülmülk ve Ömer Hayyam gençliklerinde Nişapur’da aynı hocanın öğrencisi olmuşlardır. Aralarında yaptıkları bir anlaşmaya göre içlerinden kim yüksek bir mevkie gelirse diğerlerine yardım edecektir. Nizamülmülk Selçuklu baş veziri olunca arkadaşları sözünü hatırlatmak için yanına gelmiştir. Nizamülmülk onlara bölge valiliği önermişse de Ömer Hayyam resmi bir görev istememiştir. Ömer Hayyam baş vezirden her ay ödenek almaya anlaşırken, Hasan Sabbah tam tersi valilik görevini küçük bularak saraydan yüksek bir görev talep etmiştir. Sarayda yüksek bir göreve getirilen Hasan Sabbah, Nizamülmülk’e ciddi bir rakip olunca baş vezir arkadaşına bir oyun oynayarak onu sultanın gözünden düşürmüştür. Hasan Sabbah bu olaydan sonra öç almaya yemin etmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Daftary, *İsmaililer*, s. 379.

etmiştir¹⁰¹. Fakat Hasan Sabbah'ın halife ile görüşüp görüşmediği konusunda kaynaklar ayrılmıştır. İbnü'l Esir onun Müstansır ile görüştüğünü hatta halifenin Hasan Sabbah'a mal bağışlayıp insanları davasına davet etmesini emrettiğini söylemiştir. Hasan Sabbah Müstansır'a; "Senden sonra kim imam olacak?" diye sorunca Nizar'ı göstermiştir¹⁰².

İbnü'l Esir her ne kadar Hasan Sabbah'ın halife ile görüştüğünü söylese de Cüveynî Tarih-i Cihan Güşa'nın Sergüzeşt-i Seyyidina'dan alıntıldığını bildiğimiz kısımlarında Hasan Sabbah'ın dilinden şöyle söylemiştir; "Nihayet 471/1078-9 yılında Mısır'a ulaştım. Orada kaldığım yaklaşık bir buçuk yıl zarfında Müstansır'ın huzuruna çıkamadım. Fakat Müstansır, benim orada olduğumu biliyordu ve yanındakilere de defalarca beni övdüğünü duymuştum¹⁰³."

Müstansır'ın ölümünden sonra Hasan Sabbah Nizar'ı destekleyince Efdal onu hapse attırılmış sonrasında ise Kuzey Afrika'ya sürgüne gönderilmiştir. Başka bir rivayete göre ise kendisi hapisten kaçmayı başarıp İskenderiye'den gemiye binerek Mısır'dan ayrılmıştır¹⁰⁴. Onları götüren gemi batınca da içinden sağ kurtarılıp Suriye'ye götürülmüştür. Sonrasında Halep, Bağdat ve Huzistan'a ve sonuncu yer olarak da 1081 yılında İsfahan'a gitmiştir. Davet için İran'da dokuz yıl dolaşmıştır¹⁰⁵.

İran'ı gezen Hasan Sabbah'ın daveti için en uygun gördüğü yerler genellikle dağlık kesimler olmuştur. Özellikle Deylem'i hem merkezden uzak, hem dağlık olması bakımından çok sevmiştir. Deylem'in halkı da Sünni inanca karşı bir tutum sergilediği için ve bir bakıma Selçuklular yüzünden bu düşüncelerini bastırdıkları için burası Hasan Sabbah'ın gözünde İsmaili propagandası yapacak cazip bir yer olmuştur¹⁰⁶.

¹⁰¹ Özeydın, a.g.m., s. 347.

¹⁰² İbnü'l-Esir, *El Kamil Fi't-Tarih Tercümesi (İslam Tarihi)*, çev: Abdülkerim Özeydın, Bahar Yayınları, İstanbul 1987, s. 261.

¹⁰³ Cüveynî, a.g.e., s. 548.

¹⁰⁴ Özeydın, a.g.m., s. 347.

¹⁰⁵ Daftary, *İsmaililer*, s. 380.

¹⁰⁶ Ahmet Ocak, *Selçukluların Dini Siyaseti 1040-1092*, TATAV Yayınları, İstanbul 2002, s. 215.

Selçuklu veziri Nizamülmülk, Hasan Sabbah'ın bu faaliyetlerini görüp devlet için tehlike olduğunu düşünerek yakalanmasını istemiştir¹⁰⁷. Mecburen kaçmak zorunda kalan Hasan Sabbah İsfahan'a gitmiş buradaki halka davet yapmış, İslam'ı terk eden bir kısım insanı yanına çekmeyi başarmıştır. Burada arkadaşı Ebu'l Fazl'ın yanına saklanan Hasan Sabbah onunla sohbetler ederek Selçuklu Devleti'nden ve onun baskılarından bahsederek; *“Ne yazık! Eğer kendime iki taraftar bulsam, bu memleketin altını üstüne getiririm.”* demiştir. Hasan Sabbah'tan duyduğu bu söylemler üzerine Ebu'l Fazl onun hırsı ve çok çalışması yüzünden kendini fazla yordüğünü ve bunalıma girdiğini akıl hastalığına yakalandığını düşünerek ona gizliden şerbetler ve akli güçlendirecek yemekler hazırlayıp önüne koymuş, Hasan Sabbah Ebu'l Fazl'ın niyetini anlayıp, onun evinden ayrılmak için hazırlık yapmıştır. Her ne kadar arkadaşı kalması için ısrar etse de fikrinden caydıramamıştır¹⁰⁸.

Ebu'l Fazl'ın yanından ayrılıp Kirman'a geçen Hasan Sabbah, artık kaçıktan yorulup Alamut'a yerleşmeye karar vermiştir. Bir zaman sonra Alamut'u ele geçirip Selçuklu Devleti'ne karşı küçük bir rejim olmayı başardığında Sünni yönetimden gelip Alamut'a ve Nizari İsmaililiğe biat etmek istediklerini söyleyenler arasında Ebu'l Fazl'ın da olduğunu hatta askerlerinin arasına katıldığını gören Hasan Sabbah; *“Kimin aklını kaçırdığı şimdi belli oldu mu? Görüyorsun ki iki uygun dost buldum ve dediklerimi yaptım.”* deyince Ebu'l Fazl ayaklarına kapanarak affetmesini dilemiştir¹⁰⁹.

1. 3. Alamut Kalesi Hakkında Bilgiler

Hasan Sabbah, yolculuklarla dolu hayatının ilk dönemlerinde, bir şekilde yakalanmamayı başararak, gözüne kestirdiği Alamut Kalesi'ni artık almak için planlar kurmaya başlamıştır. Hasan Sabbah Gazvin'e geldiğinde Alamut Kalesi Selçuklunun kontrolünde Mehdi isimli birisinin elindeydi. Hasan Sabbah Mehdi'nin askerlerinden bir bölümünü İsmaililiğe çekmiş ve bunu öğrenen Mehdi o askerleri görevden almıştır. Fakat yine de planını uygulamaya devam eden Hasan Sabbah bir kısım askeri daha kendi tarafına çekip uygun ortamı sağlayınca 4 Eylül 1090'da

¹⁰⁷ Cüveynî, *a.g.e.*, 549.

¹⁰⁸ Laurence Lockhart, “Hasan-ı Sabbah ve Haşîşiler”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, çev: Süleyman Tülücü, S. 26, Erzurum 2006, s. 218; Cüveynî, *a.g.e.*, s. 555.

¹⁰⁹ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 555-556.

kendisi de gizlice Dikhuda ismiyle kaleye girmiştir. Bu isimle bir süre kalede yaşamayı başarmıştır. Mehdi bir süre sonra etrafında dönen olayları ve birçok askerinin İsmaili olduğunu ve hatta Dikhuda'nın da Hasan Sabbah olduğunu fark ettiğinde iş işten geçmiştir¹¹⁰.

Mehdi, Hasan Sabbah'ın kalede bir hakimiyet oluşturduğunu anlayıp yapabileceği bir şeyin kalmadığını görmüştür. Bir rivayete göre Hasan Sabbah, bir inek derisinin kaplayacağı alan kadar yeri kendisine satmasını teklif etmiştir. Bu fikrin kendi lehine olduğunu düşünen Mehdi teklifi kabul edince Hasan Sabbah bir deri bulup onu ince ince keserek kalenin etrafını çevirmiştir. Ardından Mehdi'den bu kaleyi kendisine satmasını istemiştir¹¹¹. Mehdi'nin canına zarar vermeyen Hasan Sabbah kale içinde ona üç bin dinarlık senet vermiştir. Senedin ödeneceğine dair hiçbir umudu olmayan Mehdi'ye parası kuruşu kuruşuna ödenmiştir¹¹².

Hasan Sabbah artık Alamut'u ele geçirmiş ve burada yeni davet (davet-i cedide) adını verdiği hareketine başlamıştır¹¹³. Hasan Sabbah ulaşılması güç olduğu için ve davetini daha kolay yürütebilecek bir yer olduğundan ötürü merkez olarak Alamut Kalesi'ni seçmiştir. Öyle ki bu tarihten sonra Selçuklu Devleti içerisinde yeni bir hareket ortaya çıkmış ve bu hareket Sünni âleme, onların âlimlerine, emirlerine korku salmıştır¹¹⁴.

Alamut Kalesi, coğrafi olarak İran'da Elburz dağları üzerinde, Kazvin'in kuzeydoğusunda yer alan sağlamlaştırılmış bir kaledir. "Aluh" ve "Amut" kelimelerinden meydana gelen Alamut ismi eski fars dilinin Taberistan şivesinde "kartal yuvası" veya "kartal eğitimi" anlamlarına gelmektedir¹¹⁵. Burada şöyle bir tespitte dikkat çekmek gerekmektedir. "Aluh Amut" isminde geçen harflerin her birine ebced hesabındaki sayısal değerler verilip toplandığında Hasan Sabbah'ın

¹¹⁰ Daftary, *İsmaililer*, s. 381.

¹¹¹ Lockhart, a.g.m., s. 219.

¹¹² Daftary, *İsmaililer*, s. 381.

¹¹³ İbrahim Kafesoğlu, *Büyük Selçuklu İmparatoru Sultan Melikşah*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul 1973, s. 125.

¹¹⁴ Ocak, a.g.e., s. 218.

¹¹⁵ Abdülkerim Özaydın, "Alamut", *DİA*, C. 2, Ankara 1989, s. 336.

Alamut'u ele geçirdiği Hicri 483 (M. 1090) tarihi çıkmaktadır. İranlı tarihçiler bu durumun altında gizemli bir anlam aramışlardır¹¹⁶.

Alamut Kalesi ilk olarak Deylemli bir hükümdar tarafından 860 yılında yaptırılmıştır. Kale sırasıyla önce Misafiroğullarının sonra Zeydilerin en son da Hasan Sabbah'ın hâkimiyetine geçmiştir. Bulunduğu bölgede yalçın bir kayalığın üzerine kurulan kaleye ancak kuzey tarafından giden daracık ve engebeli bir yoldan geçerek çıkılabiliyordu. İşte bu durum Alamut Kalesi'ni ulaşılması çok zor ve zapt edilmesi imkânsız bir kale haline getirmiştir¹¹⁷. Rivayete göre Deylemli hükümdar ava çıktığında kartallarından birini gökyüzüne bırakmış kartalda bir kayalığa konmuştur. Hükümdar bölgenin önemini farkına varınca da buraya bir kale inşa edilmesini istemiştir¹¹⁸.

Hasan Sabbah Alamut'u alıp bir yatak ve kütüphaneden oluşan odasını kendisine ikametgâh olarak kurmuştur. Kaleyi ve ilerde alacağı diğer kaleleri askerlerini yetiştirmek, Sünni Halifeliğin içine girmeye çalışmak ve bir şekilde zapt etmek amacı ile kullanmayı planlamıştır. Burada enteresan bir bilgi vermek gerekirse Franzius, Hasan Sabbah'ın Alamut'ta bulunduğu otuz beş senelik süreçte odasından dışarıya sadece dört kez çıktığını¹¹⁹, Lewis ise bir kez bile kayalıklardan aşağıya inmediğini odasından dışarıya da iki kez çıktığını söylemiştir¹²⁰.

Hasan Sabbah, vakit kaybetmeden kalenin onarımı ile uğraşmaya başlayarak ambarları ve su kaynaklarını geliştirmiş, tarımsal üretimi artırmıştır. Vadinin içerisine meyve ağaçları dikmiş kale duvarlarını da fazlasıyla güçlendirmiştir¹²¹. Burada dikkate değer bir husus kalenin coğrafi düzeni ile alakalıdır. Cüveynî ve Marco Polo bu konuda farklı tasvirler yapmışlardır. Cüveynî Alamut Kalesi'nin coğrafyasından şöyle bahsetmektedir;

¹¹⁶ Kaygusuz, *a.g.e.*, s. 19; Lockhart, *a.g.m.*, s. 220; Cüveynî, *a.g.e.*, s. 549.

¹¹⁷ Daftary, *İsmaililer*, s. 382.

¹¹⁸ Lewis, *a.g.e.*, s. 80; Kaygusuz, *a.g.e.*, s. 18.

¹¹⁹ Enno Franzius, "Alamut Kalesi 1090-1092", *EKEV Akademi Dergisi*, çev: Süleyman Tülücü, C. 2, S. 2, Erzurum 2000, s. 78.

¹²⁰ Lewis, *a.g.e.*, s. 81.

¹²¹ Daftary, *İsmaililer*, s. 382.

“O kale çok sağlam bir şekilde inşa edilmişti. Demir bile bu duvarlara işlemez, oradaki küçük bir taş parçasını yerinden oynatamazdı. Taşların ve kayaların içinde çeşitli uzunlukta ve genişlikte, taş ve kireç kullanarak büyük hacimli su depoları yapmışlar, “Kayadan evler yonttuğumuz” ayetinin dediğini yerine getirmişlerdi. Bunun dışında şarap, sirke, bal ve çeşitli sıvı ve katı yiyecekler için ambarlar ve mahzenler inşa etmişler, sanki “Bina kuran ve dalgıçlık yapan şeytanları onun buyruğuna verdi” tarifine uymuşlardı. Bu binaları etraflı olarak Kısas-ı Mübin’de anlatılmış olan insan eliyle yapılmış o görkemli binalara benzetebiliriz. O kale yağma edilip yiyecekler çıkarılırken yağmacının biri, bal deposunu su havuzu sanmış ve yunus balığı gibi oraya dalmıştı. Sanki “Rabbinin katından ona bir nimet ulaşmasaydı, kınanmış olarak sahile atılacaktı” durumuna düşmüştü. Bahru Irmağından kalenin dibine kadar bir suyolu açmışlar ve kalenin yarısını dolaşan o su kanalının önünü taşla kesmişlerdi. Kalenin biraz aşağısında denizi andıran, taştan havuzlar vardı. Kaleden inen su depolanmak için orada birikir, fazlası dışarı atılırdı. Ta Hasan-ı Sabbah’ın zamanında yani 170 yıl önce konmuş olan bazı sıvı ve katı yiyecekler, oradaki depolarda bozulmadan kalabilmişti. İsmailiyye taraftarları onların bozulmadan kalmasını Hasan’ın kerametine bağlarlar. Bunlardan başka orada bulunan savaş araç ve gereçlerini burada anlatacak olsak, birkaç cilt daha kitap yazmamız gerekir¹²².”

Cüveynî bize kaleyi o kadar güzel tasvir etmiştir ki adeta gözümüzde birebir canlanmasını sağlamıştır. Fakat Moğol döneminde yaşamış ve Alamut Kalesi’nin alınmasında bizzat orada bulunmuş bir insan olarak bizlere cennet bahçesi gibi bir kavramdan bahsetmez. Biz bu kavrama Marco Polo’nun eserinde rastlıyoruz. Marco Polo Cennet Bahçesini şöyle anlatır;

“Şeyh (Alamut Efendisi) çok büyük iki dağın arasında bulunan çok görkemli bir vadide oturuyordu. Hiç görülmemiş genişlikte ve güzellikte bir bahçe yaptırmıştı. Burada güzel bitkilerden dünyanın tüm çiçek ve meyvelerinden ve bulabildiği ağaçlardan bolca vardı. Hiç kimsenin görmediği kadar güzel evler ve saraylar yaptırmıştı; çünkü hepsi yaldızlıydı, dünyanın en güzel şeyleri ile süslenmişti ve

¹²² Cüveynî, a.g.e., s. 589.

duvar kaplamalarının hepsi ipektendi. Onlar için sarayların değişik cephelerinde duran sayısız olağanüstü çeşme yaptırmıştı ve hepsinin içinde küçük arklar vardı, birinden şarap, ötekilerden süt, diğerlerinden bal ve diğerlerinden en berrak su akıyordu. Burada dünyanın en güzel hanımları ve genç kızları yaşıyordu, bunlar her enstrümanı çalmayı, ahenkle şarkı söylemeyi gayet iyi biliyor, bu çeşmelerin etrafında diğer kadınlardan daha iyi dans ediyorlar, erkekleri sevip, okşamanın ve onlara ayrıcalıklar göstermenin her çeşidini bilecek kadar iyi eğitilmişlerdi.” “Şeyh adamlarına bu bahçenin cennet olduğunu anlatıyordu tıpkı Muhammed’in kendi iradesini yerine getiren sarrazelerin cennete gideceğini söylemesi gibi o da aynısını söylüyordu.” “Şeyhe gelince, kendisinin bir peygamber olduğunu ve kimi isterse cennete sokabileceğini kabul ettirmek istiyordu ve bu bahçeye hiç erkek girmiyordu yalnızca şeyhin kendisinin uygun gördüğü ve katil yapmak istediği kişiler girebiliyordu. Vadinin eşiğinde ve bu bahçenin girişinde Şeyhin çok güçlü ve fethedilmez bir kalesi vardı, o dünyada kimseden korkmuyordu, buraya gizli bir yoldan girilebilirdi ve bu yol çok dikkatli bir şekilde korunuyordu, başka yerden bahçeye girmek mümkün değildi, yalnızca o geçitten giriliyordu¹²³.”

Marco Polo’nun yazdıkları ile Cüveynî’nin anlattıkları arasında genel anlamda bir benzerlik olsa da cennet bahçesi konusunda ayrılmışlardır. Fakat Marco Polo’nun bu tasvirinin gerçekle örtüşmesi konusu halen tartışmalıdır. Marco Polo’nun, eserini yazdığı dönem baz alındığında gerçekle örtüşme olasılığının neden düşük olduğu anlaşılacaktır. Babası ve amcası ile birlikte Kubilay Kağan’ın (1260-1294) sarayına seyahat yapan Marco Polo 1271 yılında Akka’dan yola çıkıp 1292 yılında İran’dan geçmişlerdir. Eserini ise Çin’de bulunduğu on yedi yılın ardından Venedik’e dönüp 1298’de bir kâtip yardımıyla kaleme almıştır. Anlaşılacağı üzere Marco Polo Nizari İsmaililiği’nin yıkılmasından on beş yıl sonra İran’dan geçerken duyduklarını yazması kuvvetle muhtemel gerçeği yansıtmamaktadır¹²⁴.

1. 4. Hasan Sabbah’ın Kaledeki Faaliyetleri

Hasan Sabbah kaleyi ele geçirip, olabilecek tehlikelere karşı güvenli hale getirdikten sonra artık davetini yapmaya başlamıştır. Onun ölümünden sonra “davet-i

¹²³ Marco Polo, *Dünyanın Hikaye Edilişi*, s. 119.

¹²⁴ Daftary, *İsmaililer*, s. 33.

cedid” yani “yeni davet” adını alacak olan davasında amacı her yerden toprak ve insan kazanmaktı. Özellikle Alamut Kalesi’nin bulunduğu alan olan Rudbar bölgesindeki toprakları kendi inancına kazandırmak isteyen Hasan Sabbah, buradaki insanları saldırı ve ikna yöntemleri ile etkisi altına almayı başarmıştır. Kazandığı yerlerdeki kalelerle yetinmeyen Sabbah, kalesi olmayan tepelere de şatolar inşa ettirmiştir. Hasan Sabbah’ın bu hızlı yükselişi Selçuklu Devleti’nin ciddi kararlar almasına sebep olmuştur. Selçuklu Devleti Nizarilerin hareketlenmelerini durdurması için bölgeye Selçuklu Beyi Yoruntaş’ı göndermiştir. Yoruntaş ve komutasındaki ordusu Alamut eteklerine gelerek buradaki Nizarilere saldırılar düzenleyerek onların kapana sıkışmasını sağlamıştır. Bu saldırılara başta karşılık veren Nizariler bir süre sonra Selçuklu askerleri karşısında dayanamamıştır. Hasan Sabbah’a kaleyi terk etmek istediklerini bildiren Nizarileri nasıl ikna edeceğini iyi bilen Sabbah, İmam Mustansır’dan bir mesaj aldığını ve sabrederlerse talihlerinin açık olacağını söylemiştir. Bunu duyan halk mucize olduğunu düşünerek kalede direnmeye devam etmiştir. İlerde sırf bu sebepten Alamut bölgesi “talihli bölge” anlamına gelen “beldet el ikbal” olarak anılacaktır¹²⁵. Bu esnada Selçuklu Beyi Yoruntaş’ın vefat etmesi kuşatmanın yarım kalmasına yol açmıştır. Fakat Nizariler’in peşine bırakmak niyetinde olmayan Selçuklu Sultanı Melikşah, başka komutanlardan göndererek savaşmaya devam edecektir¹²⁶.

Hasan Sabbah, bu olayın ardından adamlarından Hüseyin Kaani’yi Kuhistan’a göndererek, da’vetine adam kazanmasını istemiştir. Konu hakkında Melikşah’a bilgi gelince Sultan, komutanlarından Arslantaş’ı Hasan Sabbah’a, Koltaş’ı da Hüseyin Kaani’ye müdahale etmesi için göndermiştir (1092). Arslantaş yanına aldığı 70-80 kişi ile birlikte Alamut Kalesi’ne saldırmaya başlamıştır. Yine başta kuvvetli bir mukavemet gösteren Nizariler, erzaklarının bitmesi ile birlikte düşmeye ve kaybetmeye başlamıştır. Tam kale düşecekken Nizarilerin yardım istediği Kazvin Daisi Dihdar Ebu Ali Erdistani Talekan’da bulunan halktan üç yüz kişiyi silahlarla donatarak Alamut’a yollamıştır. Bu üç yüz kişi Rudbar ahalisi ile birleşip bir gece vakti Arslantaş ve ordusuna baskın yapmıştır (1092). Baskından

¹²⁵ Daftary, *İsmaililer*, s. 382.

¹²⁶ Özaydın, Hasan Sabbah, s. 348.

büyük zarar gören Selçuklu ordusu, geri dönmek zorunda kalmıştır. Bu duruma artık bir son verip Nizarileri ortadan kaldırmak niyetinde olan Sultan Melikşah, yeniden Kumandan Kızıl Sarıg'ı Alamut'a göndermiştir. Bu arada Hüseyin Kaani'ye gönderilen Koltaş'ta onu yakalamak üzeredir. Aslında tam da Kızıl Sarıg'ın Alamut'u ve diğer kaleleri zapt edip Hasan Sabbah'ı köşeye sıkıştırdığı sırada Sultan Melikşah'ın vefat haberi gelmiş ve hem Kızıl Sarıg hem de Koltaş geri dönmek zorunda kalmıştır¹²⁷.

Hasan Sabbah kaledeki ve Selçuklu Devleti içerisindeki faaliyetlerine devam ederken onun Selçuklu Devleti için bir tehlike olduğunun farkına varan Nizamülmülk, Hasan Sabbah'ı takip ettirse de o bir şekilde kurtulmayı başarmıştır. Hasan Sabbah, Nizamülmülk'ü emellerine ulaşmada en büyük düşman olarak görmüştür. Bu konuda Hasan Sabbah'ın, Sultan Melikşah'a mektuplar gönderdiği de rivayet edilmiştir. Hasan Sabbah dökülen ilk Nizari kanınında sebebini Nizamülmülk olarak görmüştür¹²⁸. Bu arada Sultan Melikşah'ın ölümü Nizariler için büyük bir fırsat doğurmuştur. Selçuklu Devleti karışıklıklarla mücadele ederken, Nizariler Alamut'ta iyiden iyiye yerleşerek güçlenmiştir¹²⁹. Hatta Nizariler, Selçuklu ordusundan önce davranıp Nizamülmülk'e de suikast düzenleyip öldürmüşlerdir. Hem Sultan Melikşah'ın, hem de Nizamülmülk'ün hayatını kaybetmesi Nizariler için dönüm noktası olmuştur¹³⁰.

1. 5. Fedailer ve Başlıca Suikastları

Nizarilerin suikast yapan askerlerine verilen isim fedaidir. Onlara "uyuşturucu ile sarhoş edilmiş" manasına gelen haşhaşi de denilmiştir. Aslında fedailerin kim oldukları ve yaşam tarzları ile ilgili kaynaklarda çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Nizari fedailerini, küçük yaştan beri bu iş için yetiştirilip, istenilen kişiyi kurban etme ve istenilen zamanda intihar edebilme konularında eğitilen

¹²⁷ Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 127.

¹²⁸ Mustafa Akkuş, Nizamü'l-Mülk Suikastının Dönemin Kaynaklarına Yansımaları, *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, Konya 2018, s. 170.

¹²⁹ Kafesoğlu, *a.g.e.*, s. 127.

¹³⁰ Arayancan, *a.g.e.*, s. 51.

tehlikeli kişilerdir¹³¹. Bu fedailer kendilerini saklamayı başararak kimsenin onları tanımamasını sağlayabilmişlerdir. Ancak bir fedai diğerini giydiği kıyafet ya da bir izden tanımıştır¹³².

Tarihte ilk kez Hariciler’de görülen fedailerin, teşkilatlı hale getirilmesi Nizariler’de görülmüştür. Fedailerin en büyük gayesi Nizari imamının karşısında olan düşmanlara karşı mücadeleler etmek ve bu yolda sonsuz mutluluğa erişmektir. Hasan Sabbah fedailik sistemini, Mısır’a gittiği zaman, Halife Mustansır-Billah’ın gözüne kestirdiği güvenilir insanları özel olarak eğittiğini görmüştür. Bundan ilham alan Hasan Sabbah Alamut Kalesi’nde, Nizarileri eğitirken aynı sistemi uygulayarak kendine da’vet yapacak ve gerektiğinde suikast işleyecek adamlar seçmiştir. Bu adamları eğitirken kendilerine geçmişte yapılan haksızlıkları anlatarak intikamla dolmalarını sağlamıştır¹³³.

Fedailer suikast yapacakları insanların yanlarına giderken, gerektiği şekilde kılık değiştirmişlerdir. Seyis, tüccar pazarcı, hizmetçi ya da mektup getiren elçi, kılığına giren fedailer, kurbanlarının üzerine saldırarak öldürmüşlerdir. Fedailer bu infazdan sonra sağ bırakılmayacaklarının farkında olarak öldürülmeyi beklemişlerdir. Fedailere Nizariler tarafından iltifatlar edilmiş, canlarını veren bu insanların isimleri kalelerin duvarlarına asılmıştır¹³⁴. Fedailerin en büyük özelliklerinden birisi de imama mutlak itaat olmuştur. Bu özellikleri işledikleri suikastların zorluk derecesini bile önemsememelerine sebep olmuştur¹³⁵. Bununla ilgili en çarpıcı örnek Sultan Melikşah’ın, Hasan Sabbah’a yazmış olduğu mektubun sonucu olmuştur. Nizarilerin yaptıkları taşkınlıklara karşı Melikşah, Hasan Sabbah’a elçi göndererek, suikastlara ve baskılara son vermesi gerektiğini söylemiştir. Hasan Sabbah bu mesaja cevap olarak yanında duran fedailerine; “Sizden birinizi Mevla’ya göndermek istiyorum hanginiz gitmek ister” deyince hepsi görev için hazır olduklarını söylemiştir¹³⁶.

¹³¹ Ayşe Atıcı Arayacan, Hasan Sabbah ve Halefleri Tarafından Suikasta Kurban Giden Devlet Adamları 1090-1257, *Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildirileri*, C. 1, Ankara 2012, s. 335.

¹³² Arayacan, *Dağın Efendisi*, s. 209.

¹³³ Tahsin Yazıcı, “Fidai”, *DİA*, C. 13, İstanbul 1996, s. 53.

¹³⁴ Arayacan, *Hasan Sabbah ve Halefleri*, s. 336.

¹³⁵ Yazıcı, a.g.m., s. 53.

¹³⁶ Ocak, *Selçukluların Dini*, s. 222.

Melikşah'ın elçisinin şaşkın bakışları arasında, Hasan Sabbah fedailerden birisine; “Kendini öldür” demiştir. Fedai hiç düşünmeden hançerini çıkarıp boğazını kesmiştir. Başka bir fedaisine; “Kendini kaleden aşağıya at” deyince o fedai de gözünü kırpmadan kendisini kaleden aşağıya bırakmıştır. Hasan Sabbah bunun üzerine elçiye dönerek; “Git Sultanına söyle benim bu şekilde itaat eden 20.000 adamım vardır” diyerek gözdağı vermiştir. Elçi ise kan donduran bu görüntüleri Melikşah'a anlatmıştır¹³⁷.

Fedailerin suikast yapmak için kullandıkları silah ise hançer olmuştur. Aslında o dönem kullanılabilir diğer silahlara Nizariler ihtiyaç duymamış ve sadece hançer kullanmışlardır. Öldürecekleri insanın kaçmasını engel olmak ve kesin ölmesini sağlamak hançerle öldürmenin en büyük sebeplerinden olmuştur. Nizariler suikastlerini herkesin görebileceği kalabalık alanlarda yapmayı tercih etmiştir. Bunun sebebi ise öldürdükleri vezir, imam ve emir tarzı kimselerin aslında dokunulmaz insanlar olmadıklarını kanıtlamak ve Sünni dünyaya gözdağı vermektir¹³⁸.

Genel olarak Sünni dünyaya suikastlar düzenleyen Nizari İsmailileri, Hristiyanlara çok saldırmamışlardır. Hristiyanlara dair yapılan işlenen ilk cinayet Kudüs Latin Kralı Conrad de Monferrat'ı 1192 yılında öldürmeleri olmuştur. Yine Ermeni Kilikya Krallığı'nın sahibi Sira Dan Pail'de Nizariler tarafından öldürülmüştür¹³⁹.

Selçuklular ile Nizari İsmailileri arasındaki ilk temas karşılıklı cinayetler ile başlamış ve büyüyerek artmıştır. İsmaililerin ilk Selçuklu suikastları Save'de bir Müezzini öldürmeleri ile başlamıştır. Olay Arayancan'ın makalesinde şöyle anlatılmıştır. Saveli bir grup İsmaili, İsfahan'da yaşayan bir müezzini kendilerine katılmaya davet etmişlerdir. Ama müezzin bu daveti reddedince İsmaililer müezzini öldürmüşlerdir. Olay Nizamülmülk'e gidince vezir İsmaililer'in yakalanmasını istemiştir. Bu İsmaili grubundan Tahir isminde biri yakalanarak katledilmiş ve sokaklarda sürünmüştür. Bu kişi Selçuklular tarafından öldürülen ilk İsmaili'dir. İşte Nizari İsmailileri bu sebepten Nizamülmülk'ten nefret etmiş ve yukarıda bahsettiğim

¹³⁷ Ocak, *Selçukluların Dini*, s. 223.

¹³⁸ Arayancan, *Hasan Sabbah ve Halefleri*, s. 336.

¹³⁹ Arayancan, *Dağın Efendisi*, s. 234.

şekilde öldürmüşlerdir. Vezir Ebu'l Fazl'da Nizarilerle işbirliği yapan Derguzi'nin Irak'ta vezir olmasını istememesinden ötürü suikasta uğramıştır.¹⁴⁰

Nizari İsmaililerinin suikast düzenledikleri başka bir zümrede emirler olmuştur. Emir Aksungur Porsuk'ta bu emirlerden biridir. İsmaililere karşı yaptıkları ile onların nefretini kazanan Emir, Selçuklu veziri Derguzi'nin İsmaililerle anlaşması sonucu derviş gibi giyinmiş bir fedai tarafından öldürülmüştür. Ardından Emiri öldüren fedailer yakalanarak iki ayağı kesilip linç edilmiştir. Bir başka Sünni olan Ahmedil b. İbrahim b. Vehsudan bir fedainin mektup uzatmış gibi yapıp hançerlemesine maruz kalmıştır. Fedaiyi yakalayıp altına alınca diğeri üstüne saldırmıştır. Her ikisini öldüren Vehsudan en son üçüncü fedainin ortaya çıkması ile öldürülmüştür¹⁴¹.

Sultan Sancar'ın vezirlerinden Ebu Nasr Ahmet Kaşani'de Nizarilere karşı etkin mücadele eden kişilerden olmuştur. Zeynüislam Ebu Sa'd Muhammed Herevi, Sancar döneminin önemli alimlerinden biri olmuştur. Herevi, 1125'te fedailer tarafından öldürülünce Sancar, Vezir Kaşani'yi intikam almak için Nizarilerin üstüne göndermiştir. Kaşani ve emrindeki askerleri Nizari İsmaililerini gördükleri yerde öldürmüşler. Ve onların mallarını da yağmalamışlardır. Bu sebeple veziri ortadan kaldırmak için iki fedai vezirin atlarına bakan seyis olarak vezirin yanına girmiştir. Orada bir süre kalıp insanların güvenini kazanan fedailer bir Nevruz gününde at seçmeye ahıra gelen veziri hançer ile öldürmüştür¹⁴².

1. 6. Nizarilerin Ele Geçirdikleri Kaleler

Bâtıniler suikastlarla önemli devlet adamlarını ortadan kaldırırken bir taraftan da Selçuklu Devleti içerisinde ulaşılması güç kalelerden oluşan yerler ele geçirilmiştir. Kaleler bazen savaşmadan bazen de savaşarak farklı şekillerde alınmıştır. Hatta ele geçirdiği kalelerin yanında sarp kayalıkların tepesine de kaleler yaptırmıştır¹⁴³. Bâtınilerin ele geçirip kendilerine merkezler kurdukları kalelerden bazıları; Alamut Kalesi, Lammasar Kalesi, Şahdiz Kalesi, Banyas Kalesi,

¹⁴⁰ Arayancan, *Hasan Sabbah ve Halefleri*, s. 338.

¹⁴¹ Arayancan, *Hasan Sabbah ve Halefleri*, s. 339.

¹⁴² Hasan Taşkiran, "Büyük Selçuklu Devleti'nde Batıni Suikastları ve Selçuklu Toplumunun Suikastlar Karşısındaki Tutumu", *Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 2, Zonguldak 2013, s. 145.

¹⁴³ Arayancan, *Dağın Efendisi*, s. 215.

Vesnemkuh Kalesi, Halincan Kalesi, Üstünavend Kalesi, Erdehen Kalesi, Girdkuh Kalesi, En-Nazır Kalesi, Et-Tunbur Kalesi, Haladhan Kalesi, Lencan Kalesi, Erdemen Kalesi, Mesasi Kalesi ve Masyaf Kalesi'dir¹⁴⁴.

Kaynaklarda, kalelerin alınış şekli ile ilgili şöyle ilginç bir tespit yapılmıştır. “Ortaçağ tarih kitaplarında genellikle bir kalenin ele geçirilişinde savaş sırasında öncelikle kaleyi almak isteyen taraf, bir taraftan burçlara kementler atarak duvarlara tırmanmaya, merdivenler ya da kuşatma arabalarını dayayarak surları aşmaya çalışırken, diğer taraftan lağım kazarak içeriye ulaşmak ya da kalenin duvarlarını çökertmek gibi doğrudan saldırıya dayanan taktikler kullanırdı. Hasan Sabbah bu genel ve olağan tekniklerin hiçbirini kullanmayarak, tek tek sakin bir şekilde savaşmadan Selçuklu kalelerini ele geçirmiştir. Hasan Sabbah ve daileri kale dizdarlarının ya da kale sakinlerinin güvenini kazanmış, kale içine sızmış, sonrasında içerdeki duruma göre eyleme geçirdiği çeşitli entrikalarla kaleyi ele geçirmişlerdir¹⁴⁵.”

Bâtıniler tarafından ele geçirilen kalelerden olan İsfahan Kalesi, Sultan Melikşah tarafından yaptırılmıştır. Sultan Melikşah devri bitip İsfahan Terken Hatun'a geçince, kaleye yeni bir dizdar atanmıştır. Ardından onun ölümü ile de yerine yeni bir dizdar gelmiştir. Bu yeni dizdarla iyi ilişkiler kuran Bâtini daisi Ahmed b. Attaş, dizdar ölünce kaleyi istila etmiştir. Bu istilanın ardından Müslümanlar çok büyük zarar görmüşlerdir. Bu durum onların korku ve endişe duymasına sebep olmuştur¹⁴⁶.

Bâtınilerin aldığı kalelerden bir diğeri de Ebher yakınlarındaki Vesnemkuh Kalesi'dir. Nizariler burayı 1092 yılında almıştır. Fakat onların Ebher halkına yaptıkları zulüm, dönemin Selçuklu Sultanı Berkıyaruk'a kadar ulaşmıştır. Sultan Berkıyaruk, sekiz ay süren mücadelenin sonunda Ebher'i geri almış ve Bâtinileri son kişisine kadar öldürmüşlerdir¹⁴⁷.

¹⁴⁴ Arayancan, *Dağın Efendisi*, s. 217.

¹⁴⁵ Arayancan, *Dağın Efendisi*, s. 217.

¹⁴⁶ İbnü'l Esir, *El-Kamil fi't-Tarih*, çev: Ahmet Ağırakça, C. 10, Bahar Yayınları, İstanbul 1991, s. 260.

¹⁴⁷ İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 262.

Halincan Kalesi de Bâtıniler tarafından rahat bir şekilde alınmıştır. Kaleye tayin edilen muhafız ile marangoz bir Bâtını güzel ilişkiler kurarak ona çeşitli hediyeler almıştır. Sonunda uğraşları sonuç vermiş ve muhafızın kendisine güven duymasını sağlamıştır. Bunun üzerine Türk asıllı kale muhafızı Bâtını marangoza kalenin anahtarını bile teslim etmiştir. Bunun üzerine muhafız bir ziyafette içki içirilerek sarhoş edilerek, Ahmed b. Attaş kaleye çağırılmıştır. Marangoz kaleyi Ahmed b. Attaş'a teslim etmiştir. İbn Attaş, muhafız hariç herkesi öldürmüştür. Muhafız ise kaçarak kurtulmuştur¹⁴⁸.

Girdkuh Kalesi'de yine entrikalarla alınmış bir kaledir. Bunu yapanda Damgan yöneticisi Muzaffer adlı bir emirdir. Muzaffer, Selçuklu sultanına dürüst davranarak, kendisini Girdkuh Kalesi'ne komutan olarak tayin etmesini istemiştir. Onun isteğini kabul edip kaleye komutan yapmışlardır. Komutan bir süre kaleyi tahkim ettirerek içini değerli eşyalar ve erzaklarla doldurmuştur. Hazır olunca da İsmaili olduğunu söyleyerek kırk yıl Bâtıniler adına kaleyi yönetmiştir¹⁴⁹.

Bir diğer önemli Bâtını kalesi de Şahdiz Kalesi'dir. O da savaştan alınmıştır. Şahdiz Kalesi, Selçuklu hükümdarı Melikşah zamanında hazine ve silah deposu olarak kullanılmıştır. Rivayete göre, İbn Attaş bir süre bu kalede yaşamış fakat Şiilik ile suçlanarak kaleden kaçmıştır. Fakat Abdü'l-İbn Attaş, babasının kaçış sırasında onun dini konulardaki fikirlerini paylaşmadığını söyleyince, kalede kalmasına izin verilmiştir. Ancak o gizli gizli Bâtını davası için çalışmaya devam etmiştir. Kale kumandanının gözüne girerek onun sağ kolu olmuş ve o öldükten sonra onun yerine geçmiştir¹⁵⁰.

Rudbar Bölgesi'nin en büyük kalesi olan Lammasar Kalesi'de aynı yöntemlerle ele geçirilmiştir. Bu kaleyi elinde tutan Resamuj adlı yönetici, Hasan Sabbah'a boyun eğdikten kısa bir süre sonra ona karşı isyan etmiş ve Bâtını ittifakını bozarak kaleyi Selçuklu Emiri Nuştekin'e vermeye karar vermiştir. Sabbah tarafından Kiya Buzurg Ümid oraya gönderilerek 1096'da gece vakti kaleye baskın yaptırmış ve bölge halkını öldürmüştür. Lammasar Kalesi yöneticiliğine getirilen

¹⁴⁸ İbnü'l Esir, *a.g.e.*, s. 262.

¹⁴⁹ Arayancan, *Dağın Efendisi*, s. 220.

¹⁵⁰ Arayancan, *Dağın Efendisi*, s. 220.

Kiya Buzurg Ümid, kaleyi sağlamlaştırarak bugün bile ayakata olan su şebekeleri ve sarnıçlar yaptırmıştır. Bu kalenin ele geçirilmesi ile Alamut'a Şahrud Vadisi'nden gele tüm yollar denetim altına alınmış ve Bâtınilerin bu bölgedeki konumu bir kez daha güçlenmiştir¹⁵¹.

Benzer yöntemlerle Hasan Sabbah ve halefleri, propoganda ve teşkilatlanma sürecinde Alamut Kalesi merkez olmak üzere büyüklü küçüklü sayıları elliye varan kaleyi ele geçirerek, çok iyi bir şekilde yapılanmış, Suriye'den Doğu İran'a kadar düz ve eşit olmayan bir biçimde dağınık topraklarıyla uzun süre var olmayı başarmışlardır. Hasan Sabbah'ın Büyük Selçuklu Devleti'ni yıkmak için düşündüğü en iyi strateji, kaleleri ele geçirerek kendisine ulaşılması zor müstahkem bir savunma ve mekan hazırlığı olmuştur¹⁵².

1. 7. Nizari İsmailileri'nin Hasan Sabbah'tan Sonraki Liderleri

1. 7. 1. Kiya Buzurg Ümid (1124-1138)

Hasan Sabbah'ın ölümünün ardından aslen Deylemliler olup Rudbar'da doğmuş olan Buzurg Ümid Nizari İsmailileri'nin hakimi olmuştur. Buzurg Ümid Hasan Sabbah tarafından üç arkadaşı ile birlikte Lammasar Kalesi'ni almakla görevlendirilmiştir. Kaleyi almak için iki idareciyi öldüren Buzurg Ümid ve arkadaşları 5 Eylül 1102'de bunu başarmış ve Hasan Sabbah'ın ölümüne kadar Lammasar Kalesi'nin valiliğini yapmıştır¹⁵³.

Buzurg Ümid on dört yıllık iktidarı süresince Hasan Sabbah'ın politikasını devam ettirip Selçuklu Devleti'ne karşı daha güçlü bir Nizari Devleti meydana getirmiştir. Rudbarlı olduğu için bölgeyi iyi bilmesi, Hasan Sabbah kadar kabiliyetli bir yönetici olması ve askeri açıdan strateji yapmayı bilmesi sebebiyle güçlü bir lider olmuştur¹⁵⁴.

Buzurg Ümid'in liderliğinin son yıllarında Nizari İsmailileri gücünü iyiden iyiye artırarak Gazvin ve Gürcistan gibi yerlere gitmişlerdir. Bununla birlikte dailer

¹⁵¹ Arayancan, *Dağın Efendisi*, s. 221.

¹⁵² Arayancan, *Dağın Efendisi*, s. 222.

¹⁵³ Mustafa Öz, "Büzüğümmid Kiya", *DİA*, C. 6, İstanbul 1992, s. 523.

¹⁵⁴ Daftary, *İsmaililer*, s. 407.

de davetlerini sürdürmüştür¹⁵⁵. Daftary'den edindiğimiz bilgilere göre Buzurg Ümid dönemindeki Nizariliğin sınırları, İran'daki Rudbar ve Kuhistan'daki büyük bölge ile Suriye'de Cebel Behra'nın güney kısımlarını kapsamıştır. Nizari İsmailileri'nin egemen olduğu topraklar ne kadar geniş bir alana yayılmış olsa da bütünlük anlayışından hiç kopmamışlardır¹⁵⁶. Buzurg Ümid başarılı diyebileceğimiz bir liderlik sürecinin ardından Şubat 1138'de ölmüştür. Yerine ölmeden üç gün önce atadığı oğlu Muhammed b. Buzurg Ümid geçmiştir¹⁵⁷.

1. 7. 2. Muhammed b. Buzurg Ümid (1138-1162)

Muhammed b. Buzurg Ümid'in babası tarafından veliaht seçilmesi ile bir nevi yönetimin babadan oğula geçmesi sistemleştirilmiş oldu. Muhammed yönetimdeyken de Nizariler genişlemeye devam etmiş ve Deyleman gibi Gilan gibi yerlerde toprakları büyümüştür. Mevcut kalelerine ek olarak ise başta Saadetkuh, Mübarekkuh ve Firuzkuh gibi önemli kaleler olmak üzere bazı kaleleri ele geçirmişlerdir¹⁵⁸. Fakat Nizariler Muhammed döneminde Selçuklar tarafından fazlaca yara almış ve Hasan Sabbah döneminin askeri anlamdaki o güçlü günlerine duymaya başlamışlardır. Bir taraftan da Nizari İsmailileri için Nizar'ın ölümünden beri ortaya çıkmasını bekledikleri imam meselesi vardı ki artık onun gelip düzeni sağlaması konusunda sabırsızlanıyorlardı¹⁵⁹.

Bu konuda öncü olan isimlerin başında gelen kişi ise Muhammed'in oğlu Hasan olmuştur. Hasan gelecek imam konusunda o kadar donanımlı bir hale gelmişti ki daha Muhammed ölmeden insanlar ona taraftar olmaya başladılar. Hatta işi biraz ileri götürüp Hasan Sabbah'ın geleceğini söylediği imamın Hasan olduğunu bile düşünmeye başladılar. Durumu gören Muhammed keskin önlemler alarak iki yüz elli Nizari'yi idam ettirerek bir o kadarını da sürgün etmiştir. Fakat bu tedbirler Hasan yandaşı Nizarileri fikirlerinden döndürmemiş sadece Muhammed'in ölmesini

¹⁵⁵ Daftary, *İsmaililer*, s. 409.

¹⁵⁶ Daftary, *İsmaililer*, s. 414.

¹⁵⁷ Daftary, *İsmaililer*, s. 416; Cüveynî, *a.g.e.*, s. 562.

¹⁵⁸ Daftary, *İsmaililer*, s. 416.

¹⁵⁹ Daftary, *İsmaililer*, s. 418.

beklemişlerdir. Bir süre hasta yatan Muhammed Mart 1162'de ölünce yerine ön görüleceği gibi oğlu Hasan geçmiştir¹⁶⁰.

1. 7. 3. Hasan Muhammed (1162-1166)

Hasan Muhammed İsmaililiğin eski geleneklerini iyi okuyup öğrenerek kendine taraftar toplamış tüm bunların üzerine konuşmasıyla da insanları kendisine hayran bırakmayı başarmıştır. Böylece birçok Nizari peşinden giderek İmam lehine yaptığı çalışmalarda ona destek olmuşlardır¹⁶¹. Hasan Nizari İsmaililiğinin lideri olur olmaz ilk olarak şeriat hükümlerinin uygulanmasına son vererek kıyameti ilan etmiştir. Bunun için Alamut'a farklı yerlerden insanları toplamış ardından üzerinde beyaz bir kıyafet ve kafasında beyaz bir sarıkla gelerek gizli imamdan kendisine mesaj geldiğini söylemiştir¹⁶².

Gizli imamın artık şeriat hükümlerini uygulama döneminin sona erdiğini ve kıyametin geldiğini söylediğini aktararak Kendisinin de imama vekil olduğunu duyurmuştur. Bu kıyamet haberinin ardından sofralar kurularak ziyafet çekilmiştir. Ardından Alamut'un kıyamet haberi her köşeye yayılmıştır¹⁶³. Hasan'ın ilan ettiği kıyamete itibar etmeyen bir kısım Nizari İsmaili olmuştur. Bunlardan biri olan Hasan'ın kayınbiraderi bu duruma daha fazla göz yumamayarak Ocak 1166 yılında Lemeser Kalesi'nde Hasan'ı bıçaklayarak öldürmüştür¹⁶⁴.

1. 7. 4. Nureddin Muhammed (1166-1210)

Hasan'ın ölümünden sonra yerine oğlu Muhammed geçmiştir¹⁶⁵. 19 yaşında lider olan Muhammed öncelikle babasını öldüren kayınbiraderi Hasan b. Namaver'in ailesinden kadın, erkek, çocuk ayırt etmeksizin herkesi öldürtmüştür¹⁶⁶. Babasının yolunda ilerleyerek kıyameti devam ettiren Muhammed Hasan'ın imamlığını ima ile tebliğ etmesinden sonra, açıkça babasının soyunun imamlardan geldiğini ve bir imam olduğunu söylemiştir. İmam olmalarına kanıt olarak babası Hasan'ın Buzurg

¹⁶⁰ Daftary, *İsmaililer*, s. 419.

¹⁶¹ Lewis, *a.g.e.*, s. 120.

¹⁶² Lewis, *a.g.e.*, s. 121.

¹⁶³ Lewis, *a.g.e.*, s. 122.

¹⁶⁴ Lewis, *a.g.e.*, s. 125.

¹⁶⁵ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 571.

¹⁶⁶ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 572.

Ümid'in oğlu olmadığını, Nizar'ın, Alamut yakınlarındaki bir köyde bulunan torunu olduğunu iddia etmiştir. Böylece Muhammed Alamut'ta babasından itibaren imamlar döneminin başladığını gizlilik (setr) döneminin ise sona erdiğini açıkça duyurmuş oldu¹⁶⁷.

Daftary'den edindiğimiz bazı rivayetlere göre bu konuda iki görüş vardır. İlki Mustansır'ın ölümünden sonra Nizar'ın torunu Mühtedi Alamut'a getirilmiş ve bunu bilen tek kişi olan Hasan Sabbah onu korumaya alarak Alamut'un eteklerindeki bir köye götürmüştür. Fakat sonrasında bu çocuk bir şekilde Muhammed b. Buzurg Ümid'in çocuğu ile değiştirilerek Hasan olmuştur. Başka bir rivayete göre ise Hasan'ın annesi Nizar'ın soyundan gelen bir kadındır ve bu kadın Muhammed b. Buzurg Ümid'in himayesine verilmiştir. Yani Hasan ve oğlu Muhammed Nizar'ın soyundan gelen kişilerdir¹⁶⁸.

Kıyamet fikri ile 46 yıl hüküm süren Muhammed büyük oğlunu daha çocukken kendi yerine geçecek lider olarak seçmiştir. Celaleddin lakaplı oğlu Hasan büyüüp de akli melekelerini kullanmaya başlayınca babasının doğru bir yolda olmadığını bu kıyamet döneminin sapkın bir düşünce olduğunu dile getirmeye başlamıştır¹⁶⁹. Muhammed oğlunun bu tutumu karşısında ona olan hislerini yitirerek uzaklaşmaya başlamış hatta onun tavrından korktuğu için zırh giymeye ve onun olduğu ortamlarda yanında korumaya bulundurmaya özen göstermiştir. Celaleddin Hasan ilginç bir şekilde babasına ve öğretilerine beslediği düşmanlıkla, dönemin Müslüman ülkelerine adamlarını yollayarak kendisinin de Müslüman olduğunu tahta geçer geçmez İslamiyet'i benimsettireceğini söylemiştir. Muhammed Eylül 1210 tarihinde oğlu tarafından zehirle öldürülmüştür¹⁷⁰.

1. 7. 5. Celaleddin Hasan (1210-1221)

Muhammed'in ölümünün ardından yerine önceden düşünüldüğü gibi oğlu Celaleddin Hasan geçmiştir. Celaleddin Hasan babasının yolundan gitmeyerek Alamut için çok farklı bir lider olmuştur. Liderliği eline alır almaz Bağdat halifesine,

¹⁶⁷ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 424.

¹⁶⁸ Daftary, *İsmaililer*, s. 424.

¹⁶⁹ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 572.

¹⁷⁰ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 573.

Harzemşah Sultanı Muhammed Harzemşah'a ve Arap hükümdarlarına babasının yolundan gitmeyeceğini Sünniliğe geçeceğini bildirmiştir. Bu bildirin karşılığında da bu devletler mutluluklarını belirten hediyeler göndermiştir¹⁷¹.

Alamut için Sünniliğe dönen bir lider tabiidir ki direkt kabul görmemiştir. Bununla birlikte artık Alamut için gizlilik dönemi olarak anılacak üçüncü ve sonuncu döneme girilmiştir. Celaledin Hasan ilk iş olarak Sünni sisteme uygun olarak Nizari köylerine cami ve hamamlar yaptırmış ve Sünni hocalar getirtmiştir. Yeni sistemleşmeyi gören Halife el Nasır, Ağustos 1211'de Celaledin Hasan'ın Sünniliğe geçişini kabul etmiştir¹⁷². Bu nedenden ötürü Celaledin Hasan Yeni Müslüman (New-Musulman) olarak anılmıştır¹⁷³.

Celaledin kendinden önceki Nizari liderlerinin aksine Halife Nasır li-Dinillah'a bağlılığını bildirmek üzere Bağdat'a bir heyet göndermiştir. Hatta fedailerden oluşan bu heyet ellerinde kelime-i şهادet yazan bir bayrak ile Bağdat sokaklarını gezmişlerdir¹⁷⁴. Her ne kadar Celaledin Hasan, Halife tarafından bile onay almış olsa da Alamut yakınlarında bulunan Kazvin halkı Nizari İsmaililerin daha önceki dönemlerde sergiledikleri İslam karşıtı hareketleri ve suikastları gördükleri için bu duruma inanmakta güçlük çekmişlerdir. Sırf bu sebepten Alamut kalesini incelemek üzere kadı ve imamlar görevlendirerek Alamut'a yollamışlardır. Celaledin Hasan onlara kütüphaneyi açınca görevlendirilen grup orada bulunan Hasan Sabbah'a ve diğer atalarına ait İslam karşıtı eserleri kütüphaneden ayıklayarak Celaledin Hasan'ın onayıyla Kazvinlilerin önünde yakmışlardır. Ardından Celaledin Alamut'taki eski sistemi kötüler nitelikteki konuşmalarını tekrarlamış ve artık tam anlamıyla Müslümanların Sultanlarının ve Halifelerinin gözüne girerek katledilmelerinin yasaklanmasını sağlamıştır. Hatta öyle ki Celaledin Hasan annesini hacca bile göndermiştir¹⁷⁵.

¹⁷¹ Gregory Ebu'l Ferec, *Ebu'l Ferec Tarihi*, C. II, çev: Ömer Rıza Doğrul, TTK Yayınları, Ankara 1987, s. 494.

¹⁷² Daftary, *a.g.e.*, s. 436.

¹⁷³ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 573; Daftary, *a.g.e.*, s. 436; Wilferd Madelung, "İsmaililik: Eski ve Yeni Davet", çev: Muzaffer Tan, *Dini Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 25, Ankara 2006, s. 292.

¹⁷⁴ Fatih Güzel, "Alamut'ta Sünni Bir Şeyh: III. Hasan New Müselman", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 6, Çankırı 2016, s. 1689.

¹⁷⁵ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 574.

Celeleddin Hasan, bununla da kalmayarak, kendini Sünni camiaya ispatlamak adına Kazvin heyetine, İslamiyet'i kabul ettiğini ve İsmaili düşüncelerinden kurtulduğunu anlatan bir ahitname vermiştir. Hasan bu ahitnamede dedelerinden ve atalarından bahsederken “*Allah kabirlerini ateşlerle doldursun*” şeklinde beddualar etmiştir¹⁷⁶. Bu arada Celeleddin Hasan döneminin sonlarına doğru Doğu’da ortaya çıkan Moğol tehlikesinden kaçan Sünni topluluğu Kuhistan’daki Nizari kasabalarına sığınmak zorunda kalmıştır¹⁷⁷.

Celeleddin Hasan Irak, Arran ve Azerbaycan bölgelerine giderek buraların yöneticileri ile sıkı bağlar kurmaya çalışmıştır. Bu durum bir buçuk yıl kadar sürmüş ve Celeleddin Hasan Alamut’a geri döndüğünde İslamiyeti daha da benimsemiştir. Hatta Gilan Emirlerinin dört kızı ile nikâh kıymıştır¹⁷⁸. Cüveynî’den öğrendiğimiz ilginç bir detay ise, Moğol hükümdarı Cengiz Han’ın askerleri İslam ülkelerinin üzerine geldiği zaman Ceyhun Irmağı’nın batısında bulunan meliklerden elçi gönderip Cengiz Han’a kulluğunu bildiren ilk kişi Celeleddin Hasan olmuştur¹⁷⁹. Celeleddin Hasan on bir yıllık farklılıklarla süren Alamut liderliğinden sonra Kasım 1221 yılında dizanteriden ölmüştür¹⁸⁰.

1. 7. 6. Alaaddin Muhammed (1221-1255)

Celeleddin Hasan ölünce tek oğlu olan Alaaddin Muhammed 9 yaşında yerine geçmiştir. Celeleddin’in ölümünün zehirlenme sonucu olduğunu düşünen Veziri Celeleddin’in eşlerini, kızlarını, yakınlarını ve diğer devlet yönetiminde beraber çalıştığı insanları bu konuda suçlayarak öldürtmüştür. Alaaddin Muhammed her ne kadar küçük yaşta olsa da imam olduğu için Nizari İsmailileri o ne söylerse onu yapıyorlardı. Çünkü onlara göre imamın yaşı önemli değildi. Ve o ne söylerse doğrudu. Celeleddin Hasan döneminde Sünni sisteme geçen Nizariler, Alaaddin Muhammed döneminde Sünnilikten uzaklaşarak eski hallerine geri dönmüşlerdir¹⁸¹.

¹⁷⁶ Güzel, a.g.m., s. 1689.

¹⁷⁷ Daftary, *İsmaililer*, s. 437.

¹⁷⁸ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 575.

¹⁷⁹ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 576; Daftary, *İsmaililer*, s. 438.

¹⁸⁰ Daftary, *a.g.e.*, s.

¹⁸¹ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 576.

Alaaddin Muhammed çocuk olduğu için zamanını yaşatları ile oyun oynayarak geçirip görevi ile ilgilenmiyordu. Bu durumda yönetim başsız kalmış gibi oldu ve Celaleddin Hasan döneminde korkudan Sünniliğe dönen Nizari İsmailileri yeni durumda rahatlayarak eski inançlarını tekrar seçmişlerdir. Hatta gönüllü Müslüman olan halktan bazı insanları da tehditle sindirmişler ve onlarda Nizari gibi görünüp dinlerini kendi içlerinde yaşamayı tercih etmişlerdir. Alaaddin Muhammed 6 yıl yönetimde kaldıktan sonra yanındaki hekimlerden birisi ona kimseye sormadan tedavi uygulamaya başlamıştır. Hekim Alaaddin Muhammed'den normalden çok kan alınca akli dengesini bozmuş ve hayaller görmeye başlamıştır. Fakat onu tedavi etsin diye getirdikleri diğer hekimlerde İmam'ın aklını yitirdiğini söyleyememişlerdir. Çünkü bunu söyleseler biliyorlardı ki canlarından olacaktı. Onlara göre İmam asla aklını fikrini yitirmez bu verdiği değişik kararlar akıl eksikliğinden olamazdı. Böylelikle çare bulunamayınca Alaaddin Muhammed'in hastalığı iyiden iyiye artarak çıldırmasına sebep olmuştur¹⁸².

Zincire bağlamak zorunda kaldıkları Alaaddin Muhammed'in bu durumda bile hasta olduğunu dile getiremeyen Nizari İsmaililerinin ileri gelenleri kendilerinin inandığı düşünceye Alaaddin'i de inandırınca hasta İmam geçmişten ve gelecekte bilgileri vermeye başlamıştır. Söyledikleri her ne kadar yalan yanlış şeyler olsa da hiç kimse ses çıkaramamış ve canlarını düşündükleri için kabul etmek zorunda kalmışlardır¹⁸³.

Alaaddin Muhammed imamlığı süresince her zaman büyük oğlu Rükneddin'i kastederek " O benim veliahtımdır." demiştir. Fakat o böyle söylediği için yanındaki insanlar da Rükneddin'in söylediği şeyleri imam sözü sayarak ikiletmeyince Alaaddin Muhammed ona bilerek diğer oğlunu veliaht saymaya başlamıştır. Bunun üzerine Nizarilerin ileri gelenleri ilk söylenen veliahdın doğru olduğunu söyleyerek bu karara saygı duymadılar. Bundan bir süre sonra Rükneddin babasının yönetimde daha fazla duramayacağını söyleyerek, tehlikelere karşı imam olarak bir şeyler yapmak istediğini söyleyince ileri gelenlerde onun yanında oldular. Rükneddin anlaşmadan sonra hastalanıp yatağa düşmüştür. O sırada Alaaddin Muhammed bir

¹⁸² Cüveynî, *a.g.e.*, s. 577.

¹⁸³ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 578.

gece yarısı koyun ağılında boynundan balta ile kesilmiş bir vaziyette bulunmuştur.
Olay 1 Aralık 1255'te meydana gelmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

MOĞOLLAR ve NİZARİ İSMAİLİLERİ

2. 1. Moğolların Cengiz Han Dönemi'ne Kısa Bir Bakış

Moğolistan'da ve onun etrafında XII. yüzyılda birçok küçük büyük boy bulunmaktaydı. Aralarında Moğollarında bulunduğu bu boylar en batıdan bakıldığında Naymanlar, Kereyitler, Merkitler, Oyratlar, Tatarlardı¹⁸⁴. Temuçin yani Moğolların hükümdarı Cengiz Han 1206 yılında yukarı Asya'nın kağanı olarak seçilmiş ve Cengiz Han unvanı verilmiştir¹⁸⁵.

Cengiz Han, 1206 kurultayında dağınmış olan Moğol Devleti'nin teşkilatlanmasını sağlamıştır. Bunların arasında en bilineni "Cengiz Yasaları" olmuştur¹⁸⁶. Bu yasanın orijinal bir metni ele geçmemiştir. Fakat bunun bazı parçaları veya içeriği hakkında bir takım bilgiler Arap ve İranlı tarih yazarlarının veya seyyahlarının eserlerinde bulunmaktadır¹⁸⁷. Yasanın Moğollarda ne kadar zaman yürürlükte olduğu bilinmemektedir. Fakat yürürlükte olduğu süre zarfında fazlaca saygı görmüştür¹⁸⁸.

Cengiz Han 1226 yılında öleceğini hissedip yerine kimin geçeceğini söylemek için oğullarını toplamıştır¹⁸⁹. Cengiz Han oğullarına yerine Ögeday'ın geçmesini istediğini söylemiş ve onlar da bunu kabul etmişlerdir¹⁹⁰. Moğollarda Cengiz Han'ın ölümünden sonra iki yıllık bir boşluk görülmüştür. Bu boşlukta kurultay yapılmayıp hükümdar iki yıl sonra seçilmiştir¹⁹¹.

2. 2. Moğolların Harzemşah Topraklarını İstilas

Moğol Harzemşah ilişkilerine geçmeden önce birazda Harzem bölgesi ve Harzemşahlardan bahsetmek yararlı olacaktır. Ceyhun Irmağı'nın akış yönünde uzanan verimli coğrafyaya "Harzem" denilmiştir. Kuzeyinde Aral Gölü, güneyinde

¹⁸⁴ Ahmet Temir, "Moğol (Veya Türk-Moğol) Hanlığı", *Türkler*, ed: Hasan Celal Güzel v.d., C. 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 417.

¹⁸⁵ Rene Grousset, *Bozkır İmparatorluğu Attila Cengiz Han Timur*, çev: M. Reşat Uzmen, Ötüken Yayınları, İstanbul 1980, s. 198.

¹⁸⁶ Ebu'l Ferec, *a.g.e.*, s. 480.

¹⁸⁷ Curt Alinge, *Moğol Kanunları*, çev: Çoşkun Üçok, Sevinç Matbaası Ankara 1967, s. 31.

¹⁸⁸ Alinge, *a.g.e.*, s. 34.

¹⁸⁹ Ebu'l Ferec, *a.g.e.*, s. 522.

¹⁹⁰ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 186.

¹⁹¹ Ebu'l Ferec, *a.g.e.*, s. 523.

Karakum ölü, batısında Üstyurt platosu, doğusunda Kızılıkum ölü bulunmaktadır. İdari yapı olarak bakıldığında eski devirlerden beri kendine has bir nitelik taşıyan bu bölge için Ceyhun Nehri hep doğal bir kale işlevi görmüştür¹⁹². Bu bölgede hüküm sürenlere, İslamiyet öncesi dönemden başlayarak harzemşah unvanı verilmeye başlanmıştır¹⁹³.

Harzemşahların kurucusu bir Türk olan Anuş Tegin'dir¹⁹⁴. Ardından sırasıyla, Kutbettin Muhammed¹⁹⁵, Atsız¹⁹⁶, İl-Arslan¹⁹⁷, Alaaddin Tekiş¹⁹⁸, Alaaddin Muhammed tahta oturmuştur. 1200 yılında Alaaddin Tekiş'in ölümü ile Harzem'e dönen oğlu Alaaddin Muhammed, abisi Melikşah'ta öldüğü için tek veliaht olarak tahta oturmuştur (1200-1220). Alaaddin Muhammed hükümdarlığının ilk dönemlerinde Gurlular ve Karahitaylarla mücadele ederek ikisini de mağlup etmiştir¹⁹⁹. Alınan bu başarı ile birlikte Harzemşahlar bölgenin en güçlü devleti olmuştur. Fakat bu zafer sarhoşluğuyla doğudan gelen Moğollara karşı yeterince hazırlıklı olup gardını alamadığı için ilerleyen dönemlerde epeyce zorlanmıştır²⁰⁰.

Moğol Hükümdarı Cengiz Han'ın ordusu Çin'de büyük başarılar elde ederken, Çin'deki zenginlikleri bilen ve oraları fethetme isteği içinde olan bir başka devlet de Harzemşahlar olmuştur. Fakat Cengiz Han Harzemşahlar'dan önce davranıp Çin'e fetih hareketi düzenlemiştir. Bu konuda daha sağlam bir bilgi almak isteyen Harzemşah'ı Bahaeddin Razi'nin liderliğinde bir heyeti Cengiz Han'a göndermiştir²⁰¹.

¹⁹² Mehmet Ali Çakmak, "Moğol İstilas ve Harzemşahlar İmparatorluğu'nun Yıkılışı", *Türkler*, ed: Hasan Celal Güzel v.d., C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 1430.

¹⁹³ Aydın Taneri, "Harizmşahlar", *DİA*, C. 16, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1997, s. 228.

¹⁹⁴ Sebahattin Ağaldağ, "Moğol Devleti", *Türkler*, ed: Hasan Celal Güzel v.d., C. 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 442.

¹⁹⁵ Çakmak, a.g.m., s. 1430.

¹⁹⁶ Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi İkinci İmparatorluk Devri*, C. 5, 3. Baskı, TTK Basımevi, Ankara 1991, s. 312.

¹⁹⁷ Çakmak, a.g.m., s. 1431.

¹⁹⁸ Meryem Gürbüz, "Tekiş Alaeddin", *DİA*, C. 40, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, s. 364.

¹⁹⁹ Abdülkerim Özaydın, "*Harezmşahlar Devleti*", *Türkler*, ed: Hasan Celal Güzel v.d., C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 1411.

²⁰⁰ Çakmak, a.g.m., s. 1432.

²⁰¹ Vasilij Vladimiroviç Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, çev: Hakkı Dursun Yıldız, Kervan Yayınları, İstanbul 1990, s. 418.

Cengiz Han'da yaşanan hadiselerin üzerine bir heyetle birlikte Harzemşah'a, içinde sultana verilmek üzere çok değerli hediyelerin bulunduğu bir ticaret kervanı göndermiştir. Heyet Maverünnehir'de karşılanmıştır. Harzemşah ile bir nevi barış anlaşması yapmak isteyen elçiler, Cengiz Han'ın onları, "en kıymetli oğullarıyla bir tutmayı" teklif ettiğini söylemişlerdir. Harzemşah'ta Moğol'un gücünün farkında olduğu için barış halinde olmanın faydalı bir yol olacağını düşünmüştür²⁰². Öbür gece Harzemşah Muhammed, Cengiz Han'ın elçilerinden aslen Harzemli olan Mahmud'u yanına çağırılmıştır. Harzemli Mahmud'a kendi memleketinin menfaati için Moğol'da casus olmasını teklif etmiştir. Elçi köşeye sıkışıp teklifi kabul etmiş ve Harzem ordusunun Moğol ordusundan daha güçlü olduğunu söylemiştir. Bunu duyan Harzemşah Cengiz Han ile anlaşmayı kabul etmiştir. Sonuçta Moğolları Ön Asya'ya çeken olaylar böyle başlamıştır²⁰³.

2. 2. 1. Moğolların Ön Asya'ya Gelişi ve Otrar Hadisesi

Elçiler daha sonra Cengiz Han'a geri dönmüştür. Cengiz Han anlaşmadan çok memnun olmuştur. Bu memnuniyetten sonra oğullarına, komutanlarına, emirlerine haber göndererek Sultanın ülkesine gidip orada ticaret yapabilecek adamlar seçmelerini, nadide kumaşlar ve mallar getirebilmeleri için onlara gerekli sermayeyi vermelerini emretmiştir. Bu şekilde 400-450 kişi toplanmıştır. Cengiz Han böylelikle ticari dostluğun daha da pekişeceğini düşünmüştür²⁰⁴.

Cüzcani'ye göre kervanın içerisinde altın, gümüş, Çin ipekleri, kunduz ve samur kürkleri ile yüklenmiş 500 kadar deve bulunmaktaydı. Harzemşahlardan tarafından Otrar'da durdurulan kervanda bulunanları Harzemşah Valisi İnalıcık esir olarak öldürtmüştür. Kervandaki yüklerde yağmalanmış ve mallar satılarak parası sultana yollanmıştır²⁰⁵.

İbn Battuta'ya göre; "Otrar'a gönderilen tüccarların malları alındıktan sonra ibret olsun diye uzuvlarının kopartılıp kendi memleketlerine gönderilmeleri

²⁰² Barthold, *a.g.e.*, s. 421.

²⁰³ Ağaladağ, *a.g.m.*, s. 443.

²⁰⁴ Muratbek Darıbay, "Otrar Bölgesi ve İslam Tarihindeki Önemi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Konya 2011), s. 45.

²⁰⁵ Ağaladağ, *a.g.m.*, s. 444.

emredilmiştir²⁰⁶.” Cengiz Han’ın sefer düzenlemesinin bir sebebi de bu olmuştur. Cüveynî kervandan esir alınan tüccarlardan bir tanesinin kaçıp Cengiz Han’a olanları anlattığını ve Cengiz Han’ın bu haber sonrasında çok hiddetlendiğini yazmıştır²⁰⁷. Burada Cüveynî’den öğrendiğimiz ilginç bir detaysa, Cengiz Han’ın Harzemşah’a sefer düzenlemeden önce elçi gönderip bundan haberdar etmesi olmuştur. Burada Cengiz Han’ın amacı Harzemşah’ın yenilirse “Habersiz yakalandım” demesini engellemektir²⁰⁸.

Harzemşahların üzerine yürümeden önce, Uygurlar, Almalık, Kayalık ve Karluklar Cengiz Han’a yanında olduğunu bildirmiştir²⁰⁹. Bu gelişmeler üzerine Cengiz Han ve dört oğlu geniş bir ordu ile 1211’de Harzemşah üzerine yürümüştür. Cengiz Han Harzemşah’ın gücü hakkında kendisine söylenenlere inanmış olacak ki ordusunu donanımlı bir şekilde hazırlamıştır²¹⁰. Otrar’a gelen ordu Cengiz Han’ın talimatıyla Harzemşahirlerinin arasına girerek konumlanmıştır. Bu şekilde Harzemşahlı askerlerin birbirleri ile etkileşimi bu şekilde önlenmek istenmiştir. 150-200 bin kişilik bu ordu Harzemşahlar tarafından bilinmeyen bir taktik olan atlı göçebe taktiği ile büyük bir bozguna uğratılmıştır²¹¹.

Jean Paul Roux olayın vahametini şöyle anlatmıştır; “*Ve beş yıl boyunca İran dünyasının üstüne tarihin o güne kadar gördüğü en büyük yıkıcı güç çöktü. Her şey yakılıp yıkıldı. Ekili tarlalar çöle dönüştü. İlk çağdan beri gelişmiş bir uygarlığın yeşerdiği Semerkant, Urgenç, Belh, Merv, Nişapur, Herat, Damgan, Semnan ve Rey kentleri acımasızca tahrip edildi. Her taraf ceset doldu. Asker ya da sivil, kadın ya da erkek, çocuk ya da yaşlı sayısız insan kılıçtan geçirildi. Harzem’deki Urgenç kentinde, ırmağın kentin dışından geçmesi için Amuderya’nın yatağı kaydırıldı. Cengiz Han’ın en çok sevdiği torunu Mütiügen’in öldürüldüğü Bamiyan kentinde ganimet almaktan vazgeçildi ve istisnasız her şey ölünün ruhuna adanarak yakıldı.*

²⁰⁶ Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tanci, *İbn Battuta Seyahatnamesi*, C. I, çev: A. Sait Aykut, YKY, İstanbul 2000, s. 528.

²⁰⁷ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 118.

²⁰⁸ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 119.

²⁰⁹ İsenbike Togan, “Çinggis Han ve Moğollar”, *Türkler*, ed: Hasan Celal Güzel v.d., C. 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 393.

²¹⁰ Ağaldağ, *a.g.m.*, s. 444.

²¹¹ Mualla Uydu Yücel, *Moğollar Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, s. 107.

Nişapur'da kediler ve köpekler bile öldürüldü. İnsanlar paniğe kapılmışlardı. Seçkinler olarak bulduklarında kaçtılar. Kalanların edilgenlik ve tevekkülleri karşısında şaşkınlığa düşüldü. Tek başına bir savaşçı, bir grup insanı zincire vuruyor ve sonra birbiri ardına hepsini boğazlıyordu. Bir atlı grubu bir topluluğun çevresini sarıyor ve teker teker öldürülürlerken hiçbirinin aklına ne kaçmak ne karşı koymak geliyordu²¹²."

Otrar hadisesinin vahim sonuçlara sebebiyet vermesinde Muhammed Harzemşah büyük pay sahibi olarak gözükmektedir. Kendi halkından binlerce insan ölmüş ve Harzemşahlıların sonunu da getirmiştir. Özaydın'a göre, Muhammed Harzemşah böyle ufak bir hata yapmasaydı Cengiz Han Çin ve Tangut seferlerini henüz sonuçlandırmamışken Harzemşah gibi güçlü olduğunu düşündüğü bir ülkeye sefer düzenlemezdi²¹³.

Harzemşahlar Devleti, böylece fiilen ortadan kalkmıştır. Moğollar Buhara'ya yaklaşırken Muhammed Harzemşah, Belh'e doğru gitmiştir. Moğolların sırayla şehirleri aldığını gören Muhammed Harzemşah, batıya kaçmaya başlamıştır. Cebe ve Subutay adlı komutanlarını Harzemşah'ın peşinden yakalamaları için gönderen Cengiz Han'da Harzemşahlar Devleti'nin her tarafını ele geçirmiştir. 19 Nisan 1220'de Nişapur'da olan Harzemşah, oradan Irak-ı Acem'e geçmiş, bir ara Moğol ordusu tarafından yakalanacakken kaçıp, Abeskun adalarından birisine gizlenmiştir. Burada ağır bir hastalığa yakalanan Muhammed Harzemşah büyük oğlu Celaleddin'i yerine geçirip Aralık 1220'de ölmüştür. Tahtın yeni sahibi olan Celaleddin'in hükümdar olmasını istemeyen kardeşleri ve bir kısım emirler, devletin Moğollar tarafından ele geçirilmeye çalışıldığını unutup taht kavgalarına tutuşmak istemiştir. Bu arada Cengiz Han Harzemşah hükümdar ailesinin kaçmaması için gözetleme kıtaları hazırlatmıştır. Nesa'da bulunan yedi yüz kişilik gözetleme kıtasına üç yüz kişilik ordusuyla gizlice saldıran Celaleddin başarılı olarak kıtayı etkisiz hale getirmiştir. Yavaş yavaş güçlenmeye başlayan Celaleddin ordusunu 60-70.000 askere kadar çıkarmıştır²¹⁴. Bu orduyla kendisini takipte olan Moğolları bozguna uğrattıktan

²¹² Jean Paul Roux, *Türklerin Tarihi*, çev: Aykut Kazancıgil, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2004, s. 277.

²¹³ Özaydın, a.g.m., s. 1415.

²¹⁴ Kamuran Gürün, *Türkler ve Türk Devletleri Tarihi*, C. 1, Karacan Yayınları, İstanbul 1981, s. 408.

sonra Hindistan'a giren Celaleddin'e Cengiz liderliğindeki Moğol ordusu İndus Nehri'nde yetişmiştir. Fakat burada da Moğol ordusunun elinden kurtulmayı başaran Celaleddin üç yıl Hindistan'da zaman geçirdikten sonra 1224 yılında Kirman'a gelmiştir. Bundan sonra Kirman'ı, Fars'ı, İsfahan'ı, Irak-ı Acem'i ve Huzistan'ı kendisine bağlamıştır. Temmuz 1225'te Tebriz'i aldıktan sonra Gürcülerin üzerine yürüyerek aldıktan sonra Gence ve Tiflis'i ele geçirmiştir. 26 Ağustos 1228 yılında İsfahan önünde Moğollarla yaptığı savaşta Moğolları yenilgiye uğratmıştır²¹⁵. Fakat tam bu sıralarda belki de sonunu hazırlayacak bir hata yapmıştır. Selçuklu Sultanına karşı duran Erzurum Meliki Cihanşah'ın yanında yer alarak Selçuklulara, Eyyubilerin önemli gördüğü Ahlat'a saldırarak da Eyyubilere meydan okur bir tavır sergilemiştir. Selçuklular ve Eyyubiler gelene kadar Ahlat'ı 14 Mayıs 1230 yılında işgal eden Celaleddin, 10 Ağustos 1230'da Yassı Çimen savaşında büyük bir bozguna uğrayıp Ahlat'ı ve ülkesinin neredeyse tamamını vermiştir²¹⁶.

Cengiz Han'dan sonra hükümdar olan Ögeday, Celaleddin'in bu yükselişine bir son vermek istemiştir. Bunun için Cengiz döneminin en önemli komutanlarından biri olan Curmagun Noyan yönetimindeki güçlü orduyu Celaleddin'in üstüne göndermiştir. İran'ın önemli sayılabilecek bir bölümüne sahip olan Celaleddin, ilk defa Tebriz'i de İran'ın başkenti yapmıştır²¹⁷. Bölgedeki diğer devletlere, Moğollara karşı birlik olmayı teklif etmiştir. Celaleddin'i hazırlıksız yakalayan Moğollar onun hazırlanmasına fırsat vermeden Azerbaycan üzerinden yürümüşlerdir. Moğollara karşı koymak için Mugan'a gelen Celaleddin sonrasında bunu göze alamayarak Mugan'ı terk etmiştir. Celaleddin'in bu halini gören, Curmagun Noyan, Azerbaycan illerini birer birer fethetmiştir. Bu arada, güneye doğru kaçan Celaleddin'in amacı, Bağdat'a gidip buradaki Müslüman ülkelerle ve halifeyle Moğollara karşı işbirliği olmuşsa da amacına ulaşamayarak burada Moğolların baskınına uğrayıp birçok askerini yitirmiştir. Burada da Moğolların elinden kurtulmayı başarmışsa da bir Kürt tarafından Meyyafarikin bölgesinde öldürülmüştür²¹⁸.

²¹⁵ Gürün, *a.g.e.*, s. 409.

²¹⁶ Gürün, *a.g.e.*, s. 410.

²¹⁷ Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, Ankara 1970, s. 1.

²¹⁸ Firdevs Özen, "Mengü Han Döneminde (1251-1259) Selçuklu-Moğol İlişkileri", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010) s. 40.

Selçuklular ve Eyyubilerle iyi ilişkiler kurmak yerine karşısına almayı tercih eden Celaleddin, hem kendisinin hem de Harzemşahlar Devleti'nin sonunu getirmiştir²¹⁹. Celaleddin'in 1231'de ölümüyle Harzemşah Devleti ve ona bağlı devletler Moğolların eline geçmiştir. Karargâhını Mugan ovasına kuran Curmagun Noyan, askerlerinin bir bölümünü de Erran'a yerleştirmiştir²²⁰. Bu bölgelerin Moğolların eline geçmesiyle buradaki Türkmenlerde Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır²²¹.

2. 2. 2. Nizarilerin Harzemşahlara Karşı Tutumu

Alamut'taki Nizari İsmaililerinin Harzemşahlarla ilişkileri Alaaddin Muhammed döneminde 1226-1231 yılları arasında olmuştur²²². Bu dönemde Moğol saldırıları ile uğraşan Harzemşahlar kendi dertleri ile boğuşurken Bâtıniler genişlemeye devam etmiştir. Bu Celaleddin Harzemşah'ın öldürülmesine dek sürmüştür. Bâtıniler ile baş düşmanları olan Selçukluların yerini alan Harzemşahlar arasında geçen çatışmalar, diplomasi ve cinayetlerle dolu bir ilişki sürecini oluşturmuştur²²³.

Harzemşahlar ile Bâtıniler arasında büyük-küçük pek çok olay yaşanmıştır. Harzemşahlarla Alamut'un karşı karşıya gelmesinin en büyük sebebi Harzemşah komutanı Miyançuk'un 1205 yılında plan yaparak çok sayıda Alamut Nizarisini katletmiş olmasıdır. Bu olaydan sonra Harzemşahlar Alamut'un en büyük düşmanı olmuştur²²⁴. Bu dönem Bâtini hükümdarı olan Celaleddin Hasan birinci bölümde de bahsettiğimiz gibi Müslüman olduğunu ilan etmiş ve halkını da Müslümanlığa davet etmiştir. İslamiyet'i benimsediğini diğer memleketlere de duyurmak isteyen Celaleddin Hasan, Harzemşahlara, Bağdat'a, Irak Melikine ve önemli başka bölgelere elçi yollamıştır²²⁵. Hükümdarlığının ilk zamanlarında Harzemşah'ı destekleyen bir durumda olan Celaleddin Hasan Rudbar adına hutbe bile okutmuştur.

²¹⁹ Özen, a.g.t., s. 41.

²²⁰ Sümer, a.g.m., s. 3.

²²¹ Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, 2. Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1972, s. 132.

²²² Buket Yaşa Şahin, "Anadolu Selçuklu Devleti ile Harzemşahlar Devleti Münasebetleri", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Orta Çağ Tarihi Anabilim Dalı, Konya 2008), s. 53.

²²³ Daftary, a.g.e., s. 447.

²²⁴ Daftary, a.g.e., s. 435.

²²⁵ Cüveynî, a.g.e., s. 573.

Fakat bir müddet sonra taraf değiştiren hükümdar halifeye yardım etmeye başlamış ve halife için Mekkeli bir şerifi suikastla öldürmek başta olmak üzere birçok girişimde bulunmuştur²²⁶.

Celaledin Hasan yerine 1121 yılında geçen Alaaddin Muhammed'in yaşının küçük olması, otoriter durumunu sarsması diye epeyce önlemler alınmışsa da, üstüne bir de hastalığa tutulması kale yönetimini tekrardan zor duruma sokmuştur²²⁷. Bu durum Alamut için her ne kadar kötü görünse de Harzemşahlar'ın Moğollar tarafından parçalanması Bâtınilerin bu aşamada işine yaramış, Harzemşah hükümdarı Sultan Celaledin yeniden güçlenmeye çalışırken Bâtıniler topraklarını hızla genişleterek parlak bir döneme girmiştir. Bâtıniler Damgan ve Rey'i almaya kalkışınca Harzemşah hükümdarı Sultan Celaledin, bunu gidişi durdurmak adına 1227'de Bâtınileri bir ateşkese itmiştir²²⁸. Fakat bu ateşkesin iki devlet arasında bir geçerlilik sağladığı görülmemiştir. Bâtınilerin Moğollar ve halifeyle olan dostane ilişkisi, Sultan Celaledin'in soğuk davranmasına sebebiyet vermiştir²²⁹.

2. 3. Cengiz'den Sonraki Büyük Hanlar Dönemi

2. 3. 1. Ögeday Dönemi (1229–1241) ve Nizari İsmailileri

Cengiz Han'ın oğullarının her biri kendilerine paylaştırılan bölgelere gitmiş, kurultayın yapılacağı yıl tekrar baba yurduna dönüş yapmışlardır. Artık Cengiz Han'ın öldüğü herkese duyurulmuş ve işlerin daha fazla aksamaması adına kurultay yapılacağı herkese söylenmiştir. Kelüren Irmağı'nın kıyısında yapılan kurultaya bütün Moğol Noyanları ve Emirleri katılmıştır²³⁰. Kurultay'da Ögeday'ın hanlığı konuşulup tartışılmış ve sonunda 1228 yılında Ögeday'ın Cengiz Han'ın da vasiyetiyle Kaan sıfatıyla tahta oturasına karar verilmiştir²³¹. Ögeday ilk iş olarak, devletin merkezini yeni bir sur inşa ettirerek Karakum yapmıştır²³².

²²⁶ Lewis, *a.g.e.*, s. 133.

²²⁷ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 578.

²²⁸ Lewis, *a.g.e.*, s. 138.

²²⁹ Lewis, *a.g.e.*, s. 141.

²³⁰ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 187.

²³¹ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 189.

²³² Grousset, *a.g.e.*, s. 250.

Ögeday'da aynı Cengiz Han gibi cihan imparatorluğu yolunda ilerlemek istemiştir. Ağabeyi Çağatay Han'dan da yardım alarak, eski Moğol alışkanlıklarını kaldırarak yerine yeni idare şekilleri getirmiş ve seferlere de babasının kaldığı yerden devam etmiştir. Merkezi güçlerin başına Güyük'ü getirerek onu Batu Han'ın komutasına vermiştir. Hanedan içerisindeki prenslerin oğullarının da göz önünde ve tanınması için seferlere girmelerini emretmiştir. Böylece Çuçi'nin oğlu Batu, Çağatay'ın oğlu Buri, Tuluy'un oğlu Mengü ve kendi oğlu Göyük savaşlarda başarılar elde ederek tanınmışlardır²³³.

Ögeday 1226 yılında Curmagun Noyan komutasındaki Moğol ordusunu Irak ve Horasan taraflarına sefere göndermiştir. Ordu buralarda büyük katliamlar ve yağmalar yapmıştır²³⁴. Ardından Abbasiler ile savaşan Moğol ordusu İslam ordusuna karşı başarı elde edememiştir²³⁵. Artık durgun geçen dönemin ardından savaş pozisyonu alan Ögeday, kendisi doğuya ve Kuzey Çin'e sefere çıkarken 1229 yılında Curmagun komutasındaki bir kısım askerini de Harzem ordusunun üzerine göndermiştir²³⁶.

Nizari İsmaililerinin Alaaddin Muhammed döneminde, Ögeday liderliğindeki Moğollar artık Harzemşahları yıkmış ve Nizarilerle Moğollar karşı karşıya gelmiştir. Bu dönemde Nizari İsmailileri Moğollarla irtibat kurmayı denemişler hatta Bedreddin Cemal'i Moğol sarayına göndermiş fakat sonuç alamamıştır²³⁷. Alaaddin Muhammed Moğollara karşı bir Müslüman-Hristiyan ittifakı kurmak için, Abbasi Halifesi Mustansır ile birlik içinde Avrupa Hristiyanlarına elçiler göndermiştir. Fakat Avrupa bu ittifak teklifini reddederek Moğolların yanında olmayı tercih edince bu hamle geri tepmiştir²³⁸.

²³³ Yücel, *a.g.e.*, s. 163.

²³⁴ Minhac-ı Sirac el-Cüzcani, *Moğol İstilasına Dair Kayıtlar*, çev: Mustafa Uyar, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2016, s. 112.

²³⁵ Cüzcani, *a.g.e.*, s. 113.

²³⁶ Bertold Spuler, *İran Moğolları*, çev: Cemal Köprülü, TTK Basımevi, Ankara 1957, s. 44.

²³⁷ Kaygusuz, *a.g.e.*, s. 150.

²³⁸ Daftary, *İsmaililer*, s. 447.

2. 3. 2. Güyük Dönemi (1246–1248) ve Nizari İsmailileri

Ögeday 1241 yılında ölünce, Moğol Devleti uzun bir müddet hükümdarsız kalmıştır. Bu süreçte tahta vekâleten Töregene Hatun oturmuştur. Ögeday'ın eşi olan Töregene Hatun Güyük'ün de annesi olduğu için onu tahta oturtmak adına büyük bir çaba sarf etmiştir. Sonunda bütün muhalefet olanlara karşı çabaları sonuç vermiş ve 1246 yılında Moğol hükümdarı Güyük olmuştur²³⁹.

Güyük Han'ın seçileceği kurultaya bütün Moğol şehzadeleri, önemli noyanlar ve emirlerin yanı sıra, diğer ülkelerden de gelenler olmuştur. Kurultayın ne kadar kalabalık olduğunu Cüveynî'nin şu cümlelerinden anlamaktayız; “Hitay tarafından emirler ve yüksek rütbeli memurlar; Maverâünnehir ve Türkistan'dan Emir Mes'ud Beg ile o bölgenin ileri gelenleri, Emir Argun'un refakatinde Horasan, Irak, Lur, Azerbaycan ve Şirvan'ın ileri gelenleri; Anadolu'dan Sultan Rükneddin ve Tekvur Sultanı; Gürcistan'dan Sultan Bedreddin Lulu'nun eşi; Bağdat Darüsselam'ından Başkadı Fahreddin; Erzurum Sultanı ve Frenk elçileri; Kirman ve Fars'tan yöneticiler; Alamut'tan Alaaddin ve Kuhistan'dan Şihabeddin ve Şemseddin ile o bölgelerin büyükleri geldiler. Heyetlerin her biri Kaan'a şahane hediyeler sundular. Bu şekilde gelenler için yaklaşık iki bin kadar çadır kurdular. Tüccarlar, doğuda ve batıda üretilen en güzel şeyleri oraya taşıdılar²⁴⁰.” Cüveynî'nin aktardığı bu bilgilere göre Alamut'tan da kurultaya katılım olduğunu anlıyoruz.

Cengiz Han ve Ögeday zamanında çıkarılan bütün kanunları aynı şekilde kabul eden Güyük Han, hükümdarlığına barışçıl bir şekilde başlamıştır²⁴¹. Fakat Alamut Nizarileri Güyük Kağan döneminde de istedikleri sıcaklığı alamamışlardır. Han'a sundukları anlaşma önerilerinin reddedilmesi ile Moğollarla bütün ilişkilerini kesmişlerdir. Alaaddin Muhammed Güyük'ün tahta geçiş kutlamalarına Abbasi halifesi ve Müslüman yöneticilerden oluşan bir grubun yanında bir heyet göndermiştir. Güyük İsmaili elçilerinin getirdiği mesaja sert bir karşılık vererek geri çevirmiştir. Eligey isimli komutanını İran'a göndererek Alamut İsmaililerine karşı

²³⁹ Hacı Ahmet Özdemir, *Moğol İstilas Cengiz ve Hülagü Dönemleri*, İz Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 199.

²⁴⁰ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 234.

²⁴¹ Barthold, *a.g.e.*, s. 512.

harekât düzenlemesini istemiştir. Hatta bu harekâtın başında Güyük'te gitmeyi düşünmüştür²⁴². Fakat gidemeden 1248'de ölmüştür²⁴³.

2. 4. Mengü Han'ın İsmaililiğe Bakışı

Rükneddin Hürşah'ın Moğollar ile temaslarına geçmeden önce Mengü Han'ın İsmaililiğe bakışını anlamak gerekmektedir. Cengiz Han'ın oğlu Toli'nin dört tane oğlu vardı. Bunlar sırasıyla; Mengü Han, Hülagu, Arık Buka, Kubilay'dı. Çağatay'a tabi olan bir kısım Moğol onun hükümdar olmasını isteyerek Mengü'nün olmasını reddetmiştir. Bu konudan Cüzcani şöyle bahseder; *“Güyük dünyadan göçünce tüm Moğol büyükleri Batu'ya dönüp ‘Bizim padişahımız sen olmalısın; Cengiz Han'ın arkasında bıraktığı hiç kimse senden daha büyük olmadığından taht, taç ve hükümranlık evvela senindir’ dediler. Batu cevap verdi: ‘Benim ve kardeşim Berke'nin bu tarafta birkaç ülkemiz vardır; onların idaresi sebebiyle Çin, Türkistan ve Acem memleketlerini tasarruf altına almak mümkün olmaz. Doğru olan şudur: Amcamız Toli, Cengiz Han'ın en küçük oğludur ve gençlik çağında dünyadan göçüp hükümdarlıktan faydalanamadığından, hükümdarlığı onun oğluna verelim. Mengü Han'ı hükümdarlığa geçirelim’ dedi. Hepsi bu görüşte karar kıldılar²⁴⁴”* Böylelikle Mengü hükümdar olmuştur.

Mengü Han tahta çıktığında 43 yaşındaydı. Onun tahta çıkması ile birlikte İslam dünyası açısından sıkıntılı bir süreç başlamıştır. İslam dünyası büyük bir istilaya maruz kalmıştır. Mengü Han'ın istila sebepleri içerisinde Moğolların genişleme istekleri başta gelirken, diğer bir önemli sebepte bu bölgelerdeki Moğol komutanlarının Abbasi halifeliği ve İsmaililerle ilgili istihbarat bilgileri olmuştur²⁴⁵.

Moğollar batıya sefer yapıp Harzemşahları yıkmış fakat Asya üzerinde tam anlamıyla bir hâkimiyet sağlayamamıştır. Üstüne üstlük birde bu bölgelerdeki İsmaililerin Moğollara yaptığı baskı ve zulüm Karakum'a acı bir şekilde iletilmiştir. Özellikle İran valilerinden Baycu Noyan, merkez Karakum'a, İsmaililerden ve Bağdat halifesinden dert yanan raporlar göndermiştir. Aynı şekilde Mengü Han'ın

²⁴² Daftary, *İsmaililer*, s. 448.

²⁴³ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 241.

²⁴⁴ Cüzcani, *a.g.e.*, s. 140.

²⁴⁵ Mustafa Akkuş, “İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, Konya 2011), s. 367.

hizmetinde olan Kazvinli Kadılar Kadısı Şemsettin'de İsmaililerin saldırısında korkuyorum diyerek üstüne bir zırh giymiş ve Mengü Han'ın huzuruna çıkmıştır. Ona İsmaililerin yaptıklarından da bahsetmiştir²⁴⁶.

Cüzcani bu olaydan şöyle bahseder; “*Dürüst bir imam, doğru bir alim olan Kadı Şemseddin Kazvini, birkaç kez Kazvin'den Hitay tarafına yolculuk yapmıştı. Vatandan ayrı kalmanın acısına tahammül ederek Mengü Han'ın hükümdarlığı döneminde bir kez daha onun yanına gitmiş, imkan bulduğunda yardım talep etmiş ve mülhitlerin İslam memleketlerindeki şer ve fesadını anlatmıştı. Şöyle rivayet ettiler: Mengü Han'ın huzurunda, Müslümanlığın ve dinin heybeti ile katı sözler edince, Mengü Han'ın öfkesini ve meliklik kibrini tahrik etti. Onun hükümdarlık tasarrufunun ve idaresinin aciz ve zayıf olduğu hakkında sözle söyledi. Mengü Han: 'Kadı memleketimizde ne acizlik görmüş ki böyle korkunç laflar ediyor?' dedi. Kadı Şemseddin 'Acizlik ve endişe şudur: Mülhitler cemaati birkaç kale inşa ettiler; bu cemaatin dini, Hristiyanlık, Müslümanlık ve Moğol dinlerine karşıdır; parayla sizi aldatıyorlar. Devletiniz biraz zayıflık gösterdiğinde o topluluk kalelerden ve kaleler arasından çıkarak İslam ehlerinden geri kalanları devirip Müslümanlıktan bir iz bırakmamayı beklemektedirler.' diye cevap verdi. Bu husus Mengü Han'ın zihnini, mülhitler ülkesi kalelerini ve Kuhistan'ın Alamut Kalesi'ni yıkmaya teşvik ve tahrik etti²⁴⁷.*”

Mengü Han'a göre İsmaililer de dâhil olmak üzere Müslümanları boyunduruk altına almak ya da tamamen yok etmek gerekiyordu. Çünkü böyle olmazsa Mengü Han genişleyemeyeceğini düşünmüştür. Moğolların istilasının ardından pek çok siyasi yapı yıkılmış ve geriye sadece, İsmaililer, Abbasiler ve Memlükler kalmıştır. Onlarda Moğolların ilerleme politikasına engel oldukları için Mengü Han İsmailileri ortadan kaldırma adına önlemler almıştır²⁴⁸.

Mengü Han'ın İslam Dünyası'na karşı siyasetinde Doğu Hristiyanlarının etkisi olmuştur. Bu konuda Akkuş tezinde bize şu bilgileri vermiştir. “Gürcü ve

²⁴⁶ Murtaza Çevik, Hülagu'nun Batıya Gönderilme Meselesi ve Batı Seferi'nin Anadolu'ya Etkileri, *Cappadocia: Journal Of History And Social Sciences*, 2015, s. 144.

²⁴⁷ Cüzcani, a.g.e., s. 144.

²⁴⁸ Çevik, a.g.m., s. 145.

Ermeni krallarının Mengü'yü bizzat ziyaret ettikleri bazı noktalarda onu İslam dünyasına karşı kıskırtmış olabilecekleri konusunda kısmen de olsa görüş birliğine ulaşabiliyoruz. Belki bu tahrikleri birinci etken olarak görmek mümkün olmayabilir. Ancak zaten bu toprakları istila ederek genişlemeyi düşünen Mengü için teşvik edici olmuş olabilir²⁴⁹.”

2. 5. Rükneddin Hürşah Devri ve Moğollarla Temasları

Moğollarda Mengü Han, bütün cihana hâkim olma arzusunda olduğu için ve kardeşi Hülagu Han'ın da ona savaş anlamında büyük desteğinin olacağını bildiği için memleketin dört bir ucuna saldırılar yapmaya karar vermiştir. Bu fikirle sağ ve sol kolu olarak düşündüğü Kubilay ve Hülagu Hanları başka başka yerlere göndermiştir. Kubilay Han'ı, Hitay, Maçın, Karaçanık, Tangut, Tibet, Curce, Sulenga Koli ve bazı Hindistan memleketlerine gönderen Mengü, Hülagu'yu da Batı İran, Şam, Mısır, Rum ve Ermeni memleketlerine tayin etmiştir²⁵⁰.

Mengü görevlendirmeleri yaptıktan sonra Hitaylılardan savaşabilecek durumda olan bin aileyi çağırmıştır. Hülagu'nun askerleri ile birlikte geçebileceği yerlerin koruma altına alınması ve nehirlerin olduğu yerlere köprüler kurulması için elçilerde göndermiştir. Tüm bu ordular hazırlandıktan sonra Ketboğa Noyan komutasındaki öncü birlik İran'a ilerlemiştir. Böylece Hülagu Han'ın geçeceği yollarda güvence altına alınmıştır. Ardından her şey tamamlandıktan sonra Hülagu için İran'a doğru yola çıkmadan şenlikler düzenlenmiştir²⁵¹. Böylece Hülagu ordusuyla birlikte İran'a doğru yola çıkmıştır²⁵².

2. 5. 1. Moğollar Tarafından Kalelerin Alınması

Hülagu Han'ın, Ketboğa Noyan komutasındaki öncü birliği Ağustos 1252'de Nizari İsmaililerine karşı saldırmak için yola çıkmıştı. Ketboğa öncelikle Kuhistan vilayetlerine giderek bunlardan bazılarını almıştır. Ardından Girdkuh Kalesi'nin eteklerine gelerek askerlerine kalenin çevresinde bir hendek kazmalarını ve çevresine de bir duvar örmelerini söylemiştir. Tüm bunlar yapıldıktan sonra Ketboğa, Böri'yi

²⁴⁹ Akkuş, a.g.t., s. 368.

²⁵⁰ Reşidüdin Fazlullah, *Camii't-Tevarih (İlhanlılar Kısmı)*, çev: İsmail Aka v.d., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s. 13.

²⁵¹ Fazlullah, a.g.e., s. 14.

²⁵² Fazlullah, a.g.e., s. 16.

oraya bırakarak, kendisi Mihrin Kalesi'nin önlerine gidip buraya da mancınıklar kurmuştur. Moğolların bu öncü ordusu, Ağustos 1253'te Şahdiz, Tarım, Rudbar, Mansuriye ve Aluh-Nişin'de epey bir insan öldürmüşlerdir. Fakat Aralık 1253 tarihine gelindiğinde Girdkuh Kalesi içinde bulunanlar gece dışarda bekleyen Moğol askerlerine saldırarak yüz kişiyi ve ordunun lideri Emir Böri'yi öldürmüşlerdir²⁵³. Bunun üzerine Ketboğa Noyan Kuhistan'ı tekrar yakıp yıkmaya başlamıştır. Tun ve Turşiz'i önce yağma edip halkını öldürmüşler sonra buraları ele geçirmişlerdir. Aynı senenin Eylül'ünün başlarında Mihrin Kalesi'ni, Kasım'ın 20'sinde ise Kemali Kalesi'ni ele geçirmişlerdir. Hatta Girdkuh halkından Nizari Lideri Alaaddin Muhammed'e; "*Kalelerin düşmesi yakındır*" şeklinde mesaj gönderilmiştir²⁵⁴.

Hülagu Han, Melik Şemseddin Kert'i Sertaht Kalesi'nin lideri Nasıreddin Muhteşem'e elçi olarak göndermiştir. Nasıreddin epeyce yaşlı olduğu için direnmeyerek emre itaat etmiştir. Hülagu Han Zave ve Hvaf sınırlarına yaklaşırken biraz rahatsızlanmıştır. Kuka İlğay ve Ketboğa Noyan'ı Nizari İsmaililerinin kalelerinin kalan kısımlarını da almak için görevlendirmiştir. Moğol askerleri öncelikler Kuhistan'ı almıştır. Temmuz 1255'te Tus şehrine gelerek mancınıkları ile savaşmışlar ve burayı da almışlardır²⁵⁵.

Nizari İsmaililerinin lideri Alaaddin ölünce yerine oğlu Rükneddin Hürşah geçmiştir. Aslında Reşidüddin Fazlullah'a göre Alaaddin'in ölümü şöyle olmuştur. Aralık 1255'te Alaaddin'in hacibi olan Hasan Mazenderani, Alaaddin'in oğlu Rükneddin Hürşah ile anlaşarak, Şirkuh'ta sarhoşken onu öldürmüştür. Hatta birkaç kişiyi bu olayda suçlu ilan edip gözleri kendilerinden uzaklaştırmak istemişlerdir. Rükneddin Hürşah her ne kadar bu cinayeti Hasan Mazenderani ile işlemiş olsa da ona güvenemeyerek yanına bir fedai göndermiş ve onu öldürtmüştür. Hürşah bu durumu da babamı öldürten o olduğu için bende onu öldürdüm şeklinde açıklamıştır²⁵⁶. Babasının aksine insanlara iyimser yaklaşan Rükneddin halkıyla iyi geçinmeye çalışmıştır²⁵⁷. Tahta oturduğu ilk yıllarda başta annesi ve kız kardeşleri

²⁵³ Fazlullah, *a.g.e.*, s. 18.

²⁵⁴ Fazlullah, *a.g.e.*, s. 19.

²⁵⁵ Fazlullah, *a.g.e.*, s. 20.

²⁵⁶ Fazlullah, *a.g.e.*, s. 19.

²⁵⁷ Arayancan, Dağın Efendisi, s. 105.

olmak üzere birçok insan onu babasının ölümünden sorumlu tutmuştur²⁵⁸. Nizarilerin içinde huzuru sağladıktan sonra Moğollar ile temasa geçen Rükneddin, Hemedan'da bulunan Moğol Valisi Yasavur Noyan'a elçisini göndererek Moğollara karşı gelmeyeceğini bildirmiştir. Yasavur Noyan ise Hülagu'nun İran'a yaklaştığını onunla Rükneddin'in karşılaşp bir orta yolu bulması gerektiğini söylemiştir²⁵⁹. Bu mektuplaşmanın ardından kardeşi Şahinşah'ı devletin önde gelenleri ile birlikte Hülagu'yu karşılamaya göndermiştir. Kazvin sınırında Yasavur Noyan'ın ordusuna katılan Şahinşah ve yanındakileri Yasavur Noyan Hülagu'ya göndermiştir²⁶⁰.

Yasavur Haziran 1256 yılında ordusu ile birlikte Alamut Rudbar'ına dayanmıştır. Moğolların kaleye geldiğini öğrenen Rükneddin Hürşah ve askerleri de Alamut'un tepesindeki Siyalan Kuh'ta toplanmıştır. Moğol ordusu yukarıya doğru tırmanınca savaş başlamıştır. Fakat dağın zor ve eğimli yapısını gören Moğol askerleri, Nizari İsmaililerinin de kalabalık olduğunu anlayınca geri dönmüşlerdir. Çekilirken de şehri yakıp yıkmışlardır²⁶¹.

Hülagu'ya gönderilen Şahinşah ve beraberindekiler bu arada geri dönerek Rükneddin Hürşah'a mesajlarını getirmişlerdir. Hülagu elçilerle gönderdiği mesajda babasının suçlarını affedeceğini, zaten Rükneddin'in de hiçbir suçu olmadığını, kalelerini yıkarak kendisine itimat ederse sorun kalmayacağını söylemiştir. Bunları duyan Rükneddin Hürşah, Hülagu'ya verdiği sözleri tutmuş gibi görünmek adına sadece Alamut, Meymundiz, ve Lammasar kalelerinin kapılarını ve bazı duvarlarla surları yıkmıştır. Yasavur Noyan ve ordusu Hülagu'nun buyruğu ile şehirden çıkmışlardır. Şahinşah Hülagu'ya boyun eğeceklerini bildirdikten sonra kaleyi onlara vermek için bir yıl mühlet istemişler ve bazı elçiler kalenin kalan kısmını bozmak için orada kalmışlardır²⁶².

Rükneddin Hürşah verdiği teslim olma sözünü yerine getirmeyerek ertelemeye çalışmıştır. Hatta Hülagu'ya elçi ile iki yazı göndermiştir²⁶³. Bu yazıların birisinde özür dileyerek tekrar zaman istemiş, diğerinde ise Girdkuh ve Kuhistan naiblerinin ona kulluklarını bildireceklerini söylemiştir. Dediği gibi de olmuş ve

²⁵⁸ Fazlullah, *Jami'al-Tavarikh*, Tehran 2008, s. 182.

²⁵⁹ Fazlullah, *a.g.e.*, s. 183.

²⁶⁰ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 583.

²⁶¹ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 584.

²⁶² Fazlullah, *a.g.e.*, s. 184.

²⁶³ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 584.

naibler kulluğunu bildirmiştir. Hülagu bu seferde Rükneddin'e elçi yollayıp bir an önce kulluğunu göstermesini istemiştir. Aksi takdirde de oğlunu göndermesini istemiştir. Bunun üzerine 22 Eylül'de Moğol ordusu Meymundiz Kalesi'ne gelmiştir. Orduyu ve Moğol bayrağını gören Rükneddin telaş ve korkuya kapılarak çare düşünmeye başlamıştır. Danışmanları ve hanımlarının tavsiyesi ile de oğlunu göndermeyerek hile yapmaya karar vermiştir. Babası Alaaddin Muhammed daha önce saray hizmetçilerinden birini hamile bırakmıştır. Sonra çocuk doğunca kimse onu kabullenmemiş ve herkes dışlamıştır. Rükneddin'inde aklına bu çocuk gelmiştir. Kendi oğlu ile yaşıt olan bu çocuğu kendi oğluymuş gibi yola çıkarmıştır. Fakat kale sınırlarına gelen Hülagu, çok kısa sürede onun Rükneddin Hürşah'ın oğlu olmadığını anlamıştır. Fakat durumu fark ettiğini Rükneddin'e söylemeyerek çocuğu geri göndermiş ve onun yerine kardeşi Şahinşah'ı istemiştir²⁶⁴.

Rükneddin'de bunun üzerine diğer kardeşi Şiran Şah'ı göndermiştir. Bu arada Hülagu Girdkuh Kalesi'ni de teslim alınca tekrar Rükneddin'e elçiyle, *“Eğer Rükneddin Meymundiz'i yıkar gelir de bana bağlılığını bildirirse, böyle yapanlara davrandığım gibi ona da iyi davranıp ilgi ve sevgi gösteririm. Bunu yapmazsa başına geleceği Allah bilir.”* haberini göndermiştir²⁶⁵.

Moğollar ve Bâtıniler arasındaki temaslar ve elçilerin bir aya yakın geliş gidişinin ardından deniz yoluyla büyük bir orduyla Buka Timur ve Köke İlgay, Rükneddin'in peşinden saray ve kalesini almak üzere Meymundiz'e gelmişlerdir. Diğer taraftan Mengü Han'da Moğol ordusuyla Talikan yolundan Rükneddin'in memleketine doğru yola çıkmış ve Şevval ayının 17'sinde Meymundiz'e gelmiştir. Rükneddin kendini korumak için kalenin düşmesinden sonra istifa etmiştir. Padişahın orduları ile halk arasında iki üç gün savaş devam etmiş ve 25 Şevval'da savaş korkuyla sona ermiştir. Rükneddin hemen ertesi gün oğlunu ve başka kardeşi olan İran Şah'ı Nizari İsmaililerinin ileri gelenleri ile dışarıya göndermiştir. Kendisi de Şevval ayının 27'sinde padişahın huzuruna giderek bağlılığını bildirmiştir. Elinde bulundurduğu hazinesini de böylelikle padişaha vermiştir. Her ne kadar bilindiği kadar çok ve güzel olmasa da bütün hazineyi çıkarmışlardır. Padişah hazinenin

²⁶⁴ Cüveynî, a.g.e., s. 585.

²⁶⁵ Cüveynî, a.g.e., s. 586.

çoğunu askerlerine ayırmıştır. Ardından da diğer kaleler savaşız yıkılmıştır. Böylelikle Rükneddin Hürşah'ın hükümdarlığı tam bir yıl sürmüştür²⁶⁶.

2. 5. 2. Kalelerin Alınmasından Sonra Bâtınilerin Durumu

Rükneddin hala bahtlı olduğu için kaleden dışarı çıkmış ve padişahın emirlerinden Tamga bir grup ile onun korumuştur. 40 kale ve surun sakinlerini padişahın buyruğuyla dışarı çıkarmışlar fakat Alamut ve Lammasar Kalesi'nin sakinleri padişahın ordusunun gelmesine kadar kalelerde kalmak için ricada bulunmuşlar ve padişahın askerleri kaleler civarına geldiğinde kaleden çıkacaklarına söz vermişlerdir. Padişah iki ve üç günden sonra yola çıkmıştır. Rudbar şehriden geçtikten sonra çadırları kurmuşlardır. Deylem meliklerinin merkezi olan bu şehirde Alaaddin tarafından yapılan köşk ve bahçeleri gezmek için burada durmuşlardır. Orada dokuz gün eğlence meclisi hazırlamışlardır. Sonra Alamut Kalesi'ne gelmişler ve kale halkını itaat etmeye razı etmek için Rükneddin'i göndermişlerdir. Kalenin komutanı olan Mukaddem itaat etmeyi kabul etmemiştir. Padişah Bulaga'yı tecrübeli bir orduyla kaleyi kuşatmak üzere göndererek kendisi de Lammasar üzerine yürümüştür. Alamut kalesinin ileri gelenleri barış için dışarı çıkmış ve savaştan vazgeçmişlerdir. Elçilerin geliş gidişleri sonunda da kaleden inmişlerdir. Fakat kale halkı mallarını toparlamak için üç gün mühlet isteyip öyle çıkmışlardır. Dördüncü günde Moğol ordusu kalan malları yağmalamaya girmiştir²⁶⁷.

Cüveynî Alamut Kalesi'ndeki kütüphanenin yakılması ile ilgili bilgiler vermiştir. Cüveynî'nin cümleleri şu şekildedir; “Alamut boynu yerde, diz çökmüş bir deveye benzer. Lammasar'ın eteğinde bulunduğum sırada ünü her tarafı tutmuş olan kütüphaneyi görme isteğimi padişaha arz ettikten sonra ona, ‘Oradaki nefis kitapları ziyan etmemek gerekir’ dedim. Bu teklifim padişahın hoşuna gitti. Emri üzerine oraya gidip Kuran-ı Kerimlerden ve faydalı kitaplardan elime geçenleri ‘Ölümden hayat çıkarır’ gibi çıkardım, kürsilerden rasat aletlerini, zatu'l halak ile yarım ve tam usturlabları ve bunun gibileri aldım. Akli ve nakli ilimlerde yeri olmayan, onların sapık mezhepleri ile ilgili bütün kitapları yaktım²⁶⁸.”

²⁶⁶ Fazlullah, *a.g.e.*, s. 186.

²⁶⁷ Fazlullah, *a.g.e.*, s. 187.

²⁶⁸ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 588.

Hülagu askerlerini orayı yıkmak için görevlendirmiştir. Kale epey zor bir şekilde yıkılmıştır. Padişahta o süreçte Lammasar'a yerleşip oranın halkına belki barış isterler diye süre tanımıştır. Fakat faydası olmayınca ordusunu kuşatma için göndermiş ve ordu kazanmıştır²⁶⁹.

Rükneddin Hürşah'ı ise ailesi ve malları ile birlikte Kazvin'e yerleştirmişlerdir. Rükneddin Moğolların iyi davranmasından cesaret bularak Hülagu'ya; "Yaşadığım bu günler sizin iyiliğiniz sayesinde ömrüme ilave edilmiştir. Sizden ricam bu günler hoşça geçirmeme müsaade etmektir" demiştir. Hülagu'da bu isteği kabul ederek Rükneddin'e bir miktar altın verip, gününü gün etmesini sağlamıştır. Rükneddin bu kadar iltimaslı davranmayı görünce Hülagu'dan, Mengü Kağan'ın yanına gitmeyi talep etmiştir²⁷⁰. Hülagu Han bu teklifi kabul ederek Rükneddin'i yanında bir elçi ile Mengü Kağan'ın yanına göndermiştir. Rükneddin'in yolculuk esnasında elçi ile arası bozulunca, elçi Mengü Kağan'ın yanına varınca Rükneddin'i ona kötülemiştir. Elçinin söylediklerini dikkate alan Mengü, Rükneddin'e; "Madem bize bağlılığımı bildirdin. Neden hala bazı kaleler İsmaililerin elinde. Derhal git o kaleleri de yıktır" demiştir²⁷¹. Mengü Han, onu elçiler ile birlikte kaleleri yıktırmaya göndermiştir. Kangay'ın yanına geldiklerinde onu ziyafet verme bahanesiyle تنها bir yere çekip, bütün hınçları ile saldırmışlardır. Rükneddin'i önce ayaklarının altında çiğneyip ardından kılıçtan geçirmişlerdir²⁷².

Cüveynî Rükneddin ve sülalesinin sonunu şöyle anlatır. "Aslında Cengiz Han'ın koyduğu ve daha sonraları da geçerliliğini koruyan bir yasaya göre, İsmaililerden beşikteki bir çocuğun bile canlı bırakılmaması gerekiyordu. Zaten kaleler düştükten sonra İsmaililerin askerleri binler, yüzler şeklinde gruplara ayrılmış ve her bir grup, Moğol komutanının ve askerlerinin gözetimi altına verilmişti. O sırada çıkardıkları bazı olaylar, onların kan damarlarının kesilmesine sebep oldu. Mengü Kağan bütün ordulara elçiler göndererek, aralarında bulunan İsmaililerin öldürülmesini emretti. Karakay Bitikçi, Kazvin'e gidip Rükneddin'in oğullarını, kızlarını kardeşlerini ve dostlarını, sözün kısası onun kavminden olan herkesi yokluk ateşine attı. Onlardan ikisini üçünü de Bulagan'ın eline verdi. Bulagan da onu

²⁶⁹ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 589.

²⁷⁰ Ebu'l Ferec, *Abul Farac Tarihi* 2, s. 562.

²⁷¹ Arayancan, *Hasan Sabbah*, s. 108.

²⁷² Cüveynî, *a.g.e.*, s. 592.

fedailer tarafından bıçaklanarak öldürülmüş olan babası Çağatay'ın kisası olarak öbür dünyaya yolladı. Böylece Rükneddin'in soyundan kimse kalmadı²⁷³.”

²⁷³ Cüveynî, *a.g.e.*, s. 591.

SONUÇ

İslam Dünyası'nda başlayan mezhepsel bölünmeler Nizari İsmaililiğinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Fatımi Devleti İsmailiği, Kuzey Afrika, Mısır ve Suriye'de hâkim kılmıştır. Fakat Müstansır'ın halife olması ile birlikte İsmaililik ikiye bölünmüş ve Hasan Sabbah'ta Batınilikle böyle tanışmıştır. Aslında Hasan Sabbah, İsmaililikten önce ilk eğitimlerini On İki İmamcı olarak almışsa da Emire Zarrab adında bir Fatımi Daisi ile tanışınca, İsmaililiğin öğretilerini öğrenmeye karar vermiştir. Bu süreçten sonra Halife Müstansır'a bağlılık yemini eden Sabbah, İsmaililiğin bölünmesi ile Nizari İsmaililerine destek vermiştir.

Irak'taki İsmaili davetinin lideri olan Abdülmelik ibn Attaş ile 1072 yılında Rey'de tanışma fırsatı bulmuştur. Abdülmelik ibn Attaş, kendisine Kahire'ye gidip halife ile tanışmasını söyleyince de uzun bir yolculuğa başlamış, Müstansır'ın ölümünden sonra da Nizar'ı desteklemiştir. İran'a gelen Sabbah, burada dağlık kesimlerin davetine uygun yerler olduğunu düşünerek Alamut Kalesi'ni bir şekilde almıştır. Hasan Sabbah hem fedaileri ile hem de kendi fikrini yayan daileri ile birlikte kısa zamanda Alamut Kalesi'nde müstakil bir terör devleti oluşturmuştur. Öyle ki bir süre sonra Alamut Kalesi ile birlikte İran'daki birçok kaleyi daha almıştır. Özellikle Moğolların bu dönem Harzemşahlarla savaş durumunda olması ve Selçukluların bazı iç karışıklıklar yaşamaması, Nizari İsmaililerinin işine yaramış ve genişleme fırsatı bulmuşlardır.

Moğollar Ögeday döneminde genişleme politikasına devam ederek Harzemşahları yıkıp ve Nizarilerle karşı karşıya gelmişlerdir. Aslında Bâtıniler ile Moğolların karşı karşıya gelmesinde Harzemşahların rolü büyük olmuştur. Moğollar, Harzemşahlar ile savaşmak için Ön Asya'ya gelmemiş olsa belki de Bâtıniler ile karşılaşmayacaktı. Bu dönemde Nizari İsmailileri Moğollarla irtibat kurmayı denemişlerdir. Hatta Moğol sarayına elçiler bile gönderilmiş fakat sonuç alınamamıştır. Moğolların Güyük Han döneminde ise Nizariler yine bu devletten istedikleri yakın ilişkileri görememişlerdir. Güyük'e sundukları anlaşma önerilerinin reddedilmesi ile Moğollarla Nizariler bütün ilişkilerini kesmişlerdir. Bu süreçte

Nizari İsmailileri'nin Güyük'ün tahta geçiş kutlamalarına gönderdiği heyeti Güyük, sert bir karşılık vererek geri çevirmiştir.

Moğolların Mengü Han döneminde Nizarilerin durumları ve herkesin onlardan şikâyet etmesi, Mengü Han'ı onların üzerine saldırmaya sevk etmiştir. Mengü Han Batıya gönderdiği orduların bir kısmını Nizari kalelerine yönlendirmiştir. Nizari lideri Rükneddin Hürşah her ne kadar Hülagu ve ordusundan korksa da mazeretler uydurarak kalesinden inmek istememiştir. Bu dönemde gidip gelen elçilerde Rükneddin'in teslim olmasını sağlamamıştır. Hülagu, son bir çabayla direnmeye çalışan Nizari İsmaililerinin lideri Rükneddin Hürşah'a bir yıllık bir mühlet verdikten sonra sonuç alamayınca 1256'da harekete geçmiştir. Selçukluların ve Harzemşahların yıkamadığı İsmailileri Moğollar çok kanlı bir şekilde yıkmıştır.

Nizari İsmailileri, uzun yıllar Selçuklu Devleti'nin içerisinde küçük bir devlet gibi kalmayı becerebilmiştir. Nizari İsmailileri, fedaileri ile başta Selçuklu Devleti olmak üzere büyük devletlerin önemli isimlerine korku salmış hatta Vezir Nizamülmülk gibi bazı devlet adamları suikastlara kurban gitmiştir. Bu örgüt, yıllarca Harzemşahlar ve Selçuklular gibi güçlü devletlerin karşısında bir şekilde tutunmuştur. Bunun başlıca sebepleri Selçuklu Devleti'ndeki iç karışıklıklar ve Harzemşahların Moğollar ile mücadelesi ve olmuştur. Aslında her ne kadar Moğollar Harzemşahları yıkıp Bâtınilerin bir süreliğine daha ayakta kalmasına vesile olsa da ardından Moğollar Bâtınilerin sonunu getiren devlet olmuştur. Nizari İsmaililerinin ilk yıllarındaki birbirlerine ve inançlarına sadakati de onların Selçuklu Devleti karşısında ayakta kalabilmelerini sağlamıştır. Moğollar Ön Asya'ya geldiklerinde zaten Bâtıniler de inançlarında sallantılar yaşamışlar ve Celaleddin Hasan döneminde Müslümanlığa bile geçiş yapmışlardır. Bu durum Bâtınilerin Moğollar tarafından yıkılmasını kolaylaştırarak tarihin seyri açısından çok önemli etkiler yaratmıştır. Moğollar, Alamut Kalesi'ni aldıktan sonra buradaki her şeyi yok etmiş Bâtınilerin yazılı kaynakları da böylelikle yakılmıştır. Çalışma hazırlanırken yaşadığımız en büyük zorluk da Bâtini kaynaklarının yok edilmesi ile oluşan kaynak eksikliği olmuştur.

KAYNAKÇA

AĞALDAĞ, Sebahattin; “Moğol Devleti”, *Türkler*, ed: Hasan Güzel v.d., C. 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 433-455.

AKKUŞ, Mustafa; “İlhanlıların Anadolu’daki Dini Siyaseti”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, Konya 2011).

_____ ; Nizamü’l-Mülk Suikastının Dönemin Kaynaklarına Yansıması, *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, Konya 2018, s. 165-186.

ALİNĞE, Curt; *Moğol Kanunları*, çev: Çoşkun Üçok, Sevinç Matbaası Ankara 1967.

ATICI ARAYANCAN, Ayşe; *Dağın Efendisi Hasan Sabbah ve Alamut*, 2. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2012.

_____ ; “Hasan Sabbah ve Halefleri Tarafından Suikasta Kurban Giden Devlet Adamları 1090-1257”, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 38. *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildirileri*, C. 1, Ankara 2012, s. 333-345.

ATICI, Ayşe; Büyük Selçuklu İmparatorluğu’nda Batını Hareketi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Ankara 2005).

AYDIN, Ömer; *Hasan Sabbah’ın Gizli Öğretisi*, Nobel Bilimsel Eserler Yayınları, Ankara 2019.

BARTHOLD, Vasilij Vladimiroviç; *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, çev: Hakkı Dursun Yıldız, Kervan Yayınları, İstanbul 1990.

BİLGİN, Orhan; “Cüveynî Ata Melik”, *DİA*, C. 8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 140-141.

CÜVEYİNİ, Alaaddin Ata Melik; *Tarih-i Cihan Güşâ*, çev: Mürsel Öztürk, 1. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 2013.

ÇAKMAK, Mehmet Ali; “Moğol İstilas ve Harzemşahlar İmparatorluğu’nun Yıkılışı”, *Türkler*, ed: Hasan Celal Güzel v.d., C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 1430-1447.

ÇEVİK, Murtaza; “Hülagu’nun Batıya Gönderilme Meselesi ve Batı Seferi’nin Anadolu’ya Etkileri”, *Cappadocia: Journal Of History And Social Sciences*, 2015, s. 139-153.

DAFTARY, Farhad; *Muhaliif İslam’ın 1400 Yılı İsmaililer Tarih ve Kuram*, çev: Ercüment Özkaya, Rastlantı Yayınları, Ankara 2001.

_____ ; *Şii İslam Tarihi*, çev: Ahmet Fethi Yıldırım, Alfa Tarih Yayınları, İstanbul 2016.

DARİBAY, Muratbek; “Otrar Bölgesi ve İslam Tarihindeki Önemi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Konya 2011).

D’OSSHON, Abraham Konstantin; *Moğol Tarihi Denizler İmparatoru Cengiz*, çev: Bahadır Apaydın, 1. Baskı, Nesnel Yayınları, İstanbul 2008.

EBERHARD, Wolfram; *Çin Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1947.

EBU ZEHRA, Muhammed; İslam’da İtikadi Siyasi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi, çev: Sıbğatullah Kaya, Çelik Yayınevi, İstanbul 2011.

EL-BAĞDADİ, Ebu Mansur Abdulkaahir b. Tahir Muhammed; *Mezhepler Arasındaki Farklar*, çev: Ethem Ruhi Fığlalı, Kalem Yayınları, İstanbul 1979.

EL-CÜZCANİ, Minhac-ı Sirac; *Moğol İstilasına Dair Kayıtlar*, çev: Mustafa Uyar, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2016.

ESİR, İbnü'l; *El-Kamil fi't-Tarih*, çev: Ahmet Ağırakça, C. 3, Bahar Yayınları, İstanbul 1991.

ESİR, İbnü'l; *El-Kamil fi't-Tarih*, çev: Ahmet Ağırakça, C. 10, Bahar Yayınları, İstanbul 1991.

EŞ-ŞEHRİSTANİ, Muhammed b. Abdülkerim; *Dinler ve Mezhepler Tarihi*, çev: Muharrem Tan, Yeni Akademi Yayınları, İstanbul 2006.

ET TABERİ, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir; *Tarih-i Taberi Tercemesi*, C. 3, Can Kitabevi, İstanbul 1983.

FARAC, Gregory Ebu'l; *Ebu'l Ferec Tarihi*, C. II, çev: Ömer Rıza Doğrul, 2. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 1987.

FAYDA, Mustafa; "Ebubekir", *DİA*, C. 10, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 101-108.

_____ ; "Ömer", *DİA*, C. 34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, s. 44-51.

FAZLULLAH, Reşidüddin; *Camiu't-Tevarih (İlhanlılar Kısmı)*, çev: İsmail Aka v.d., 1. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 2013.

_____ ; *Cami'ü't-Tevarih (Zikr-i Tarih-i Al-i Selçuk)*, çev: Erkan Göksu H. Hüseyin Güneş, 1. Baskı, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2014.

FAZL ALLAH HAMİDANİ, Rashid al-Din; *Jami'al-Tavarikh*, Tehran 2008.

FIĞLALI, Ethem Ruhi; *İmamiyye Şiası (Caferiyye Mezhebi)*, Selçuk Yayınları, Ankara 1984.

_____ ; "Hariciler", *DİA*, C. 16, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, s. 169-175.

_____ ; "Abdullah b. Vehb er-Rasibi", *DİA*, C.1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s. 141-142.

_____ ; "Hasan", *DİA*, C. 16, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, s. 282-285.

_____ ; "İsnaaşeriyye", *DİA*, C. 23, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, s. 142-147.

_____ ; *Günümüz İslam Mezhepleri*, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir 2008.

FRANZİUS, Enno; "Alamut Kalesi 1090-1092", *EKEV Akademi Dergisi*, çev: Süleyman Tülücü, C. 2, S. 2, Erzurum 2000, s. 77-83.

GÖLPINARLI, Abdülbakıy; *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik*, Der Yayınları, İstanbul 1987.

GROUSSET, Rene; *Bozkır İmparatorluğu Attila Cengiz Han Timur*, çev: M. Reşat Uzmen, 1. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul 1980.

GÜRBÜZ, Meryem; "Tekiş Alaeddin", *DİA*, C. 40, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, s. 364-365.

GÜRÜN, Kamuran; *Türkler ve Türk Devletleri Tarihi*, C. 1, Karacan Yayınları, İstanbul 1981.

GÜZEL, Fatih; “Alamut’ta Sünni Bir Şeyh: III. Hasan New Müselman”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 6, Çankırı 2016, s. 1683-1697.

HASAN, İbrahim Hasan, *Siyasi Dini Kültürel İslam Tarihi*, C. 1, çev: İsmail Yiğit-Sadreddin Gümüş, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1991.

_____ ; *Siyasi Dini Kültürel İslam Tarihi*, çev: İsmail Yiğit-Sadreddin Gümüş, C. 2, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1991.

HİZMETLİ, Sabri; *İslam Tarihi (Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar)*, AÜİF Yayınları, Ankara 1991.

İLHAN, Avni; “İsmailiye veya Bâtıniye”, *İslam Mezhepleri Tarihi*, Akyol Yayıncılık, İzmir 1977.

_____ ; “Karmatiler”, *DİA*, C. 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, s. 510-514.

KAFALI, Mustafa; “Cengiz Han” *DİA*, C. 7, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993, s. 367-369.

KAFESOĞLU, İbrahim; *Büyük Selçuklu İmparatoru Sultan Melikşah*, 1. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973.

KAPAR, Mehmet Ali; “Hz. Hasan’ın Halifeliği ve Hasan-Muaviye Andlaşması”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 7, Konya 1997, s. 67-80.

KAYGUSUZ, İsmail; *Nizari İsmaili Devleti’nin Kurucusu Hasan Sabbah ve Alamut Öğretisi Tarihi Felsefesi*, Su Yayınları, İstanbul 2016.

KILAVUZ, Ahmet Saim; “Zeynelabidin”, *DİA*, C. 44, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, s. 365-366.

KUTLUAY, Yaşar; *İslam ve Yahudi Mezhepleri Tarihi*, Anka Yayınları, İstanbul 2011.

KÖYMEN, Mehmet Altay; *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi İkinci İmparatorluk Devri*, C. 5, 3. Baskı, TTK Basımevi, Ankara 1991.

LEWIS, Bernard; *Haşhaşiler İslam’da Radikal Bir Tarikat*, çev: Kemal Sarısözen, 2. Baskı, Kapı Yayınları, İstanbul 2014.

LOCKHART, Laurence; “Hasan-ı Sabbah ve Haşişiler”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, çev: Süleyman Tülücü, S. 26, Erzurum 2006, 213-240.

MADLUNG, Wilferd, “İsmaililik: Eski ve Yeni Davet”, çev: Muzaffer Tan, *Dini Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 25, Ankara 2006, s. 281-294.

NEAGOE, Manole; *Bozkırın Üç Atlısı Attila Cengiz Han Timur*, çev: Müstecip Ülküsal, Çatı Kitapları, İstanbul 2004.

OCAK, Ahmet; *Selçukluların Dini Siyaseti 1040-1092*, TATAV Yayınları, İstanbul 2002.

ONAT, Hasan; “Şiiliğin Doğuşu Meselesi (Birinci Asır)”, *AÜİFD*, C. 36, S. 1, Ankara 1997, s. 79-117.

ÖZ, Mustafa; *Mezhepler Tarihi ve Terimleri Sözlüğü*, Ensar Yayınevi, İstanbul 2012.

_____ ; “Muhammed el-Bakır”, *DİA*, C. 30, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2005, s. 506-507.

_____ ; “Cafer es-Sadık”, *DİA*, C. 7, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993 s. 1-3.

_____ ; “İsmailiyye Mezhebi”, *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu*, İlmî Neşriyat, İstanbul 1993, s. 605-645.

_____ ; “Nizariyye”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 33, İstanbul 2007, s. 200-201.

_____ ; “Büzüğümmid Kiya”, *DİA*, C. 6, İstanbul 1992 s.523.

ÖZAYDIN, Abdülkerim; “Alamut”, *DİA*, C. 2, Ankara 1989, s. 336-337.

_____ ; “Harezmşahlar Devleti”, *Türkler*, ed: Hasan Celal Güzel v.d., C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 1400-1420.

_____ ; “Hasan Sabbah”, *DİA*, C. 16, Ankara 1997, s. 347-350.

_____ ; “İbnü'l-Esir İzzeddin”, *DİA*, C. 21, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, s. 26-27.

_____ ; “İbn'ül İbri”, *DİA*, C. 21, İstanbul 2000, s. 92-94.

ÖZDEMİR, Hacı Ahmet; *Moğol İstilas Cengiz ve Hülagü Dönemleri*, İz Yayıncılık, İstanbul 2005.

ÖZEN, Firdevs; “Mengü Han Döneminde (1251-1259) Selçuklu-Moğol İlişkileri”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010).

PAŞA, Ahmet Cevdet; *Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa*, C. 1, Bedir Yayınevi, İstanbul 1972.

POLO, Marco; *Dünyanın Hikaye Edilişi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2019.

RASONYI, Laszlo; *Tarihte Türklük*, 3. Baskı, Ankara Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1993.

ROUX, Jean Paul; *Türklerin Tarihi*, çev: Aykut Kazancıgil, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2004.

SPULER, Bertold; *İran Moğolları*, çev: Cemal Köprülü, TTK Basımevi, Ankara 1957.

SÜMER, Faruk; “Anadolu’da Moğollar”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, Ankara 1970, s. 1-147.

_____ ; “Atsız b. Muhammed”, *DİA*, C. 4, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, s. 91-92.

_____ ; *Oğuzlar (Türkmenler)*, 2. Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1972.

TANCI, Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta; *İbn Battuta Seyahatnamesi*, C. I, çev: A. Sait Aykut, YKY, İstanbul 2000.

TANERİ, Aydın; “Harizmşahlar”, *DİA*, C. 16, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1997, s. 228-231.

TAŞKIRAN, Hasan; “Büyük Selçuklu Devleti’nde Batını Suikastları ve Selçuklu Toplumunun Suikastlar Karşısındaki Tutumu”, *Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 2, Zonguldak 2013, s. 135-149.

TEMİR, Ahmet; “Moğol (Veya Türk-Moğol) Hanlığı”, *Türkler*, ed: Hasan Celal Güzel v.d., C. 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 416-432.

TOGAN, İsenbike; “Çinggis Han ve Moğollar”, *Türkler*, ed: Hasan güzel v.d., C. 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 377-415.

USTA, Aydın; “Moğol İstilas Dönemine Kadar Kıpçaklar ve Harzemşahlar Devleti”, *Türkler*, ed: Hasan Celal Güzel v.d., C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 1421-1429.

UYDU YÜCEL, Mualla; *Moğollar Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul 2010.

ÜLKÜ, Hayati; *Mezhepler Tarihi*, Çelik Yayınevi, İstanbul 2015.

YAŞA ŞAHİN, Buket; “Anadolu Selçuklu Devleti ile Harzemşahlar Devleti Münasebetleri”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Orta Çağ Tarihi Anabilim Dalı, Konya 2008).

YAZICI, Tahsin; “Fidai”, *DİA*, C. 13, İstanbul 1996, s.53.

YİĞİT, İsmail; “Osman”, *DİA*, C. 33, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, S. 438-443.

_____ ; “Sıffin Savaşı”, *DİA*, C. 37, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, S. 107-108.

_____ ; “Tevvabin”, *DİA*, C. 41, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s. 49-50.

_____ ; “Muhtar es-Sakafi”, *DİA*, C. 31, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s. 54-55.

EKLER

Resim 1: Alamut Civarı

<http://gateofalamut.com/wp-content/uploads/2016/07/DSC02528.jpg>

Resim 2: Alamut Kalesi'ne giden yol
<http://gateofalamut.com/wp-content/uploads/2016/07/DSC02502-1.jpg>

Resim 3: Alamut Kalesi

<http://gateofalamut.com/wp-content/uploads/2016/07/DSC02729.jpg>

Resim 4: Lammasar Kalesi'nin kalıntıları

<http://gateofalamut.com/wp-content/uploads/2016/12/DSC03035.jpg>

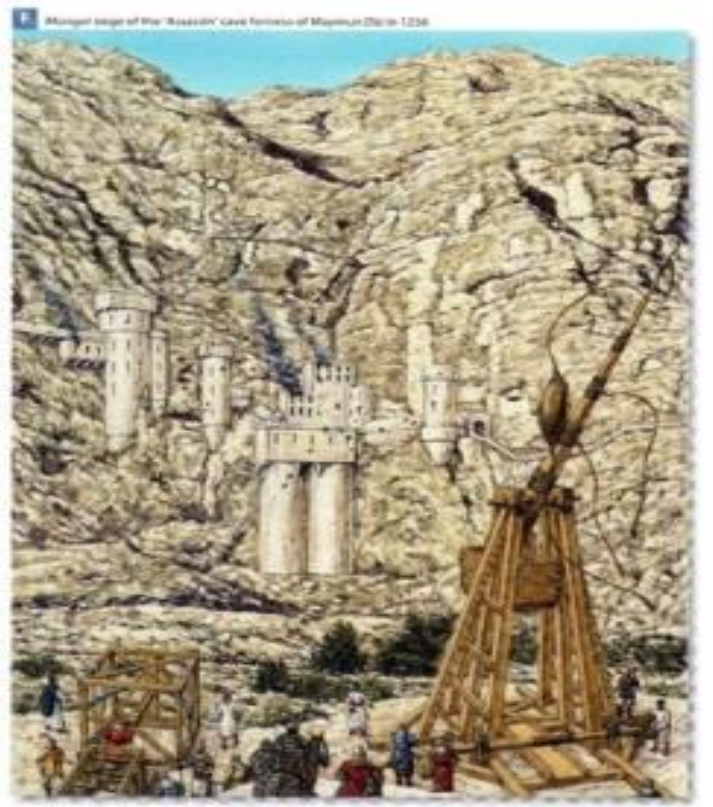

Resim 5: Alamut Kalesi'nin Moğollar tarafından kuşatılması
<https://ai.stanford.edu/~latombe/mountain/photo/iran-14/alamut-14.htm>

Resim 6: Girdkuh Kalesi

<https://ismailimail.files.wordpress.com/2016/12/girdkuh1.jpg?w=350&h=175>

Resim 7: Meymundiz Kalesi'nin Moğollar tarafından alınması
<https://vignette.wikia.nocookie.net/hashashin/images/7/78/Le-siege-mongole-delaforterse-assasin-maymun-diz.jpg/revision/latest/scale-to-width-down/340?cb=20150928230421>

ÖZGEÇMİŞ

 <p>KONYA</p>	<p>T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	 <p>SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ</p>
---	--	--

Adı Soyadı:	Gülşen YILMAZ	İmza:		
Doğum Yeri:	Meram			
Doğum Tarihi:	11.09.1991			
Medeni Durumu:	Bekar			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Dr. Teoman Bilge İlköğretim Okulu		Konya	1998-2002
Ortaöğretim	Vakıf Bank İlköğretim Okulu		Konya	2003-2006
Lise	Açık Öğretim Lisesi		Konya	2008-2011
Lisans	Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi		Karaman	2011-2015
Yüksek Lisans	Necmettin Erbakan Üniversitesi		Konya	2015-2019
İş Deneyimi:	Yeni Haber Gazetesi Haber Müdürü			
İlgi Alanları:	Araştırma yapmak, kitap ve dergi okumak, seyahat etmek, film izlemek, müzik dinlemek			
Tel:	05442254749			
Adres	Topraksarnıç Mahallesi Dursunoğlu Sokak No: 18 Meram Konya			